

VYDŪNAS

KALĒJIMAS-
LAISVĒJIMAS

VYDŪNAS

KALĒJIMAS – LAISVĒJIMAS

Lietuvių Tautinio Sąjūdžio lėšomis išleido
Lietuvos Skautų Sąjungos Brolijos Vadija

DETMOLD

1947

AKADEMINIO SKAUTŲ SĄJŪDŽIO
VYDŪNO FONDO
DOVANA

KALĖJIMAS IR LAISVĖJIMAS.

Grįžus į Namus.

Kaip tos dienos bėga! Nenusimanai, ir vėl viena kazi- kur už nakties nusileidusi. O kur jau tos, apie kurias buvau manęs, kad man niekumet nešibaigsiantios! Žvelgė į mano kambarį viena po kitos tiktai pro geležinius stiebus. O kartais išėjus jas pasveikinti, vis vėl teko grįžti. Ir durys buvo užrakinamos. Dienos paliktos už jų. Paliktos ištisos savaitės ir mėnesiai.

Jų prisimindamas, vienas- kitas gal pamanyš, kad visas tas laikas zuvęs, tarsi nebuvęs. O tik nėra taip. Visos tos dienos giliai mano sieloje lyg vis iš naujo aušta. Kūne ar šiaip kur, tiesa, dažnai dar lyg subunda kazi-kokia slėpinga skunda. Vis-dėlto dvasinėse gelmėse anų dienų sudėtos visokios brangmenos, tikriausios keistybės. Ir lyg nusistebėdamas pažvelgiu į jas, palieku jas ir vėl grįžtu.

Pažvelgiu kartotinais ir žiūriu atsidėjęs. Ir ką matau, kas kartą rodos svarbėja. Tada norisi tarsi sutšiuopimui sukviesti. Gal ne tik vienam pašnibzdėtų, kas jo paties patirčių prasmė ir reikšmė, o gal ir tai, kam bręsti reikėtų, kaip nors gyvenimo prasmę artiau priėti. Todėl tai ir atidengiu, kiek leidiamas, iš to, kas man teko.

1.

Užrakintas.

Sunkių ir labai skaudių patirčių man buvo kaupė ilgi pas- kutinieji metai. Atrodė labai abejotina, ar pasieksiąs pilnas savo septynias dešimtis. Neapsakoma neapykanta iš tūlų Vokietų ir iš tūlų Lietuvių tiesiog degino mane. Tuo patiu laiku dar buvo lemta ir drauge kęsti artimų ir mylimų žmonių kantias ir patirti jų mirimą 1916 —, 1933 — ir 1937 — mts. Raminaus pasisakydamas, kad jie išlaisvinti iš visų skausmų, iš paties zuvimo. O tik vis iš naujo atkilo mano silon liūdesio rūkai.

Daug buvau mąstęs apie mirimą dar jaunas būdamas. Vargino visokie negalavimai ir net įvairios ligos. Atsigavęs iš jų visų, jas ir pamiršau. Bet maždaug prieš 30 metų jau pradėjau mąstyti apie tai, kaip norėčiau, kad būtų tvarkomi mano reikalai po mano mirties. Rašiau savo testamentą. Bet dėl visokių dalykų reikėjo tūlus kartus jį naujai parašyti. Ir bai- gėsi pagaliau mano 70 metai.

Keistas jausmas mane pagavo, kaip 1938 - mts auštant, skaitiau viename—antrame Lietuvos laikraštyje, kad ketama

mano sukaktį prisiminti. Pradėta todėl net susirašinėti su manim. O linkau atsakyti neigiamai. Sukakties diena vaizdavosi man visiškoje vienatvėje. Pareiškiau tai klaidėsiškiams.

Norėjau pasilikti atstu nuo visų pagerbimų. Kaž-kaip prisiminė man Vokietų rašytojas Hermannas Sudermannas. Jam artėjant 70-mt. pabaigą, jis kilo į pietų kalnus, kad visa-ko išvengtų, tur-būt, manydamas, kad nėra visumet ir nuoširdumo tokiuose pagerbimuose. Jis buvo tūlus kartus dėl savo kūrinų peikiamas, jo veikalams teigiama reikšmė ginšijama. Aš jį sveikinau laišku, įdėjęs į jį zydintią silogio šakelę. Ir man buvo malonu iš jo susilaukti širdingą padėką. Pasizino.

Tiesa, man nebuvo pagrindo būgstauti dėl veidmainingo pagyrimo. Rodos, kad Lietuviai, ką nors girdami ar peikdami, daro tai nuoširdiai. Pasiduodami visiškai sukilusiam savo ūpui, jie gal bet-kurį žmogų iškeltų į padanges, visai daug nemąstydami apie tai, ar tas žmogus yra vertas tokios pagarbos. Vos tiktai skelbta, kad šis ar tas yra nusipelnęs lietuviškumui, pagerbimo putas karštuojuojantiems sklįsta per visus kraštus.

Reikėtų atsargesniems būti ir nors tada kiek stabtelėti, kada pats giriamasis kitus peikia ir apie save sako, vienas visą Lietuvį tautą sukėlęs. Bet retai apie tai pamąstyta, ir beveik be jokios santūros visokiais šūkiiais ir asmens metliojimais pareiškiami, koks jis didvyris. Nešykštauta ir įvardyjimais svetimų kalbų žodiais.

Visa-to, tiesa, bauginasi. Ir linkėjasi, niekumet nepatekti į tokias putas. Ypatiai gyvai apie tai mąstiau, kaip man artėjo mano sukaktis, jeigu jas ir pasiektiau.

Stengiausi priruošti spaudai ypatingą savo kūrinį. Buvau jį kaip pirmą didesnę lietuvišką parašęs 1898 -mts. Dabar, anksti atsigulęs, kėliaus maždaug naktovidį ir atsidėjęs svarbinau ir grožinau jį, kiek tik pajėgiau. Norėjau jį užbaigti, pirmkol nebūčiau nuo darbo atitrauktas. Ir pasisekė. Galėjau net mašina nurašydinti pirmu-du veiksma.

Maniau ką parašyti ir studentų laikraščiui Akademikui. Užsibrėžęs seniau vyriausias mintis, rengiausi rašini paryškinti, parašyti lengviau suprantama. Priėjo 1938-mt. kovo 11 d. Kėliaus tą rytą tik prieš 6-, buvęs vakare prieš tai pasiklausęs viešos kalbos ir vėlai atsigulęs. Niūrus buvo rytas. Dienai visaip prisiruošęs, ši-tą prisiskaitęs, pusryčius pasitaisęs ir pavalgęs, ėmiau rašyti.

Ir štai, maždaug 10-valandą atėjo du žmogų, lydimi kelių jaunuolių. Nustebau. Vyriausiasis jų tuojau man patiesė raštą iš Karaliaučiaus Landesfinanzamto, kad aš turįs pasiaiškinti dėl pinigų iš Lietuvos.

Klausinėjo ir aš atsakiau. Netikėjo mano žodiais. Pradėjo ieškoti po kambarius, mane įtardamas netiesą sakant. Rausė po laiškus, po popierius, susikrovęs išėjo su vienu, palikdamas kelis sargus.

Ruošiaus pietus. Valgiau. Neslinko. Skaitinėjau. Nuklydau nuo turinio. Atguliau ir migdinaus. Neįmigau. Buvau suezintas, supykęs. O tokios būsenos mane vis padaro ligoniū.

Atėjo, gal ketvirtis 4-tos val. popiet, vėl vyriausiu-du. Susikrovė visus paimtus laiškus ir raštus į geriausį mano lagaminą ir kvietė mane su jų autu vaziuoti teismo rūmuosna. Sakė, turį surašyti mano pasiaiškinimus.

Tuo tarpu atėjo Margariutė Kėkštaitytė nurašyti paskutiniū mano kūrinelio veiksmą. Tai įteikiau jai savo buto raktus ir lindau į autą. Nuvaziavom. Uzvedė į teismo kambarį, klausinėjo ir rašė iki vakaro. Palikęs mane vieną su kitais, vyriausiasis išėjo, ir po laiko grįžęs, sakė, kad turįs tše pasilikti.

Tuojau keli mane ir nusivedė, kur kaliniai priimami. Vienas pareigūnų užrašė vardą, pavardę, kitam turėjau paduoti savo piniginę, antruosius buto raktus ir kišeninį peilį. Tada teko lipti augštyn tris laiptus iki geležinių stiebų vartų. Juos atrakino, nuvedė mane ilgu prieangiu pro eilę durų, atrakino vienas ir įvedė į 58-kambarį.

Kaip keista, dabar tą prisimenant! Lyg tai buvęs baisus įvykis. O tuokart likaus visai ramus. Buvau nuglodęs surūstintą nuotaiką. Žvalgiaus, Susimąstiau. Tai dabar aš ir į tokią vietą patekęs! Ir dingtelėjo man, kad tūlų to laukta jau seniai.

Nedidis kambarys. Gal 4,50 m. ilgumo, 2,50 m. platumo ir 2,75 m. augštumo, su 2 m. augstėmis ir 0,80 m. platiomis ir iš vidaus naugiu, gal geležimi apkaustytomis durimis, kuriose apvalus dvilitinio didumo, iš lauko apdengiamas langelis. Kambario langas palubyje, gal 1,25 m. platumo, 0,80 m augštumo. Viršutinė jo dalis atveriamą atguldymu. Uz jo geležiniai stiebai.

Kambario kertėje, su galu po langų geležinė lova su pakimšais, su antklode ir zole prikimšta pagalve. Augštai prie sienos, toliau link durų, pakabinta spintelė, po ja drabuziams vagiai, prausimo rykas iš skardos. Kertėje šalia durų reikalams rykas su dangčiu, kurs neišleidia nei menkiausio dvoko. Kitoje kertėje šale durų šildytuvą, į kurį atkyla įkaitintas vanduo iš

trobos rūšio. Netoli šildytuvo staliukas su krėslu. Sienos kalkių baltintos, grindys-medinės, tur-būt dažnai plaujamos, švarios, be dulkių.

Visa-tai greit apžvalgęs, atsistojau ties lova. Ir tuoju sakiau, kad taip, kokia ji yra, negalėsiąs miegot, sušalsi, šaltam orui pro langą tiesiog krintant ant galvos. Būtinai reikėtų lovą atstu nuo lango skersai kambariulyje šiaurės pietų kryptim pastatyti. To nepadare. Užveizda tvirtino, kad tai priešinga tvarkos nustatymui. Bet atklodiu man tuoju kelias atnešė ir užvilko apvalkalu.

Užvaizda su visa-tai padariusiais kaliniais išėjo. Ir užrakino duris. Stovėjau kambario viduryje. Elektros žiburys švietė. Vis dėlto man atrodė, lyg mane siaustų tirsta tamsa. Susikaupiau. Bet niekaip neprašvito giedrumas. Niekaip neregėjau šviesos. Nesupratau, kas tai, kas mane taip staiga ištiko.

Pagaliau atsiguliu. Greit ir žiburys užgėso. Migdinaus ir įmigau. Bet netrukus vėl pabudau. Šalau. Ir tada visą naktį miegot nebegalėjau. Bet laikas nedelsė. Nuostabiai greit man prašoko. Skridau su savo mintimis po kažikurias padanges, po platiausias erdves. O rytui auštant, numaniau, kad aš visai užkimeš. Toks ir likaus visą kalėjimo laiką ir dar tūlas dienas iš jo išėjęs. Kalbėdamas vos-ne-vos galėjau sutyspti.

Antrą naktį pasisekė jau kiek geriau miegoti. Dydiaitė M.K. buvo dar tą patią dieną prieš tai po-piet nuėjusi į Staats-anwältö (Prokuroro) namus jo prašyt, kad leistų man įduoti mano miegamą vilnonį maišą. Jis ir tuoju tolkalbiu tai sutvarkė. Ir gi lova tada galėjo būti pastatyta, kaip norėjau.

Po pirmos nakties kėliaus vėlai, rodos, tik 7,30 val. Buvau girdėjęs 6- valandos skambalą, kurs zadino kalinius visų trijų kalėjimo augštų. Po pusės valandos vėl skambėjo. Tuoju prieangyje ir bruzdėjo kaliniai. Nešiojo prausimo ir kitus indus, valė kambarius, juos plaudami ir maž-daug 50 žingsnių ilgumo prieangį. Tada dalino pusrytius. Vienas kalinys atnešė ir man. Liepiu atsiimti.

Po 7- vėl buvo tylu. Kaliniai po 1, po 3,4 ir 5 ir gal dar daugiau vėl tapo savo kambariuose užrakinti. Nuo 9- val. buvo vedami į orą tarp kiemo mūrų. Tse eilėje, sargybinių liepiami žengė ir bėginėjo gal 30 min. Tada kitas kalinių būrys buvo nuvedamas atsikvėpti.

Pietumis 12. val. vėl skambalas. Tuoju ir buvo dalinami pietūs, ir 1-val. vėl visi užrakinti, o 4-val. vėl visa-kam išleidiami į prieangį, ypatiai apsivalymui. Po 5-vakarienė. Ir 6-val. vėl visos durys užrakintos. Elektros žiburys tada švietė

dar iki 7 —, o išimtinai dar ilgiau. Tada buvo užvaizdos užgesintas. Tiktai prieangyje švietė žiburiai visą naktį.

Tarp minėtųjų valandų kaliniai buvo užimti visokiais darbais. Kurs norėjo, galėjo po darbo iš didiojo kalėjimo knygyno knygą pasiimti ir skaityti. Kas savaitė vieną dieną kaliniai ir buvo vedami į rūšį nusimaudyti. Tada ir pakeitė savo skalbinius.

Visa-tai, žinoma, sužinojau tik pamazu. Bet iš karto man patiko kalėjimo švara ir tvarka. Ir maniau galėsiąs apveikti tokį staigiai įvykusį smarkų sveikatos užgavimą.

Pirmą dieną, man paprašius, užvaizda man nupirko pygų ir obuolių, kurių tą dieną suvalgiau 1 pygą ir 1 obuolą. Toliau nupirko man ir riešutų bei stambių kvietinių miltų duonos. Ir kovo 13 -d. jau galėjau geriau pasivalgyti. Bet nuo kovo 15- d. visą laiką iki kol nebuvau paleistas, man valgi priruošė ir atnešė į kalėjimą dydaitė M.K. Paprašyta kalėjimo pareigūnų ji malonėjo tai padaryti, pati tūlus metus mitusi valgiais iš augmenijos.

2.

ŽMONĖS.

Tur-būt, paprastai manoma, kad užrakintasis kalėjime yra visiškai atskirtas nuo žmonių. O man viskas pasidarė visai antraip. Seniai, bet nuo 1935- mt. ko-ryztingiau buvau vengiamas pažįstamų ir bitulių. Retai kas teuzeidavo. Ir man patiam beveik niekur nebuvo, kur galėjau lankyties.

Buvau ir esu žinomas lietuviškumo gyvintoju ir gaivintoju. O tai tūlų nuomone tikriausias nusikaltimas Todėl tariamai geriems žmonėms buvo pareiga nutraukti visus santykius su manim. Ir beveik vien tik pirktuvėse teko susieiti su žmonėmis ir vieną — antrą žodį tarti. Laimė, kad nors name, savo bute, buvau maloniai pasitinkamas.

Bet nuo 1937-mt. lapkričio pabaigos likaus jau vieny-vienas. Tūlos dienos aušo ir temo, o nebuvau nė su vienu kalbėjęs, nieks nebuvo pas mane užėjęs. Buvau lyg jau tada išstumts iš bendro žmonių gyvenimo. Vokietiuose gyvendamas, drįstąs dvasines savo jėgas skirti vyriausiai lietuviškumui. Ir dažnai jautiau, kaip tai keista. Kur skelbiama su išsirdyjimu šventu dalyku, gyventi savo prosenių gyvumu, man tai skaitė tikriausia nuodėme.

Ir kaip man pasidarė miela ši nuolatai siaurėjusi vienvėlė! Galėjau visiškai savaip reikšties rašytu žodiu. Pažvelgiu kartais nuo savo rašymo stalo augštin. Prieš mane stovi ant spintos N. Luštynaitės mergaitė prie augšto kryžiaus. Žiedais

jį papuošusi, ji glaudiasi jopi. Taip aš glaudiaus prie savo vienatvės. Ją puošti noriu savo darbu, ją mylėti.

O tada buvau iš jos išvežtas į kalėjimą, bet kartu ir į žmones. Kas dieną susitikdavau su visokiais. Pradioje turėjau santykių su tardytojais. Teko jiems atsiliepti ištisas valandas. Pasitiko mane pradioje labai nemaloniai, vienas reišė kartais dar gi neapykantą. Bet išlengvo pasikeitė ir elgėsi taip su manim, kad dažnai atrodė net visai gerbtinas. Kiti jau pirmame susitikime su manim buvo visai žmoniški.

Sale pirmo tardytojo sėdėdavo jo palydovas. Jis beveik visumet tylėdamas žiūrėdavo į mane. Kartais pareiškėdavo lyg man ir užuojautą. Visdėlto atrodė, kad jis, tur-būt, stengėsi numanyt, kas mano vidiniame gyvenime darosi. Viena to stebėtojo akis buvo, rodos, žvairi ir gal kiek aklinta. Be to ir juodi jo plaukai dar kėlė ypatingai niūrų jo išpūdį. — Su abiem kartu būdavo mergaitė, kuri mašina parašydavo, kas jai buvo sakoma. Ji irgi beveik nieko nesakydavo, ir visumet lyg nuliūdusi žvelgė į savo darbą.

Su tais žmonėmis teko santykiuoti nuo kovo 11-, kartais kas dieną, o tad vėl tūlas dienas praleidus iki balandio 23-d. Visą kalėjimo laiką iki gegužės 4-d. buvo man artimi žmonės kalinių užvaizdos (wachmeistrāi). Jų pažinau, rodos, 11. Jie atrakindavo ir uzrakindavo mano kambario duris, išvadindavo iš jo ir vėl įleisdavo į jį.

Pradioje mane labai vėusiai pasitikdavo, susilaikydami nuo bet kokių apsireiškimų. Trumpai paklausdavo, kas reikalinga, ir tenkindavos trumpais mano atsakymais. Tik jų vyriausiasis iš pat pirmo susitikimo parodė lyg ypatingą susirūpinimą manim. Išlengvo visi užvaizdos pasidarė malonesni. Vakaraus, kada uzrakindavo paskutinį kartą kalinius, girdėjau ir kitiems sakant: Gute Nacht (labą naktį)!

Savo užjautimu iškart pasižymėjo kalėjimo gydytojas. Tyręs mano būtį kovo 14-d. jis susimąstė. Rodės, kad manė, aš neišgalėsiąs ilgesnį kalėjimą. Todėl ir nustatė, kad aš turįs būt laikomas, kaip namieje papratęs. Norėjo, tur-būt, mane apsaugoti nuo visiško sugriuvimo ir pareiškė, kad neturėčiau būti ilgiau tardomas, kaip 1,5 val., ir įsakė nerūkyti mano akivaizdoje.

Jo nustatyta ir buvo, kad gavau savo valgį. Dyd. M. K. malonėjusi padaryti viską, kas reikalinga, atnešė pusryčius ryte 7. val., o pietus po 12. į kalėjimą pas tam tikrą pareigūną. Iš manęs buvo reikalauta, jai dvi dieni iš anksto ant laiškelio uzrasyti, ką valgyti norėčiau. Kiekvieną dieną, su pietumis

laiskelis turėjo būti atiduodamas, jeib tada gydytojas galėtų patikrinti, ar maistas yra ir pakankamas.

Ugvaizdoms, tur-būt, įsakyta žiūrēt, kad sveikas išliktiau. Kiekvienas jų buvo labai ypatingų savumų žmogus. Gal dar niekumet nebuvau taip aiškiai numanęs žmonių prigimties ir tautiškumo ypatybės kaip juose. Jie buvo visokios kilmės žmonės. (Pavardės: Grube, Kaupat, Schulzke, Glasze, Schwederski, Kuhrau, Ziplies, Branderburger, Nelius, Nitsch ir kt.)

Balandio 4-d. buvau vadintas į Staatsanwalto kambarį. Ten mane pasitiko iš Karaliautiaus atkeliavęs. Prisistatė man, sakydamas savo pavardę (Moldenhauer). Ir tada klausinėjo be jokių įtarimų, Stengėsi visai ramiai man aiškinti išstatymus, ir ką jie reikalauja iš Vokios gyventojų jeib aiškėtų, kaip aš nusidėjęs. Lyg apgailėjo, kad man tai atsitiko. Kartotinai atsiklausė, ar dar įstengias aiškinties. Teigiama atsakius, tęsė tardymą. Prasidėjęs maždaug 4 - val. truko iki 8 - val. vakaro. Tada tardytojas mane nulydėjo iki kalėjimo durų, pasikvietęs tam dar ir devizų tardytoją.

Kelias dienas vėliau, rodos, bal. 7-d., lankėsi Tilžės Kalėjime Rytprūsių Generalstaatsanwaltas (Vollmer). Atėjo lydimas keletos teismo ir kalėjimo valdininkų. Išžengęs į mano kambarį, klausinėjo, kokia mano būtis, kaip laikausi, ar turis reikiamų patogumų, žvalgėsi kambaryje ir išėjo. Gražaus ūgio ir atrodymo visa jo ir laikysena paliko garbingo žmogaus išpūdį.

Iš man artimų, jau seniau pažįstamų žmonių buvo dyd. M. K., su kuria ir kalėjime galėjau kelis kartus susieiti, pirmą sykį kovo 12 - ryte, gal 9 - val., kaip buvau atvestas į tardytojo kambarį. Tse ji, rodos, manęs laukė. Bet atrodė tokia nusigandusi ir išbalusi, kad maniau, jai patiai kažikas atsitikę. Ją vėl pamatiau po kelių valandų, tardymui pasibaigus, kurio trukimas gydytojo dar nebuvo nustatytas. M. K. klausė, ko reikėtų parūpinti drabužių, guolio, skalbinių atzvilgiu. Tuo laiku tie dalykai dar nebuvo sutvarkyti.

Paleistam iš kalėjimo, ji man sakė, kaip aš atrodęs, jai mane pirmą kartą po ugrakinimo pamatius. Ji dėl to visa nusigandusi. Bet ir ji buvo tą dieną pirm manęs tardyta. Vėliau jai leista su manim susitikti kitame tardymo kambaryje patiamo kalėjime dar kovo 16-, 22-, ir 31-d. Toliau jai tai buvo draudžiama kelias savaites.

Kovo 22 d. lankėsi kalėjime mano du dar gyvenantiu broliu. Vyriausias tytia buvo atkeliavęs iš Berlyno. Antrasis gyveno Tilžėje, bet dėl minėtų pagrindų tūlus metus nebuvo

į mano namus atėjęs. Vyriausiasis dar kartą mane aplankė kovo 26 -d. Tada grįžo Berlynan.

Kovo 31 - atėjo pas mane į kalėjimą su M. K. jaunesnioji mano seselė Magda. Ir ji buvo iš Berlyno tam tytia atkeliavusi. Ji labai kankinosi susirūpinusi dėl manęs. M. K. taip pat atrodė kaip šešėlis. Kiek tše man užuojautos! Teko man abi raminti. Tardytojas nieko nesakydamas klausėsi, ką mes snekame. Seselei buvo leista ir dažniau mane lankyti. Ji ateidavo kas antrą ar trečią dieną. Ir pasiliko prie manęs, kaip aš jau paleistas buvau iki birželio 28-d. Tada ir ji grįžo Berlynan pas vyriausiąją seselę.

Kaip vyriausiasis brolis, taip ir seselė pageidavo, kad imčiau užtarėją. Manė, tada greičiau būsiąs išleistas iš kalėjimo. O man rodėsi, kad ir toks man nieko negalėsiąs padėti. Pagaliau vis-dėlto sutikau vieną įgalioti mano užtarimui. Tada ir su užtarėju teko pasimatyti. Buvo tai man siokia tokia atmaina niūriame mano gyvenime. Kad ir maža gero iš jo tikėjaisi, jau ir tai man daug reiškė, ką jis aiškindavo. Atrodė, kad nebūsią iš tos bylos tiek, kiek ji grėšia.

Bet kalėjimo laikas tęsėsi, tarsi visai nesibaigsiąs. Seselė dar daugiau nusiminė. Ir turėjau jai kalbėti apie tai, kad visai pakentiamai gyvenąs, ir kad žmonės, su kuriais tenka santykiuoti, visai palankiai su manim elgiasi.

Kaš savaitė dukart lankydavosi gydytojas. Įeidavo kartais ir į mano kambarį žiūrėti, ar ir visa turiu, kas reikalinga, jeib išgalėčiau kalinimo laiką. Pagaliau atrodė, lyg jis vis daugiau susirūpina manim. Tur-būt, jis ir pareikalavo, kad būčiau atiduodamas į ligoninę.

Ten nuvežtas gegužės 4-d. buvau pasitiktas vyriausiojo gydytojo (Dr. Davido) ir gailėstingosios sesers. Abu pasveikino mane nuoširdiai, nors žinojo, kaip aš įtartas. O tai man buvo labai malonu. Panašiai kaip vyriausiu-du elgėsi su manim ir kiti ligoninės žmonės. O ir už durų nuo ryto iki vakaro sėdįs saugotojas, kurs, seselei mane lankant, su ja įeidavo į mano kambarį, labai mandagiai laikėsi.

Būdamas kalėjime, žinoma susitikdavau ir su kaliniais. Pradioje matiau jų vos vieną-antrą. Vienam, gal nedidiai nusikaltusiam, buvo liepta mano kambarį apvalyti ir man valgį atnešti. Kaip jis paleistas buvo, kitas, o pagaliau jau keli mane aptriūsė. Tada šį-tą man ir pareikšdavo.

Ilgiau pabuvēs, jau ir kitus sutikdavau prieangyje. Kartais ir su visu būriu nueidavau į kiemą, bet paprastai pasilikdamas šale užvaizdos, kurs ir su manim pasikalbėdavo. Ir nebuvo

liepiamas su kitais kieme vaikštioti ir bėginėti. Galėjau sau vienas kitoj, atskiroje kiemo dalyje vaikštinėti.

Kaliniai buvo visokie. Daug reiškė jų veidai, bet ir visas kiekvieno apstabas. Tūli buvo piktadariai jau iš apsigimimo. Į juos žiūrint, kartais mane statiai nukrėtė skausmas. Jų asmenyse buvo susikaupusios jėgos, kurios tegalėjo ardyti žmonių gyvenimą, tše visa-ką griauti, kitus žmones skriausti, jiems kenkti, juos sužaloti, save nuodyti, ir visu-tuo smukti į tamšiausią pažmoniškumą.

Buvo ir kitų, kuriuose geri ir blogi palinkimai varžėsi. Kaip kurie viršų palaikė, taip žmogus buvo stumiamas į nusikaltimą arba buvo zadinamas pasistengti dorai elgtiesi. — Dar kiti atrodė visai žmoniški. Jie, tur-būt, pakliuvo į kalėjimą, nebūdami gana atydūs. Progai pasitaikius tokie man skubinosi pareikšti, kad nekaltai turi kalėti. Kiti juos įbradinę.

Visi tie žmonės manim domėjosi. Pradioje mane vos pastebėję, kadangi vos kartais pro vieną-kitą praeidavau, toliau jau žymiai į mane žiūrėdavo. Tada ir visaip apsireikšdavo. Vieni žvelgė į mane lyg su tikru nusistebėjimu, kiti su smalsumu. Bet patys piktadariai šaipėsi lyg su pasitenkinimu, kad ir tokiam reikėję pakliūti į jų būrį. Bet jiems gal ir netiko, kad aš vis-dėlto buvau laikomas išimtinai, net gi lyg kitų gerbiamas.

O pagaliau man vieno-kito buvo pasakota, kad aš visiems visą laiką buvęs tikras įdomumas. Nuolatai apie jį pasikalbėdavę. Stebino juos, kad aš nevalgęs mėsos, o dar taip nesuprantamai maža. Pasistengdavo tūli pamatyti, kas man atnešama. O tada jiems ir dar keista buvo, kad 70 metų žmogus taip guviai juda ir taip lengvai laiptais lipa. Klausdavo kartais praeidami, kaip aš be mėsos gališ turėti dar tiek jėgų. Atsakydavau juos klausdamas, ar sunkų vežimą velkantiem arkliui duodama dešros ir kumpio, jeib jėgų turėtų. Tada nustebę susijuokdavo.

Prieš man išeinant, vienas-antras sakė, kad visą amžių atsiminsią, koks keistas žmogelis kartą jų tarpe buvęs. Taip, gal-būt nors kiek ir tiems žmonėms padėjau sukelt visokias mintis apie tai, kaip žmogus gali misti ir gyventi.

O kaip kilau iš kalėjimo, tūli mane lydėjo ypatingais žvilgiais. Užvaizdos atsisveikino su manim, linkėdami man nuoširdiai visa gera. Nustebau, kad vieno lydimas, aš išeidamas tiek jų pasitikau, kurie visi man. tikriausią palankumą pareiškė.

Užimtas.

Kazi ar ir visiems rašytojams ir menininkams gyvenimo prasmė lyg nyksta, jeigu negali apreišksti savo išmanymus bei regėjimus? Mano buvo toks nusijautimas, kada sėdėjau už geležinių durų. Negalėjau šalinti nei minties, kad gal tyčia uzrakintas, jeib savo rašymu negalėčiau teikties tautai. Visatai rodos taip ir paveikė mane, kad nuolatai niaukėsi mano nusimanymas.

O būčiau galėjęs rašyti. Nieks man tai negynė. Tik visa mano būklė, ypatiai vidinė būseną, padarė tai negalima. Vis dėlto stengiausi ko-prasmingiau praleisti laiką.

Pradioje, kaip jau minėta, dažnai tardomas, mažiau apie klausiamus dalykus ir vienas pasilikęs. Grįžęs į savo kambarį, stengiausi atsiminti to, kas reikalauta. Buvau pirma klausinėtas apie pinigus, kurie mano vardu Lietuvoje padėti, ir apie tuos, kuriuos būčiau turėjęs parsitraukti arba kurie man atnešti, bet ir toliau ir apie savo gyvenimą, apie savo veiklą, savo pasidarbavimą visą amžių, apie savo pažintis ir santykius su visokiais žymesniais Vokietiais ir Lietuviais. Pavardes tardytojas buvo iš kazi-kur, gal ir iš mano adresų knygos, ant didio lapo susirašęs.

Tuo buvau užimtas iki balandio 4- d. ir po tūlų dienų dar kartą iki balandio 23- d. Dažniausiai tardė mane priešpiet, bet kartais ir popiet, o pradioje net prieš ir po pietų. Toliau tardymų nebebuvo. Tardytas, žinoma, varginaus tuo, kuo buvau įtariamas. Kartais klausiamas, niekaip negalėjau atsiminti to, kas norėta žinoti. Buvo lyg visi tie dalykai būtų man atmintyje visai išgęsę. Tada vienas būdamas, galvojau apie tai, ko pasakyti nežinojau. Ir kartais tik po savaitės ir dar vėliau atspėjau, bet ir tik apytikriai, kaip dalykai galėję būti. Savo laikų jie visi man neatrodė dėmesio verti, kadangi buvo grynai daigtiškumo reikalai.

Visa-to varginamas, sunku buvo pakilti. Ir lyg su pasiilgimu atsiminiau laisvės laiko, kada, galėdamas rašyti apie esminius žmogaus, tautos ir žmonijos klausimus, jautiausi lyg sparnų keliamas ir iš pikčiausių ir skaudiausių užnikimų. O dabar, vos pradėdavau apie tai mąstyti ir apsireikšti, vis atkritau. Kūrimo jėgos negalėjo veikti. Reikalingas buvo tiktai protavimas ir atsiminimas.

Todėl, tur-būt, ir esmiškai silpau. Veikė be abejonės dėsnys, kad kiekviena jėga stiprėja tiktai veikimu; nieko neveikiant,

ji nyksta. Ir manau, kad kiekvienas rašytojas, kiekvienas menininkas ko-geriau laikosi ir jautiasi, jeigu jis gali netrukdomas kurti. Tada jis pasilieka augšt viso, kas gali jį silpninti, ir artiau to, iš kur galios tvinsta. Žinoma, dvasinėms jėgoms stiprėjant, ir kūno sveikata iš jų atsigauna.

Visa-to man tuo laiku beveik visai nebuvo. Tiktai kartais sukildavo manų gyvumas ir rodėsi man visokiais vaizdais iš taurėjantio žmogaus patirtų. Bet vos-kam žibtelėjus, ir vėl viskas išgėso ir paliko po savęs tik dar didesnę tamsą, kaip audringos nakties žaibai.

Užbrėžiau, ką seniai jau pavaizdavęs ir sumąstęs buvau, balandio vieną-antrą dieną. Ir vėl sustojau, lyg būtų manųje tam visas gyvumas jau nusekęs. Liko, iškilti iš varginantių mintių, be slėpiningojo pasistengimo-vien dar skaitymas.

Užrakintas jau po kelių dienų pasiprašiau ir gavau teismui įteiktą, Vokietio rašytojo Egmonto Coleraus veikalą apie Vokietų filosofą Gottfriedą Wilhelmą Leibnitzą. Buvau tą 626 psl. knygą jau seniau skaitęs. Bet dabar skaitiau ją tris kartus. Nustebino mane iš naujo, kaip labai mūsų laikas panašus į aną laiką po 30 metų trukusį ir Vokią visai nubengusio karo. Kaip tuomet, taip ir dabar visai nauja manymo, mąstymo ir veikimo banga užplūsta žmoniją, ir vėl kaip tuokart, Vokietuose regimai didesniu smarkumu negu kitur veržiasi pirmyn. Tur-būt suprastami tai, žmonės daug ramiau ir rimčiau spręstų apie tautas ir pasaulinius vyksmus.

Po šitos kygos pasiprašiau Platono Valdiavos, jo Faidraus ir Faidono veikalų. Tiek metų jau praėjo, kad jų nebebuvau skaitęs! Tai dabar kelis kartus iš pradios iki pabaigos permąstiau. Tiesa, daug tše to, kas mūsų laikui atrodo menka, bet daug daugiau visai nuostabios dvasinės šviesos, kurios toli neprieina mūsų laikų mąstytojai. Platonas regi, o jie tšiupinėja, nagrinėja.

Skaitiau po šių veikalų Vokietų mokslininko Wilhelmo Wundto knygą: Erlebtes und Erkanntes (Kas patirta ir išmanyta). Ir ją seniau skaitęs, vėl perskaitiau, bet kelis kartus tik tuos dėstymus, kuriais šis mokslininkas iškyla iš savo nusi-varginantio protavimo į aiškesnį išmanymą.

Toliau gilinausi į Egmonto Coleraus veikalą apie Graikų filosofą Pythagorą. Šią 543 psl. knygą skaitiau tūlus kartus, ir daug puslapių zodius, kuriais to išmintiaus mokslas skelbiamas, išmokau atmintinai. Buvo tše pasireiškimų, kurie mane kalėjime daugiau negu seniau patraukė. Tūli zodiai, pvzd. ir tie, kuriuos Delfios Pythia esanti tam išmintiui sakiusi, atrodė, kad

galėtų būti taikinti ir į mane. Tada, ryte anksti atsikėlęs, o brėkštoj dar negalėdamas skaityti, dažnai garsiai kartojaus tuos zodius iš atminties.

Išnaujo ir kartotinai skaitiau po šios knygos šių laikų Vokietų mąstytojo Ludwigo Klages veikalą: Vom Wesen des Bewußtseins (Apie sąmonės esmę) ir vėliau dar Dr. Conrado Wandreyo: Ludwig Klages und seine Lebensphilosophie (L.Kl. ir gyvenimo jo filozofija). — Skaitiau tada ir savo veikalą apie sąmonę. Ir jautiau ypatingą patenkinimą. Labai daug teikia Vokietų mąstytojas mūsų laikui. Tik jis labai sunkiai vargsta protavimu aiškindamas, kas galėtų vienu žvilgiu būt regėta. Gal jums, Lietuviams tai prigimta. Žinoma, reikia saugoties nuo apsiniaukimo.

Visi minėti ir mano skaityti veikalai reikalauja mažiau ar daugiau gilaus mąstymo. Todėl kaip atmainą skaitiau pasiprašęs iš savo namų didią 448 pslp. knygą apie regimąjį meną mokslininko Paulo Brandto parašytą ir įvardintą: Sehen und Erkennen (žiūrėti ir pažinti). Toje knygoje 800 vaizdų iš seniausių iki mūsų laikų vienas greta kito atspausdintas ir jų meniškumas aiškintas, lyginant vieną su kitu. O kad, rodos, šis-tas ir kiek paviršutiniškai dėstyta, tai vis-dėlto gana įdomu tise žiūrėti ir skaityti. Perskaitiau veikalą kelis kartus ir labai dažnai žiūrėjau vaizdų, kurių tūli yra spalvoti. Pasiimdavau tą knygą ypatiai tada, kada būvau tardymo kiek vargintas.

Tokiu būdu praleidau kalėjime savo dienas. Ir teko man tise būti tą dieną, kada man sukako 70 metų. Seniau stengdavaus tą dieną skirti ypatingai reikšmingam darbui. Norėjau tai padaryti ir ugrakintas. Prašiau tą dieną manęs netardyti. Pžadėjo. Buvau manęs savo veikalėlį, įvardintą Pasiilgimu, kalbos atžvilgiu dar taisyti ir be to dar surašyti visokius tariamų nusikaltimų aiškinimus.

Atsikėlęs anksti, kaip aušo diena, ruošiaus vidiniu pakilimu ir kūno lankstymais kaip paprasta dienos gyvenimui. Kol dar nebuvo šviesu gana, vaikščiau savo 7 žingsnelius nuo lovos iki durų ir atgal prisimindamas išminties zodių. O užtenkamai šviesėjus, ėmiau savo sukaktinį veikalą skaityti ir taisyti. Parašiau po pradinių aiškinimų ir tos dienos skaitmenį.

Toliau, buvęs pirma, rodos, prieš 7- val. vyriausiojo užvaizdos, ir tada 9- val. brolių ir dyd. M.K. sveikintas pirmojo tardytojo akivaizdoje, jam nepasireiškus, rašiau minėtus savo aiškinimus. Ketinau tą rašinį įteikt savo kaltintojams. Vėliau jį dar tūlus kartus iš naujo parašiau, šį-tą, pridėdamas, šį-tą geriau nusakydamas. Buvo man kartotinai pažadėta, kad

galėstąs po viso dar ir savaip apsireikšti, bet nepasidarė tam progos.

Tokiu būdu pasidarbuodamas kovo 22-d., dažnai sustojau ir susimąstiau. Nesuprantamai keista man buvo, kad kaip tik tą dieną turėjau praleisti kalėjime. Atrodė, kad man tai tyčia padaryta, jeib nujaustiau, koks didis tai nusidėjimas, rūpinties lietuviškumo gyvėjimu ir skaidrėjimu. Ir lyg būtų Lietuvių tautai tuo kartu pamosuota, kad nedrįstų švęsti nusikaltėlio sukaktį. O tada vėl pamaniau, kad visa-tai įvyko gal visai atsitiktinai ir netyčia. Žmonės, ir gi Vokietiai, paprastai tiek nekvaršina galvos dėl tokių menkų dalykų.

Pietus prieš 1-val. pavalgius, man buvo užvaizdos įteikiami kelios telegramos. Ir tas užvaizda mane pasveikino. Skaitinėjav dar ir ilsėjaus. Ir vėl, maždaug 4-val. gavau dar kelias telegramas. Buvo taip mane sveikinę Tilžės Jagomasto Seimos nariai, iš Siaulių ypatiai širdingais žodiais S. ir D. Jasaitiai, iš Klaipėdos Vyt. Did. ir Spartesnė Gymnazė, Aukuro ir Moterų draugiji-dvi.

Laišką iš seserų, rašytą kovo 21-, tegavau kovo 24-d. Laiškų dauguma ir kelios telegramos buvo atiduotos mano bute. Juos skaitiau grįžęs gegužės 9- ir sekantias dienas. Džiaugiaus labai man apreikštu širdingumu.

Paprastai savo kalėjimo dienas pradėjau anksti rytą, maždaug 4-val. atsikeldamas. Pasišventęs, pasilankstęs ir pasi-vaikštinėjęs, užtenkamai šviesėjus skaitinėdavau, po 7-val. valgydavau pusryčius ir vėl skaitydavau. Kada nebūdavo tardymų, tarp 9- ir 10- val. kartais nueidavau su kitais kaliniais į kiemą. Užėjęs vėl skaitydavau ar ir kokias pastabas uzsirašydavau. Tarp 12- ir 1-val. pietavęs ir vėl skaitęs, ilsėdavaus, vėl skaitydavau ar ką uzsibrėždavau ir atguldavau 7-vakare. Vakarienės nebevalgydavau tūlus metus.

Niekumeį laikas man neprailgdavo, nei dieną, nei naktį. Stebėdavausi, kaip greit jis prašoksta. Maniau, ir laikas pasiėmęs sparnus, jeib man būtų lengviau. O tik tų dienų galo nebuvo numatyti.

4.

Sveikata.

Kaip jau minėta, Vokietų pareigūnų kalėjime viskas buvo daroma, kiek tik įstatymai leidia, kad mano sveikata ne perlabai nukęstų. Visdėlto pradioje labai staiga pasilpau. Jau minėjau priežastį, būtent pirmosios nakties netikusį guolį ir jo vietą po langu. Bet veikė mane apskritai mano būčiai ir amžiu sunkios gyvenimo sąlygos.

Tiesa, buvau jau didiai nuvargęs, pirmkol patekau į kalėjimą. Ilgų paskutinių metų patirtys kūną smarkiai užgavo. Jautiausi aplinkos kurstomos neapykantos tiesiog deginamas. O man artimi žmonės ilgų kantiaš kentė ir dėl pavojaus mano gyvybei nuolatai gąstavo ir dar daugiau silpnėjo, kol nemirė arba nesusirgo visai rimtai.

Tada maniau, kad ir patiam gal nebeteks ilgai gyventi. Bet dariau visa, kad nors kiek sukauptiau jėgų savo kūnui. Labai man būdavo atsigavimu kelionė į Lietuvą. Todėl savo ligonies ir būdavau raginamas keliauti, kada kvietiamas. O man sugrįžus, pasveikino mane kaip žymiai atsigavusį. Bet tada likimas trenkė į mane skaudiu smūgiu lapkrityj 1937-mt. Ir vos galėjau dar vilties, kiek atsigausti.

O tik buvau tarsi raginamas tuo pasirūpinti, kadangi dar lyg visokie uždaviniai manęs laukia. Prisiminė visa-tai, ką norėjęs dar parašyti jau prieš tūlus metus, o vis neparašęs. Mintis, kad mūsų tautos žmonės nelabai domėjasi mano duoklėmis, kartais labai stabdė mano darbštumą. O ir dabar dar mane veikia. Vis-dėlto kažki-kaip alkstu savo kūrimo darbo. Ir jautiu kartais kaip koki paliepiamą, stiprinti savo sveikatą.

Jau seniai buvau numanęs, kokią teigiamą reikšmę jai turi, kad anksti atsiguli. Žinojau iš raštų, kad tai žmonių ir visų gyvūnų, išėmus plėšriuosius ir nuodinguosius, sveikatai labai svarbu. Tik visokios aplinkybės ir vidinis skatinimas rašyti ir rašinius nuolatai dar taisyti, neįtant nutęšė budėjimo valandas toli į vakarą. Bet 1938-mts. auštant, vykdiau ryžtingas seną pasizadėjimą.

O patekus į kalėjimą, nebeliko darbui galimumo. Dar ir dėl žiburio užgesinimo pasidarė būtina anksti atsigulti. Slinkau todėl į lovą dažniausiai jau 6,30 val. vakare. Jau prieš tai išipratinęs anksti atsigulti, pasisėkė įmanytinai greitai išimigdinti. O kad greit ir vėl pabusedavau ir tada neramiai miegodavau, vis-dėlto jausdavau, kaip labai gaivina ir tik valandos miegas iš vakaro, saulei nusileidus.

Kūnas, tiesa, dar daugiau liesėjo, nors rūpestingai priuoštas valgis buvo maistingas ir skanus, o kambarys švarus ir oras jame tyras. Bet vidaus būsenos kartais kūną ėdė kaip ugnis. Taip tada pagaliau jam tebeliko su drabuziais 42,250 kg. sunkumo, esant 1,64 m. augštumo. O ligoninėje gavęs vaistų, greit atrodiau jau kaip mirštas.

Tatiau vis jautiau, kad tokiu ankstybu atsigulimu kūnas vyriausiai gali atsigausti. Kitaip, rodos, nebūčiau gyvas išlikęs, kad ir gana nusilpau. Bet visai aiškiai buvo numanyti, kad

kūno gyvenimas vyksta visai sklandiai. Sirdies plastėjimas, kvėpavimas, ypatiai ir virškinimas, sutrikęs valandą ir kartais visą dieną, kada buvau labai įkenktas, greit visiškai pasitaisė. O aiškiai jautiau, kad tai įvyko, anksti atsigulus, nusiraminus ir išimigdinus.

Po ilgų savaitių ir tai nedaug tebeveikė. Menkas mano kūno pajėgumas išlengvo nuseko. Ir prieš tokią savo būtį jau vos beįstengčiau savo valia išimigdinti. Bet ir tai buvo numanyt, kaip gaivina nors ir trumpas imigimas vakarais. Jis tai, ir vyriausiai man padėjo išgalėti visą to laiko sunkumą.

Iš tokio ankstyvo ilsėsio pastebėjau dar ir kitus atsigavimo pažymius. Paskutiniaisiais metais buvau išipratinęs, smulkų raštą skaitydamas, žiūrėti pro akinius. Jų nepasiėmęs su savim, skaitiau kalėjime be jų. Ir beveik visai atratau juos užsidėti.

Bet ir kitos juslės lyg gyvėjo. Girda pasidarė tokia jusli, kad visai nustebau. Ir visaip dar kūnas pakito, kad veikiai buvo jautrus visokioms bangoms pagauti, kaip labai gera aitherio virpesių priemonė. Senėjantio kūno juslės tik vangiai tepriima išpūdus. Ir kiek ilgiau trunka, kol, pvzd., akys ką pagauna. Jaunam viskas ūmai įsmenga. O taip mano kūnas lyg jaunėjo.

Pagaliau ir atmintis atsigavo. Pradioje tardytojo visaip įtariamai, ji buvo lyg dingusi. Visos patirtys, visa, ko klausinėjo, atrodė, tarsi zuvus tamsioje naktyje. Bet po kelių savaitių, kaip nebebuvau zeidiamas, atmintis visai nuostabiai atsigavo. Skaitęs visa-ką, palaikiau atmintyje visai gerai. Tada ir, kaip minėjau, pradėjau atmintinai mokyties, kas man rodėsi svarbu.

Gali būt, kad atmintis ir todėl stiprėja, jeigu augštesnio amžiaus žmogus stengiasi vėl šį-tą išmokti, kaip vaikas ir jaunuolis tai daro. Žinoma yra, kad kiekviena jėga, kuri vartojama, stiprėja. Taip veikia gyvenimo dėsnys ypatiai gyvybingumo lygyje. Į tą dėsnį atsižiūrėdamas, žmogus gali pasidaryti savo jėgų kūrėju.

Atmintis, tiesa, ir labai priklauso nuo kūno gaivumo, nors jis ir būtų silpnas. Bet tą gaivumą teikia tiksliausiai ir tikriausiai tinkamo laiko miegas.

Į savo namus sugrįžęs, ilsėjau taip jau anksti atsiguldamas, kad ir kiek vėliau kaip kalėjime. Ir po kelių savaitių jau atročiau žymiai atsigavęs, tarsi būčiau gydykloje buvęs, kur viskas daryta, jeib sveikata stiprėtų. Po keturių savaitių jau kūnui buvo 47,500 kg. svorio.

Žinoma, savo name būdamas, dariau viską, kas tik galima, jeib įgyčiau daugiau stiprumo. Teikiau kūnui ir brangiausią maistą, jeib tik atsigautų. Gal kartais jį jau ir apsunkinau, jam daugiau kaip paprastai užkraudamas. Saikumas kaip tik tada reikalingas, kada kūnas silpnas. Toks būdamas, jis neįstengia suvartoti didesnį saiką ir sunkiai virškinamą valgį. Todėl visai beprotiškai elgiasi tie, kurie liepia silpnam ligoniui daug valgyti, dar gi stipraus maisto. O man visą amžių tuo atžvilgiu buvus atsargiam, ir dabar buvo lengva tiksliai pasielgti. Tik maniau, truputį daugiau gal išstengsiąs suvartoti.

Bet daugiausiai atsigavimui reiškia be abejonės poilsis, miegas, kuriam skiriamas laikas nuo saulės nusileidimo iki brėkštos. Tik vėl labai svarbu, kad, ryte pabudus, nebūtų dar tysojama lovoje. Visai aiškiai jautiama, kad kūnas tada tiesiog suglemba, lyg jame sutvinkusios jėgos jį vėl paliktų, kada neatsikėlęs tuojau jomis pasinaudoja.

Visa-tai žinodamas, atitinkamai ir gyvenu. O kad dabar 1938 mt. vasaros dienos laiku valandėlę atsiguliu, renku tam laiką tarp 12- ir 1- val. Bet, rodos, kad tai vos bereikia, vakare anksti atsigulant. Tada atsikėlęs, pasitaisau ir valgau pietus. Šią vasarą dažniausiai jiems pasirinkau visa-ko, kas ir nevirta valgytina. Iš daržovių susitrinu morkų, arba ir kalioropių, susipiaustau tomataų ir svogūnų, susitrinu ir sviklų, kuriuos valgau su morkomis, svogūnais ir citrinų sultimi bei aliejumi, susipiaustau ir žydintų kopūstų galvos dalį ir užlieju aliejaus ir citr. sultių, ir t. t. Su tuo valgau avižų ir kvietų dribsnių arba neraugintos stambios duonos gabalėlį su sviestu ir kt.

Miliausiai, tiesa, valgau visokių vaisių su kuo-nors iš grūdų ir su vienos-kitos rūšies riebumu, ypatiai riešutų su medumi. Ir kartais manau, visai tik tokiais valgiais misti. Rodos jie žmogaus ypatumui tinkamiausieji.

Taip ir atsigavau po kalėjimo, tarsi jis būtų sveikėjimą ir stiprėjimą man priruošęs. Tik mėnesiui po mėnesio praeinant, o bylai vis dar kybojant ties manim, vėl pradėjau silpti. Kartais jautiau aiškiai kankinamas. Ir sunku yra šalinti mintį, kad tai gal tyčia daroma. Kad žmogus neapkantos siautiamas, jam visa-kas atsitinka, jis net pats greičiau susizeidia. Mat, pasaulio jėgos gyvos ir jos veikia. Apsisaugoti galima tiktai taip, kad stengies nepykdamas esmiškai taurėti. Ir aš kartotinai pasisakau, kad manytina, man visiškai gera, ir nieko nereikia, juk laisvas.

Nuotaika.

Buvo keista, kaip mane pradėjo tardyti ir tada dar suėmė ir uzrakino. Bet iškart tai mane nelabai jaudino. Tur-būt, nenumaniau tuojau visos reikšmės to, ką man darė. Gal stipriausiai mane veikė staigus kūno nusilpimas dėl minėtų priežasčių.

Nei vienatvė ir nei uzrakinimas manęs negandino. Jau tūlus mėnesius gyvenęs vienas dažnai dienų-dienas, o vakarais pats užsirakindamas, jautiau tai ir kalėjime lyg paprastu dalyku. Ir tik ilgai po išėjimo iš jo, prisiminimai ano laiko patirtų lyg sukėlė tamsią nuotaiką.

Seniai buvau jau daug mąstęs apie nuotaikos reikšmę žmogaus gyvumui, sąmoningumui ir sveikatai. Ir dažnai skelbęs savo nuomonę apie tai. Bet apkaltam ir jautiantiam dažnus nuotaikos pakitimus, lyg savaime pasidarė reikalinga juos stebėti ir kaip-nors veikti. Juk užnikdavo mane kartais tiesiog audringos būsenos. Ir nenorint sugriūti, turėjo būti paliekamos.

Tūlas savaites teko lyg tamsoje skendėti. Tardytojo pastabos ir įtarimai sukėlė manyje įvairiausių jausmų. O beveik visi jie buvo nemalonūs. Kilus pyktiui, vidaus tamsa lyg tirštėjo. Maniau susergąs. Tur-būt, patiam daugiau kenkia supykimas kaip tiems, prieš kuriuos jis kreiptas. Greit kildavo manyje dar ir pasididiavimas ir tikra panieka tiems, kurie skelbė mane nusidėjėliu.

Toliau nuotaika vėl ir pakito. Kaip koks pilkas rūkas užeidavo nusiminimas. Pradėjau manyti, kad aš tik jau kažki-koks nesusipratėlis, kurs nenumano žmogaus pareigų, kurios mums pasidaro iš kitų žmonių būklės, ir taip įstringa į prasikaltimą. Norėdamas pateisinti tardytojo elgesį, bandiau save ko-labiau menkinti ir žeminti.

Tokiu būdu tai mano nuotaikoje suposi pyktis, išsirdyėjimas ir atsileidimas, pasididiavimas ir nusiminimas, teisingas vertinimas ir vėl papeikimas žmonių. Tik nepasikeitė mano jausmas, kad prieš mane didėjęs žmonių nelabumas, vieno-kito zadinamas visokiais piktais įtarimais. O tad vėl tik maniau, kad ir tas pats tardytojas stengiasi man apreikšti gerą norą.

Ypatingai paveikė mano nuotaiką, ką išgirdau antrą kalėjimo dieną, būtent, kovo 12 -d. Vienas užvaizda man pasakė, kad Austrija Vokios paimta. Iškart tame nieko ypatingo nejautiau. Buvau gal vidūje perdaug apniauktas ir sustingęs. Man tik žymu pasidarė, kaip tą dieną, buvęs trumpai tardomas

vieno teisėjo, kurs apkalimą patvirtino, ir tada labai pakilusia nuotaika kalbėjosi su Staatsanwaltu.

Bet po savaitės pataikė mane dar visai kitokia zinia. Vėl pasakė man užvaizda, kad Lenkai nori Lietuvą karu priversti su jais susidėti. Baisiai mane tai sukrėtė. Svaigau. Ir nuolatai kilo visokie skaudūs klausimai. Ar ištikrųjų Lietuvių tauta vėl netektų viešpatinumo? Ar išnaujo būtų pavergtą? Nebegalėtų savaip atsigauti, šviesėti ir apsireikšti? Ir visų tautos žmonių tam darytos pastangos nueitų niekais? O man būtų tarsi gyvenimo prasmė išgesusi, kuri švietė tiek dešimtmetių, ragindama tautai padėti dvasiškai gyventi ir dabar būtų palikusi mane tamsoje?

Vis daugiau niukėsi mano nuotaika, nyko visas vidinis gyvumas. — Buvau kažki kaip pradėjęs numanyti toli už man pareiškiamos neapykantos kylantią, rodės, tautos užuojautą, o dabar ji man kitaip aiškėjo. Buvo verkianti aušra prieš nelaimės dieną. Tauta nerauda dėl manęs vieno, o dėl visos Lietuvių tautos likimo. Jau kartais rodės, lyg girdis ausimis graudią skundą dėl galingesniojo baisumo.

Tad pradėjo mane užnikti ir visokios mintys. Tarsi man kas šnibždėtų, kad Vokietiai tam užrakino mane ir Lenkai tam rengiasi pavergti Lietuvą, jeib taurusis lietuviškasis žmoniškumas negalėtų ryškėti ir turėtų virsti jų tautų valios mindiojamas molis.

Tikrai keista labai, kad, tautai minint savo viešpatinumo 20 metų ir man sukakus 70 metų, Lenkai užniko Lietuvą, Vokietiams jau mane 11 dienų prieš tų metų pasibaigimą užrakinus. Ar nereikšmingi vyksniai? Skaitant ir priruošiant spaudai savo prieš 40 metų sukurtą veikalėlį tą dieną, teko begalo stebėtis, kaip viskas gyvenime pasitaiko, kaip jame vyksmai nuostabiai pinasi.

Tautoje buvo jau numanytas aiškus pasišventimas gyvėjimui ir žmoniškėjimui iš tautiškos prigimties, kaip rodos ir manyje, o dabar tauta tame lyg stabdoma, o aš užrakintas, neleidiamas teigiamai pasidaruoti. Turbūt nenorima, kad lietuviškasis žmoniškumas taurėdamas ryškėtų. Todėl jam lyg prikišami visokie nusizengimai, lietuviškumas visokiu būdu įtariamas, o manyje asmeniškai žeminamas.

Varginamas tokių mintių keliamų būsenų, jautiau kartais lyg slaptia kur nors šviesėtų ir pranašautų, kad nebus jau taip baisu, kaip atrodo, kad tauta iš viso to vargsmo išsils stipresnė ir dar ryžtingiau tam pasišvęs, kas išmintinga, tauru,

teisinga, gera ir gražu. O aš gi ir galėsiąs visam-tam dar kiek prisidėti.

Bet visa-tai paskeisdavo, pyktiui mane išnaujo pagaunant. Tada stengiaus visaip jį nuguldyti. Keldinausi visokias mintis. Seniai žinojau, kad pyktis gali žmogų staiga parblokti ir kartais net mirtinai sužeisti. Supykęs žmogus labai greitai padaro visokių nesąmonių. Paprastai pyktis niaukia sąmonę. Todėl sukrinka visas protavimas. Piktiurnos jau ir atrodo nevien susiraukę, bet ir ligoti. O jų žygiai ir veiksmai dažniausiai visai priešingi yra jų patių labui.

Tai nežinodami, tūli žmonės dar stiprina savo linkimą supykti. Ir širdyjasi pagaliau dėl visokių menkniekių. Nenumano, kad tai visai netikslu. Matyt, apie tokius klausimus nedaug tegalvojama. Nežinota, kad visas gyvenimas tada rieda nuokalniu taku. O jeigu ir nujausta, kad pyktis patiam kenkia, tai retai kam tėra žinoma, kad galima jo vengti. Paprastai tikėta, kad pykimas žmogui prigimtas, ir todėl nepašalinamas. Ir žmonės pyktiu patys zudosi.

Reikėtų apie tai gerai pagalvoti. Pyktis yra nuodinga būseną. Pykdamas žmogus nori kitam blogo. Didiai supykęs geidauja kito-jo net zuvimo. Vadinas, žmogūje sukilusi būseną vertia kitąjį zudyti. Bet ji gyvena supykusiojo asmenyje ir todėl veikia pirma jį patį. Todėl ir temdo, arba net gesina esmiškąjį ir greit kūno gyvumą.

Mūsų laiku visa-tai žinoti itin svarbu. Jausdamas, kad man keliama neapykanta, atsimindavau, kas visame pasaulyje darosi. Žmonės piktumui, nelabumui penami. Ir jie jį reiškia ne vien atskiriems asmenims, bet ir tautoms. Tūlos tautos todėl tiesiog slopsta savo neapykantos tvaikė. Kursto ją savo tautoje kitoms tautoms, ir lyg pasiekia savo tikslus. Vis-dėlto jos sau kenkia, kad save tuo pirma ir tik žiaurindamos. Yra net mokslintų žmonių, kurie tiki, sukilusi neapykanta stiprinanti tautą, tvirtinanti jos atsparumą.

Turėtų pagaliau ir tai būt išmanyta, kad pyktis, kerštas ir neapykanta yra pažmoniškumo galios. Iš jų imti savo buvimo tvirtinimą ir apsaugą, yra tikriausias apsirikimas, kurs ankstiau ar vėliau patiam kenkia. Žmogaus, kaip ir visos tautos gyvumas kyla iš apsiereiškiantio žmoniškumo prado.

Juo skelbiasi Kūrėjo valia. Todėl iš to prado ir auga visos žmoniškos galios, visas sąmoningumas, protas, išmintis bei valia, pats patvarumas bei ryztingumas. Todėl negali stiprinti žmogų ir tautą neapykantos kurstymas, reikia auginti žmoniškumo vertybes.

Visos tos mintys mano buvo jau seniai mąstytos. Bet dabar aiškėjo dar kita-kas, būtent, kad kartais labai sunku nesupykti. Ir prisiminė greitai dar-gi tai, kad daug sunkiau iškilti į dvasios giedrumą ir darningą nuotaiką iš papykio ir neapykantos, kaip iš ramios, kad ir liūdnos būsenos.

O ką bepasakyti apie tautas, kurios per ištisus metus kursto neapykantą viena kitajai! Yra net paplitęs tariamas mokslas, kad neapykanta esanti ir menkiems žmonėms gerbūvio kūrėja. Reikėtų nors maža pamąstyti, ar taip ir gali būti. Rodos, visai aišku, kad žmonių gerovė tegali būt kuriama nuoširdios užuojautos. Ir visai keista, kad kartais viena tauta neša neapykantą į žmonių ilgus amžius ir rėgimai vis daugiau tik sau kenkia.

Apie save buvau manęs, kad seniai esąs iškilęs iš galimumo, kam-nors pykti. Ilgais metais man buvo daug piktumo pareikšta. O aš vis galėjau laikyties augšt šios tamsios būsenos. Seniau manęs visai neerzino, kad, pvz., Vokietiai mane apšaukdavo piktadariu. Maniau, ir jie, kurie sakosi visa gerai tirią, nesupratę, kaip aš žiūriu į gyvenimo prasmę. Būtų turėję pastebėti, kad aš, pasistengdamas žmoniškėti, negalėčiau žmonėse dar didinti piktumą.

O dabar visai aišku pasidarė, kad aš dar beglūdoju tamė dvasiniame lygyje, kuriame ir pyktis gali labai sukilti. Teko man, tiesa, ir tai patirti, kuo niekumet nebuvau tikėjęs. Užrakino į kalėjimą ir tada dar beveik su įnirtimu pasistengė man įrodyti, koks aš bendruomenei kenksmningas žmogus.

Pasisekė man pasilikti ramiam, bet vidūje degė lyg pragare, ir buvo sunku nesijaudinti. Pasidariusi būtis tiesiog zudė. Maniau, ir gyvas nebegalėsiąs išlikti. O tada vėl, kad mirimui dar ne laikas, kad laukia dar tūli uždaviniai. Gal tautai ir toliau žmonijai dar esąs reikalingas. Ir likimas norėtų mane tam dar išlaikyti.

Todėl ir mąstiau apie tai, kaip saugoties nuo supykimo, o kaip supykus, iš to atsigausti. Ramus išsiziūrėjau į žmogų, kurs mane skaudiai užgaudavo. Ir matiau, kad jis tai daro iš ypatingo mano asmenybės ir gyvenimo apsprendimo. Aišku, kad jam pynėsi tiesa su netiesa.

Tai kaip jam tada dar pykti! Jis gyvena laiku, kuriame visos Vokietų tautos vieningumas ypatiai Vokioje visu gudrumu, bet ir „švelnia“ prievarta tvirtinamas. Todėl, žiūrėdamas vien tik į savo tautos būklę ir norėdamas jai visa gero, jis tegalėjo tai rasti keista, kad Vokietiuose gyvena žmogus, kurs kita kalba mąsto ir rašo, o dar gi ne Vokietų, bet kitos tautos labui. Mane kaltindamas, tikėjo rūpinasis vien savo

tautos gerove. Ir tegalėjo kiekvieną žmogų, kurs tam nesiskiria visiškai kaip jis, laikyti tautos skriaudėju, jeigu jau netiesiog jos priešu. Taip apie tą žmogų mąstydamas ir pastebėjau, kad jis neatrodo toks piktas, kaip iš jo žodžių kartais sprendiau. Iš savo būties ir iš savo ypatingumo, jis, kaip man rodės, visai teisingai, nors ir labai trumpai regėdamas protavo. Pagaliau jis dažnai jau ir be jokių įtarimų ir visai ramus kalbėdavo. Teko todėl dar jo uolumą, kuriuo jis Vokietų tautos gerui darbavos, net vertinti.

Taip tai surandant pykinantiojo elgesio priežastį ir gal jame dar visoki gerumą, galima pasilikti ramiam, nepykti ir iš pykimo atsigauti. Svarbu iš tokio ūpo iškilti į mąstymo lygį. Žinoma dar ir kita-kas labai gelba, bet to neaiškinsiu. Reikėtų daug pasakyti.

Visas šias mintis svarstydamas ir iškilau iš visų tamsumų. Nuslinko jie ir paliko man ramumą, kaip rūkas saulei užtekant, leidiasi leidiasi žemyn ir virsta gaivia rasa.

Tik nuotaika pasiliko labai judri. Lengvai pakisdavo. Ir atrodo pagaliau, kad jos atzvilgiu, ir išėjus iš kalėjimo, likaus daug jaudringesnis. Tenka save saugoti, kaip nešant sklidinai pilną indą, kad neišsišvokštų. Gal tai ir gera. Žmogus turi būt savo asmenybės budėtoju. Bet kažki-kodėl jautiu, lyg mano nuotaikos svarstyklės nepasiekia vėl pastovios lygsvaros.

6.

Protavimas apie tautų ypatumus ir pinigų reikšmę.

Jau minėta, kad buvau priverstas daug pagalvoti apie tardomus dalykus. Daug mintių sukėlė man kalėjime ir tai, ką ten skaitiau. Bet ir apie seniai žinomus dalykus teko lyg visai iš naujo protauti.

Labai gyvai man prisiminė ypatiai tautiškumas. Kaliniai buvo įvairios kilmės. Matėsi Žydų, Vokietų, Lietuvių ir neaiškaus tautiškumo žmonių. Visi jie kalbėjo vokiškai. Bet vieni tik Vokietiai, rodės, savo kalba ir save apreiškė. Kiti kalbėdami su savo ypatumais pasiliko lyg už kokio tvarto. Net Žydai, kurie vokiškai kalba jau tūlus šimtmetius ir jau dažnai visai taisyklingai, man atrodė apsireiškią nesavaip.

Visų veidai tarsi savaime aiškino, ar prigimti žmonių savumai eina su žodžių garsais, su visa kalbėsena ar ne. O visai regimi buvo tautiniai skirtumai iš judesių, iš laikysenos ir viso elgesio.

Žydai lyg su kažki-koku smalkalu smelkiasi į kitų tarpą, Vokietiai kietu sunkumu veržiasi tolyn, Lietuviai bando pasitikėjimu ir prisitaikiniu santykiuoti su kitais žmonėmis,

o sudėto kraujo asmenys lyg svyruodami zengia gyvenimo taku. Bet visai ypatingi yra tie, kurie, vienodo kraujo būdami, apsidengia kitu tautiškumu. Jie kartais lyg tykodami prisišlieja prie patinkamos visuomenės.

Žinoma, yra dar visa-ko pastebėtina. Bet minėti būdingumo bruožai galėtų rodos būt laikomi esmiškiausi.

Dar daugiau apie tai mąstyti, vertė santykiavimas su užvaizdomis. Buvo jų Vokietų, Lietuvių, bet ir ne vienodos kilmės. Visi jie man buvo palankūs. Bet gal niekumet man nesireiškė taip aiškiai tautiškumo savybės, kaip iš jų.

Vokietiai buvo gal, kiek griežtesni savo žygiuose, bet gana pakantūs. Tik vienas jų retai koki žodį pasakydavo ir būdavo visumet rimto, beveik rūsto, o gal ir rūpestingo veido. Kits, nors ir labai nusiteikęs, kartais gera norėdamas, pasakydavo, kas galėjo tikrai įžeisti.

Visai kitokie buvo Lietuviai. Stengėsi, rodos, laikyties nuošaliai. Retai ką kalbėdavo, o tiktai kas reikalinga. Bet kreipianties į juos su koku prašymu, jie atsiliepdavo su ypatingu palankumu. Keisti buvo tie, kurių tėvai buvo ne to paties kraujo. Jų laikysena dažnai pakisdavo. Kartais būdavo ypatingai šalti, o kartais tiesiog lipšnūs.

Viename spėjau esant Prūsų ir Lietuvių kraujo. Kalbėjo gerai vokiškai, lietuviškai tur-būt silpniau. Jis laikė vokiškumo skriaudimu, kad aš Vokietiuose gyvendamas, rašas lietuviškai. Vis-dėlto jis labai žmoniškai rūpinosi manim.

Gal stipriausiai mane veikė pirmojo tardytojo būdas. Vokiškasis jo protavimas taip labai skyrėsi nuo lietuviškojo, kad kartais sunku buvo susiprasti. Tur-būt Vokietų prigimtis juos vertia, visai ankštai laikyties daigtais, įrodomais vyksniais, parašytu žodiu, raidine įstatymų prasme, apskritai visą svarbumą dėti į tai, kas, taip sakant, sutšiuopiama.

O man rodės, kad pirma reikia atsiziūrėti į klausimo dalyko esmę, o iš jos eiti iki paviršutiniškosios prasmės. Bet tokiam protavimo skirtumui esant, ir nepasidarė aiškumo. Būdavau kaltinamas neteisingumu, o matiau, kad reikėjo apdairiau spręsti.

Labai ryškus tam pavyzdys, kad pasidarė visai skirtingos nuomonės dėl tariamų mano teisių į Lietuvoj surinktus ir Kaune žemės Banke laikomus pinigus. — Tardytojui ir nebuvo manoma, kaip aš gelėjęs nešdinti knygų siuntas per tiltą į Panemunę, jeib knygų gavėjai galėtų jas gauti dažniausiai dovanai, aš už juos dar ir muitą užmokėjęs.

Vis-délto reikétų sutikti, kad Vokietų mąstysena tam tikruose atvejuose gali būti artimesnė tikrovei, ypatiai tada, kad nėra užtenkamo samoningumo dalyko esmei suvokti. Mes, rodos, greičiau galime pasilikti augšt viso, kas yra grynai daigtiška.

SitSe paliestus klausimus gerai apmąstius, tur-būt suprastina, kad netikslu kitos tautos žmogų įtarti, jeigu jis kaip nors apsireiškia, kas mums nemalonu. Jis gana dažnai nieko pikto nebus manęs. Tik jo būdas yra kitoks ir mus veikia svetimai. Dvasinio lygio skirtumai tiek neapsunkina susipratimo, kaip tautiško ypatumai.

Sito reikétų prisiminti ir žiūrint į tautų santykiavimą. Ir tSe gana dažnai nėra piktumų, o tik skirtingas būdas įvairiems klausimams atsakyti. Nebūtų tiek kivirštų, tiek neapykantos ir net krauja praliejimo karuose, jeigu skirtingų tautų žmonės stengtųsi kitų prigimtį teigiamai vertinti ir visus jų apsireiškimus iš jų pagrindų ir priežastų išmanyti.

Tada gal ir išnyktų visi tie siundymai per laikraštius. Nors kartais reikétų pamąstyti, kas iš to išeina, kas tegali išeiti. Tada, turbūt, aiškétų, kad priešingumai tiktai didėja, jeigu vienos tautos žmonės su kerštingu pasipiktinimu rašo apie kitos tautos tam tikrus apsireiškimus. Paprastai tada ir nenoromis perdedama. Ir tokiu būdu piktenybės žmonijoje gausėja.

O to siekti jau tikrai nėra žmogaus uždavinys. Manyti, kad koliojama, barama tauta pasitaisytų, yra gryniausia nesąmonė. Priešingai, ji smarkiau dar atsiliepia, vadinas, piktėja. O to tik nenorėta. Rodos, kiekvienas žmogus, kad ir nesąmoningai, linksta pageidauti, kad pasaulyje vis ryškiau iškiltų gerumas. Todėl netikslu, piktumą kurstyti, kurs gyvenimą juk tik temdo ir jo gyvumą žudo.

Tikslesnis būtų visai kitoks atsiliepimas į kitų tariamus nelabumus. Tik žmonės tam turėtų pribrešti. Piktus žmonių žygius galima visai aiškiai skelbti. Tik nereikétų žmonių ir žeminti. Kalbant apie jų netikumus, svarbu zadinti kartu jų savigarbą. Tokiu būdu paveikiami, žmonės paprastai patys stengiasi kitaip elgties. Tada dažniausiai ir pasireiškia, kad jų nebuvo taip jau piktai manyta, kaip iškart atrode.

Kraujo, prigimties ir iš to kylantios mąstysenos ir jų apsireiškimų ypatumai savaime sudaro trukdymų žmonių santykiavimui. Į juos reikétų akylai atsiziūrėti. Tada dažniausiai, tur-būt, aiškétų, kad nepritartino elgesio priežastis nebuvo bloga valia, o tik kitokia žiūra į gyvenimo klausimus.

Tautiškumas man jau atrodė labai apmaštytinas, kaip dar buvau jaunuolis. Bet gal niekumet nebuvau akstinamas juo taip domėties, kaip kalėjime. Jautiau lyg vertiamas aiškiau jį suprasti negu ligšiol. Man rodėsi kad tai labai svarbu bei reikšminga darningesniam žmonių santykiavimui.

Žinoma, samoningumo laipsnių skirtumo nepamiršau. Visumet man likosi aišku, kad menkesnio proto ir doros žmogui sunkiau suprasti šviesųjį, taurųjį, kaip šiam teisingai vertinti aną. Bet kalėjime man lyg sutšiuopiamai pasirodė, kad ne to paties tautškumo žmonės, ir kalbėdami ta patia kalba, vis pasilieka esmiškai atokiau vienas nuo kito. Pagaliau ir tai išnaujo pastebėjau, kaip žmogus lyg kaž-kuo apsigaubia, prisipratindamas kitos tautos apsireiškimo būdą ir vartodamas jos kalbą, o prigimtąją pamiršdamas.

Paprastai tikima, gerai išmokus kokios-nors kalbos, galima visiškai iš paskutinių ir apsisakyti, ypatiai tada, kad ta kalba zodinga. O taip tik nėra. Mat, kiekviena kalba kuriama to paties prado, kurs ir žmogaus asmeniui suteikia tautinius bruožus. Todėl pilniausias ir esmiškiausias apsireiškimas tėra galimas ta kalba, kuri yra augusi iš tos patios prigimties, iš to paties tautškumo, iš kurio žmogus kaip asmuo yra kilęs. Kitos tautos kalba žmogus lyg nesavo burna apsireiškia. Kalbėdamas, esmiško savo išmanymo, savo asmenybės pobūdžio negalės zodiais išskelti.

Visai gerai pastebėt, kad žmonės, kuriems iš mažų dienų yra įbrukta kita kalba, savo apsireiškimuose pasilieka menkesni negu jų gabumai zadėtų. Silpnuose žmonėse matomi net mažesni ar didesni pakrikimo pazymiai. O kad ir atrodo, tarsi moka šiek-tiek sklandiai kalbėti, vis-dėlto jų protavimas, jų nuotaika, net ir jų elgesys nėra be šiokių-tokių trūkumų. Prisimintini tie žmonės, kurie vadinasi kitos, o ne savo tėvų tautos vaikais, ir kokias keistas nesąmones jie kartais sukalba ir pridaro.

Žmogus visumet daug aiškesnis, nuoširdesnis ir apskritai žmoniškesnis, kada jis dvasiškai tarpsta prigimtu būdu ir prigimta kalba apsireiškia. Bet tai gerai galint ir toliau dar vienos kitos kalbos pasimokinus, tūliems gabumams lyg vartai atsiveria. Toks žmogus tada gali ir daug darniau santykiuoti su kitatautiais. Ir visai keista yra, kad ypatiai didios tautos nori kitoms savo kalbą primesti, neleisdamos joms pilnai išsiauklėti savo kalboje. Juk taip išitraukia į savo tautą tik menkesnius žmones — Prisimintina bet yra dar ir tai, kad

menkutis žmogelis ir tūlų kalbų išmokes, vis atsiliks nuo gabesniųjų, kurie brenę vien su tėvų kalba.

Tokį ir panašų protavimą manyje sušaukė tų žmonių ypatumai, kuriuos kalėjime teko stebėti. O vienas pasilikęs ir kita-ko netrukdomas, vijau tolyn šių mintių siūlą. Rodės visatai turėtų visiems būti zinoma, kurie mūsų laikais taip labai rūpinasi savo gryno tautiškumo palaikymu. Ir ne prievarta, bet laisvai valiai turėtų palikti žmonių priglaidimą prie didios arba tauresnės tautos. Augštesnis kultūros lygis savaime pritraukia kitų tautų žmones.

Be tų mąstymų ir dar kiti man buvo sukeliami. Vienas man labai mažo įdomumo dalykas brovės net lyg prievarta į mano protavimą. Buvo tai pinigų kaupimo klausimas. Tardymas kaip tik prasidėjo dėl pinigų. Daug dėl jų kalbėta, man teko apie juos daug ir mąstyti. Mezgėsi ir mazgėsi visokios mintys, kurios manęs, rodos, dar niekumet nėra taip judinusios.

Paprastai tikima, kad pinigų išigijimas esąs tikriausias asmens dalykas ir vien jo reikalams skirtinas. O iš man keliamų kaltinimų aiškėjo visai kita-kas. Ir teko visiškai tam pritarti ir save nuteisti.

Tur-būt zinoma, kad kokioj-nors vietoje gyvenant turtingam, bet nešykštam žmogui, jam ir kaimynams iš jo lobio yra naudos. Pinigų suplaukimas vienam žmogui įgyja reikšmės ir visuomenei. Naujas dalykas todėl ir būtų tai, kad žmogus pinigus rinkdamas, neturėtų manyti tai esant vien jo paties reikalu. Jis turėtų jais rūpintis, norėdamas visuomenei gera. Tą mintį mūsų laikais Vokios valdia skiepyte skiepyja žmonėms.

Vis išnaujo skelbiama: Gemeinnutz geht vor Eigennutz, Visuomenės nauda pirmauja asmens naudai. Ir man teko jau tūlus kartus nepatenkintiems žmonėms aiškinti, koks tikslus žygis tai yra, kad ūkio gaminiai turi būt atiduodami tam tikroms vietoms, kurios jas padalina parduotuvėms. Gamintojai, tiesa, tada mažiau išrenka, bet už tai daug daugiau žmonių dalyvauja pinigų įgijime apyvartoje.

Ir nežiūrint visų pasidarantių sunkumų, naudą turi visuomenė. Atskiras žmogus turi mažiau, bet už tai daugumai gyvenimas užtikrintas. Dirbdami padalinime, žmonės minta, kurie šiaip gal skurstų ir badėtų. Bedarbių skaitius ir tokiu būdu galėjo mažėti.

Bet man iš mano bylos pinigų reikšmė ir asmeniškai svarbėjo. Niekumet nelaikiau pinigų svarbiausiu gyvenimo dalyku.

Tiesa, neišmėtydavau jo už niekus. Buvau taupus iš mažų dienų. Bet nebuvau ant jų užmiręs. Taupiau tuokart, kad broliams ir seserim-dviem galėčiau ką padovanoti. O taip ir dar šiandien renku pinigus, kad galėčiau kaip-nors, ypatiai savo raštais kitiems patarnauti.

Neturėdamas pinigų ir svarbesniems savo reikalams, gyvenu nedatekliūje, jų, atsigadėdamas. Savo skolininkų nevargindavau. Tik vertiamas ko-nors prašydavau. Niekumet nepamanydavau, kad tai galėtų būt svarbu ir visuomenei, kurioje gyvenu. Maniau visa darąs, duodamas kiek tik galėdamas, kada varguomenei renkami pinigai. O dabar aiškėjo, kad tai vis dar nepakanka.

Tardytojas man kartotinai dėstė, kaip toli atsilikęs nuo savo pareigų. Jau rodė, kad perdaug man užmetinėja. Bet nenuostabu. Jis mano būdą, mano ypatumų išmanyti negalėjo. Daugiau nepaprastas už eilinį žmogų aš esu pinigų reikaluose negu kituose dalykuose. Todėl neišmanytas, galėjau būti visaip įtariamamas. Tatiiau neginšyjava, kad sau nekaupdamas pinigų, neatsiminčiau jų reikalaujantios visuomenės.

Pasidarė tai savaime. Gyvenau iš pat jaunų dienų, mąstydamas apie esminius žmogaus gyvenimo klausimus, dar gi apie patią gyvenimo prasmę, būtent, apie žmogaus sąmoningumą, taurejimą, kad neliko galimumo daugiau mąstyti apie daigtinius dalykus. O dabar supratau, kad tuo atžvilgiu likaus artimajai visuomenei skolingas. Bet ar dar įstengsiu priprasti prie kitokio elgesio? Juk vis dar tikiu jai teikias visa-ko kitame gyvenimo lygyje, dvasiniu būdu. Tik ar jai tai ir priimtina?

7.

Prasikaltimai.

Dazniausiai žmonės jautiasi tik tada prasikaltę, kada jie kitų kaltinami. To neesant, jie savo veikimo, savo elgesio reikšmės nenumano. Rodos tai suprantama. Kiekvienas žmogus savaip gyvena ir viską, bet ir save savaip vertina. Žinoma, taip daro ir kaltintojai. Niekas negali gyvenimą kitaip patirti ir suprasti, kaip tai leidia dvasinis jo lygis spalvinamas dar jo prigimties.

Neesu išimtis. Žiūriu taip pat savo būdu į tai, ką aš darau, kaip gyvenu, ir į tai, kas man tenka. Gal-būt tiktai, kad aš dažnai save kaltinu, nors ir joks kitas žmogus man nieko neprikiša. Laikau prasikaltimu pirm viso nusizengimą prieš gyvenimo prasmę. Bet suprantu, kada įtariamamas nusidėjęs, ir kodėl kaltintojam tai atrodo neabejotina.

Kelkime ir tik pinigų klausimą. Jeigu jau man asmeniškai tai nėra toks svarbus dalykas, tai jis toks be abejonės yra visuomenei, valdiavai. Ir kiekvienas tos visuomenės asmuo turėtų tai aiškiai numanyti. Kuriam tai nėra galima, tas neturėtų stebėtis, kad jis kitų laikomas menkesniu žmogumi, ir gal visuomenės skriaudėju, jei ne tiesiog nusidėjėliu. O valdiavos pareigūnai, kurie pašaukti tuo klausimu rūpinties, negali kitaip apie jį ir manyti.

Kaltinimo atžvilgiu ir tai prisimintina, kad tardytojai dažnai stengiasi tam tikru būdu ko-daugiau žinių išgauti iš kaltinamojo. Todėl jį visai ir įtaria, jam gresia, su juo iškarto kalba, lyg jau būtų visai įrodyta, kad jis nusikaltęs. Bet tardytojai nėra jau iš tikrųjų tos nuomonės. Jie taip apsireiškia, jeib ko-geriau visa aiškėtų.

Pradioje todėl tardytojas man apsireiškė gana įžeidiantiai. Ir baigdamas klausinėjimą beveik kaskart sakydavo, kad esą dar didesnių prasikaltimų. O aš visai negalėjau atspėti, kas tai galėtų būti. Kankinaus tada, manydamas, kad piktų žmonių kas-nors pramanyta ir paliūdyta.

Aiškintieji prasikaltimai nei neatrodė tokiais. Ir tardytojui primindavau, kad sakąs, norįs dalyką aiškinti, o savo žodiais mane tik labai žeidia. Tada atsakė, kad nemanaš jau taip, kaip sakąs, esąš jau toks jo būdas, o jeigu vėl netikusi žodi tarsiaš, turis aš jam tai išnaujo priminti. Tai ir dariau. Ir jis dažnai kalbėdavo tada su manim visai žmoniškai.

Tardytojo elgesį iš pat pradios gerai supratau. Vis-dėlto negalėjau apsaugoti savo nuotaiką nuo skaudaus suvirpėjimo. Kiekvienas žodis, kiekvienas mostas mane žeidė kaip dar niekas mano 70 metų amžiūje. O kad jau ir piktų žodių nebėbuvo, labai veikė žeidiantiai lyg begalinis laikymas kalėjime.

Kaltinimai pradėti tuo, kad aš pinigų iš Lietuvos parsitraukęs Vokietijų markėmis, o ne litais. Tiesa, kad man buvo atnešta tūlus kartus po 6 markes, kartais ir daugiau. Jie man buvo dovanojami. O 6 markes atnešti per ribą, yra teisėta. Bet kad aš didesnius pinigus priėmiau, tuo aš nusikaltęs.

Mano aiškinimais nebuvo tikėta. Tuoju sakyta, aš netiesą sakąs, aš norėjęs daugiau pinigų paimti už savo litus, už kuriuos Vokioj tiek markių negaunaš, teksią mane smarkiau nusitverti.

Tik tuoju pradėta kalbėti ir apie stambius pinigus, kuriuos padėjęs laiką viename banke Kaune. Nepranešęs Reichsbankui apie tai, jau labai prasikaltęs. Atsąkiau, kad mano vardu, tiesa, ten guli pinigų, tik aš jau jokių teisių nebeturiu

į juos, jie ten laikomi mano vardu kaip Prūsų Lietuvių Tarybos pirmininko, o aš tuo jau seniai nebeesu.

Prūsų Lietuvių Draugijos yra Vokietų neapykantos jau 1935 mts. sugriautos. Valdia tam prisidėjo, draugijų nariams atimdama ribos lakštelius ir pasus. Ir tuo tuos narius nubaudė, kaip kad būtų prasikalte, prisidėdami prie lietuviškų draugijų. O su draugijų iširimu neliko ir tarybos. Draugijoms išnykus, nebebuvo ir tikslo, kuriam pinigai sudėti. O juos tiems, kurie visą-tą griovimo darbą vykdė, atrodytų kaip Vokios garbin-gumo užgavimas, kaip pašiepa.

Sakiau, kad ir bankas nebelaikęs tarybą teisėta pinigų pasiimti. Priešinaus jo nuomonei laišku, pabijodamas pinigai galėtų būti duodami žmogui, kurs juos, kurie tautiniams reika-lams net vaikų sudėti, išleistų ištvirkaudamas. Bet į tą mano laišką bankas neatsakė.

O radę metinį banko atsiskaitymą, tardytojai mane įtarė netiesą pasakius. Bankas atsiliepęs. Nelaikiau tų atsiskaitymų atsiliepimu, ir buvau juos visai pamiršęs. Buvau veltui laukęs atsakymo į mano laišką. Ir užęs, jo nesulaukęs. Bet tardytojui visa-tai buvo tik įrodymas, koks aš sukčius ir koks prasi-kaltėlis.

Mat, aš būdamas Vokios gyventojas-pilietis, turiu veikti, kaip liepia Vokios įstatymai. Kuriuo vardu pinigai guli užribyje, tas turi tai Reichsbankui pranešti. Jis tada spręsiąs, kas darytina. O aš veikęs visiškai savo nuogiūra.

Toks jų protavimas jiems rodėsi teisingas be jokių abejo-jimų. Aš prasikaltes elgdamasis, tarsi man Vokios įstatymai nieko nereiškią. Ir aišku, kad prieš tokius tvirtinimus nieko nebelieka, kaip sutikti, kad taip manant, esąs nusikaltes.

Toliau įstatymams nusizengęs ir Anso Bruozio palikimo atzvilgiu. Apie jį buvau Reichsbankui pranešęs, atsiklausęs Landesfinanzamto, ar tai padaryti ir mano pareiga. Jis nusprendė, kad tą palikimą turis Reichsbankui prisiūlyti (an-bieten). Tada tai ir padariau su tam tikra pastaba.

Bet Landesfinanzamtas iškarto man pareiškė, kad jis pusmetiui leidia pinigų iš palikimo imti testamentu nustatytiems tikslams, būtent lietuviškiems raštams leisti. Naujam pusmetiui, man paprašius, vėl bus suteikiamas leidimas. Siais, būtent, 1938 -mts. nemaniau tais pinigais naudoties. Todėl tam ir neprašiau leidimo. O tai, gal-būt, ir laikyta prasikaltimu, nors apie tai nieko nepasakytą.

Nusikaltes buvau, kad priėmęs 1937 -mts. pinigų iš palikimo Vokietų markėmis. Nepasidarė man tše aišku, kaip aš tše

nesizengęs. Ir negalėčiau pasakyti, kas tse iš tikrųjų mano kaltė. Rodos, buvo taip, kad viena skolininkė, turėdama gauti, jei neapsirinku, iš Vokios pinigų už karo paskolą, leido Vokietų įstaigos man tuos pinigus kaip palūkanas išmokėti. Mano nusikaltimas, tur-būt buvęs, kad nesipriešinęs tokiam atsiskaitymui.

Žinoma, tuos pinigus naudoju raštams leisti, kurie Tilžėje spausdinami. Bet su šiuo palikimu ir mano jo tvarkymu buvo siejami dar keli kiti menkesni kaltinimai, kurie man neliko atmintyje. Jie bene būs man tuokart atrodę taip nepagrįsti, kad daugiau apie juos nebemąstiau ir juos pamiršau.

Toliau tardyme buvo kalbama ir apie pinigus, kuriuos man Tautinis Lietuvių Bankas ir Sandoros Knygynas skelėjo. Reichsbankui pareikalavus buvau prašęs, kad Taut. bankas man tuos pinigus išmokėtų. Tą jis ir padarė. Bet vėliau vieno kito tse vėl įmokėtus pinigus negalėjau Reichsbankui skelbti. Neturėjau tikslų žinių apie juos. Ir jų įsigyti nesirūpinęs, vėl buvau prasikaltęs. Sandoros Knygynas maža temokėjęs, iš jo daugiau neišprašęs, o iš gautų pinigų 15 litų Klaipėdoje išleidęs, pasidaręs baustinu.

Nauji prasikaltimai įvyko, man 1937 -mts. apsilankant Lietuvoje. Buvau ten kelis kartus prašytas ir kalbų sakeš. Už tai gavau ir litų. Buvo jų man ir dovanota. Iš tų pinigų tik labai maža parsinešęs. Išleidęs iš dalies Lietuvoje. Broliui mirus Klaipėdoje, būtinoms laidotuvių išlaidoms išleidau net daugiau kaip 300 litų. Tam būčiau turėjęs prašyt leidimo iš Reichsbanko. Tai reikalaujās įstatymas. O aš į tai neatsižiūrėjęs. Taip tūlus kartus prasikaltęs. Bet pripazinta, tiesa, kad būtinumai mane kartais vertė pinigus išleisti.

Toliau prasikaltęs ir tuo, kad neankstiau, kaip tik 1937 -mts. pradioje paskelbęs Reichsbankui Lietuvoj turimus pinigus. Sakė, kad aš tai tik tada padaręs, kaip neskelbantiems gręsta mirties bausme. O aš tai vos pastebėjau. Tardytojo nežinota, kad aš tuos pinigus skelbti negalėjau. Negavus apie juos tikslų žinių, o nukeliaut ir vietoje dėl jų pasiteirauti, neturint paso, nebuvo įmanoma.

Dar ir su įstatymais susipazinti man buvo sunku. Negalėjau skaityt Vokietų laikraščių, kurie taip daznai mane plūdavo. O tiek piktumų iš žmonių patirdamas, išeidavau iš namų tik būtiniausiems žygiams. Be visa-to buvau jug ištiktas ir didių skausmų dėl artimų ligos ir mirties. Visa-to tardytojai nežinojo. Ir todėl tegalėjo manyti, aš atkakliai nesirūpinęs Vokios įstatymais.

Ypatinga buvo ir ta tardytojo nuomonė, kad aš nusikalstas, gyvendamas Tilžėje iš Vokietijų ūkio, ir pasidarbuojas, rašydamas Lietuvių tautai. Būčiau turėjęs seniai nukilti į Lietuvą. O to nedarydamas, Vokietijų darbštumu pasinaudojęs, jam niekaip neatsilygindamas, nei, kur galėdamas, Vokietijų ūkio nepašelpdamas, — prasikaltęs.

Stebėjau, kad tardytojas neprisiminė, kiek Vokietijų rašytojų gyvena svetimuose kraštuose, tše turi, iš ko gyvena, ir rašo Vokietijų tautai savo knygas. Sakiau, kad Tilžėje būti mane vertė visokios priezastys, tik jau visai ne ta, jeib turėčiau iš ko gyventi. Lietuvoje man tikrai nereikėtų vargo vargti. Bet kildamas ten, būčiau artimiems labai daug sunkumų uždėjęs, o ir patiam 70- metus baigiant, nelengva danginties. Pagaliau daug reišė man ir Vokietijų kultūros vertybės. Todėl tik vienas pasilikęs, maniau rimtai apie nukilimą į Lietuvą. Norėčiau nors paskutinius savo metus praleisti tše, kur tikiuosi rasti ramumo ir malonumo.

Nemaniau, kad Vokietiuose gyvendamas, juos skriaudias. Ką iš Vokietijų gaunu, esu uzpelnęs. O ne vien mokyklos darbu, bet ir rašydamas Vokietijų laikraštams ilgus metus, nieko už tai neprašydamas. Vokietijų kvietiamas, sakydavau jiems ir kalbas. O karo metu atlikau ir be uzmokesnio karines prievoles, rašiau vėl kvietiamas ir Vokietijų kariniams laikraštams, ėjau pareigas Berlyno Universito seminarėje. Pagaliau, rodos, ir žmoniškai gyvent pasistengdamas, nekenkiu Vokiėtiams, bet esu tai numanantiems paraginimas neblogam.

Paskutiniu laiku buvau dar kito tardytojo kelias dienas klausinėjamas. Norėta sužinoti visa-ko apie mano gyvenimą, mano veiklą ir, rodos, ypatiai apie mano santykius su tūlais Vokietiais ir Lietuviais. Nebuvau įtariamias prasikaltęs. Kalbėta su manim visai ramiai. Bet iš tūlių pastabų, kurias buvau išgirdęs ir iš pirmojo tardytojo, prisiminiau, kas kartais tam tikruose Lietuvių raštuose apie mano veiklą ir tūlus mano žygius rašyta. Spėjau, kad iš to pasidaryta nuomonė apie kažki kokius mano prasikaltimus.

Pasakyta kartą, kad Tilžėje gyvenas žmogus Lietuvis, kurs nieko nedirbas, bet apsirengęs kaip baronas ir dažnai matomas smuklėse ir su visokiomis merginomis. Ir buvau klausiamas, iš kur jis gal tam gaunas pinigų. Dingtelėjo man, kad, tur-būt, manyta, aš tše ką reiškiąs. To, tiesa, nesakė, bet, rodės, kad tai priimta.

Man patiam vis išnaujo kilo mintis, kad pagrindinis mano prasikaltimas laikomas mano galių skyrimas lietuviškumui, o

kad aš uzrakintąs, to seniai vieno-kito pageidavus. Ir dabar atsiradus priekabeį, tai ir buvo padaryta. Tur-būt, prisidėjo ir įskundėjų. Tad vėl tuo visu ir abejojau. Gal aš pats savo silpnume tokias mintis susikuriu.

Bet paleistam vėl teko labai nustepti. Skaitiau Lietuvių laikraščiuose, kad Lenkai Vilniuje žinomą Lietuvį veikėją K. Stasį taip pat kaltino dėl devizų ir jį nubaudė. Ir atrodė, kad Vokietiai lyg sekė Lenkais. Tur-būt kaip Lenkai, taip ir Vokietiai mano, kad kiekvienas Lietuvis, kurs rūpinasi savo tautiškumu, ir pinigų atžvilgiu esąs Nelietuvių skriaudėjas.

Dar Vokietių laikraščiuose ir neretai teko skaityti, ko Lenkai kaltina Lietuvius. Ir lyg rodėsi, kad Vokietiai nori paremti Lenkus prieš Lietuvius. Lenkams nusitvėrus žmogų kurs Vilniaus krašte Lietuvių priešakyje stovi, Vokietiai mane pagavo. Tik, rodos, kad Vokietiai stengiasi netaip nusidėti savo garbingumui ir tik siek-tiek aštriau reikalauti įstatymų pildymo. O taip ir pasidarė mano prasikaltimai, man neesant gana apdairiam.

8.

Susimąstymas.

Uzrakintajam gal visumet rodosi, tarsi jis sulaikomas savo gyvenimo kelionėje. Ir taip sustojusiam tenka žvalgyties. Tada sukyla jo žvilgiui visas praėjęs amžius su visais savo daviniais, savo turiniu ir tūriu. Gyvėja, kas kartą buvo, kas patirta, veikta, kas pasiekta. Atsiminta su malonumu to, kas gera, ir su skausmu to, kas negerą padaryta, kas buvo būtino ir galėjo ryškėti ir reikšti, o likosi apleista.

Tokie prisiminimai man sukilo, o dar su ypatingu galin-gumu. Tiesiog mane užgriuvo. Baigiau 70- savo amžiaus metus. Dažnai buvau manęs pasistengsiąs gyventi, kaip žmogaus gyvenimo prasmė to reikalauja. Ir tikėjau, kad man tai pasisekė, kad gal net kiek toliau iškopęs kaip eilinis žmogus. O dabar — uzrakintas kalėjime kaip nusidėjėlis, pagal kitų nuomonę dar gi kaip tikras piktadaris.

Kaip visa-tai man atrodė keista! Maniau visą amžių pasistengęs tiesą kalbėti, kur kas teko pasakyti. O dabar skelbiamas melagiu. Gal kartais ir pasakiau netiesą, pamiršęs, kaip dalykai iš tikrųjų buvo, arba apsirikdamas, negana pamąstęs. Tik nesakiau netiesos su aiškiu sąmoningumu. Nenorėdamas ką pasakyt, tylėdavau. Bet dabar manyta, aš dalyką tikrai žinodamas, jį kitaip pasakąs.

Vėl ir pinigų kaupimas! Visumet man rodės, kad nors tuo atžvilgiu aš netoks vergas, kaip gal tūli žmonės, o vis-dėlto aš prie jų skaitomas, ir vertiamas į jiems tenkantią panieką.

Iš karto ir beveik nieko į tai pasakyti neįstengiau. Anas Bruozis pats padėjo pinigus į tūlus bankus. O aš tše, juos ir beveik visus palikau. Iš skolinkų griežčiau prašiau pinigų, Reichsbankui mane tam skatinus. Bet vos žodelį apie tai pasakiau. Maniau, aiškinties dėlto, būtų lyg koks nusileidimas.

Įtarimai kartojosi. Nuguldęs savo apmaudą supratau, kad tardytojas, sprendamas vien tik iš atrastų mano užsibrėžimų ir tegalėjo mane įtarti neteisingumu ir gobšumu. Kitaip visa suprasti, jo būdas ir jo pareiga neleido. Tą pamanius ir pakito mano nuomonė apie mane patį. Tardytojas, kaip ir kiti žmonės, kurie mane tik akimis temato, ir atsitiktinių pastabėlių yra pasiskaite, negali teisingiau spręsti apie mane.

Ir taip matiau save jų akyse ne tokiu, kokiu pats nusimačiau. O kad būčiau ir kažki-koks taurus, to nepastebintieji yra teisėti spręsti iš visokių menkų pazymių. Žinoma, tai būtų menkas teisingumas. Kilnus žmogus tokiu atveju sulaukytų savo spėsmą. Bet negali tai kiekvienas. Ir todėl netinka sustoti prie tikimų savo asmenybės vertybių, o siekti nuolatai augštesnių.

Tik man nesisekė pakelti žvilgį nuo savęs. Vis iš naujo pamaniau, gal-būt, aš tik menkesnis negu pats tai tikiu. O kad pareikšti įtarimai manęs ir nepataikė, tada gal kita-kas mane laiko žemai. Taip tada ir mezgėsi visokie mąstymai apie žmogų, jo apsireiškimus, jo dorybes ir jo santykius su kitais.

Keisti gana tie santykiai! Esmiškai žiūrint, žmogus yra gyvenime labai ypatingas veiksnys, būtent visokių spalvų sąmoningumo, dvasinės šviesos branduolas. Jis veikia savo aplinką taip, koks jis yra, šviesus ar niūrus.

Taip veikti jam ir tėra galima. Bet aiški šviesa tik visai pamazų žmonių numanoma, ir pirma tik tųjų, kurie stengiasi patys šviesėti. Tamsieji mažą-ką apie visa-tai tenuvokia.

Atsitinka tše panašiai, kaip tarp daigtų. Juodieji praryja visą ant jų išlietą šviesą. Todėl jie ir yra juodi ir nešvietia. Baltieji šviesą atspindi. Taip šviesių žmonių skaistumas lyg išgęsta blogųjų akysė ir jį pastebi tik tie, kurie yra taurėję. Bet gali pasidaryti ir visai netikėtas dalykas.

Su pasitenkinimu apie save manydamas, ir geras žmogus nustelbia savo esmės spinduliavimą. Savęs vertinimu jis jį palenkia į save. O rūgodamas dėlto, kad kiti jo šviesos nepastebi, jis ją silpnina ir tada jau tiesiog niaukia.

Antraip viskas virsta, kad vidinė laikysena kyla nesiblaškydama į skaistesnę sąmoningumą. Tada žmogaus esmės spinduliavimas, jo esmiška reikšmė gyvenime ne silpnėja, bet tarpsta. Ir pagaliau net visai menki žmonės tai numano ir nebeatsiliepia į tai, kaip juodi daigtai į šviesą. O šviesiajam visvien, kas jam tenka patirti. Visas patirtis jis nušvietia, bet joms nepakliūva, nėra jų praryjamas.

Tik jam reikia būti atsargiam. Kaip tik jis susiduria su kitų nelabumais, jam ir gėsta esmės šviesa. Todėl būtina, tam tikruose atsitikimuose laikytis ramume, daroje, liktiesi kukliam, nesišiaušti, nesusmukti, nenusiminti.

Tokiu būdu pasielgiant, gyvenimas pasidaro tikrai prasmingu, būtent, paties ir tuo kartu kitų žmonių gyvumo ir taurumo zadintoju. Vis išnaujo prisiminkime, kad šviesus žmogus jau vienu savo buvimu teigiamai veikia kitus žmones, kad gali šviesėti, gerėti, nors tai ir ilgiau truktu, ir jie pradioje visokiais įtarimais apdrabstytu šviesųjį. Bet kurs nesirūpina savo žmoniškėjimu ir dar pats save labai brangina, tas, kitų negerbiamas, vis liksis savo patirtių zaislu.

Daug ir šiuo atžvilgiu reiškia tautiškumo savybės. Savas žmogus paprastai atrodo šviesus, kitas tamsus, o ko-daugiau, kad jis neapkentiamas. Bet iš tikrųjų kiekvienas tautiškumas turi savo šviesėjimo galimumų. Kiekviena asmenybė yra kūrybos auginta, žmoniškumo ziedėklė, nors kartais visai apdulėjusi, aptiškusi, arba labai menka, o gal dar nepilnai atsivėrusi.

Taip dažnai susimąstęs, toli iškilau iš visų mane užnikusių negerumų. Aiškiai nujautiau, kaip labai reikia laikytis, patekus į tam tikrų vyksmų srovę. Vis išnaujo sukilo man klausimas, ar gal aš ne tik menkesnis, negu kartais dinguojausi.

Tada mano sielos žvilgis krypo atgal į ilgą mano amžiaus kelią. Suzibtelėjo tše ir ten žiburėliai, tarsi prašvistų zvaigzdelės. Ir be galo nuostabus atrodė man gyvenimas. Iš savojo žvelgiau ir į platųjį, kuriame aš lyg vos teisvystamas spuogelis. Visokios tše galios veikia, tamsiosios ir šviesiosios, piktosios ir gerosios. O kas iškyla? Nustebau ir nusilenkiau. Kreipiau žvilgį į savo gyvenimą. Ir dar kitaip susimąstiau.

Kiek tše menkumų ir negerumų! O žiūrint akyliau, aiškėja, kad viskas tvarkosi po tam tikra prasme. Amžinoji Išmintis, Meilė ir Galia naudojasi savo tikslams ir mūsų netikumais. Niekas tų tikslų negali pakeisti. Kaip tai ramina. Tarsi iškelia iš kokios bedugnės.

Siekiau savo tikslų. Ir visaip santykiavau su artimais ir tolimesniais žmonėmis. Prisimena visa-kas. Ar tik nebūsiu dažnai jų daugumai sukėlęs skausmų, o retiau malonumų? Darbar aiškiai matau, kad taip nereikėjo būti. Bet tais laikais to nenumaniau. Apsireiškiau, kaip maniau, kad gališ, kad taip turįs apsireikšti ir kad tai gera. O dabar, būdamas uzrakintas, maniau, kad gana dažnai kitaip geriau būtų pasielgta.

Atsiminiau labiau savo mylimų mirusiųjų. Ir tikras skausmas sukėsdavo. Bet ne dėl jų mirties. Gera jiems, kad nereikia matyti, kas man teko. Būtų tikriausiai kantių kantas kentę, kurių aš pats neturėjau.

Buvo daug skausmingesnis dalykas, kaip jų mirtis, kurs man sukėlė slėpiningą sielvartą. Pirmą kartą jį jautiau, kaip 1903-mts. mano tėvelis mirė, antrą kartą, mirus jauniausiam broleliui 1905-mts., tretį kartą motinėlei iškilus 1908-mts., ketvirtą kartą, gyvenantiųjų jauniausiam broleliui kare kritus 1916-mts, penktą kartą Martai Raišukytei 1933-mts, šeštą kartą vėl gyvenantiųjų jauniausiam broliui 1937-mts., ir pagaliau septintą kartą, mirus 14 dienų po brolio, gyvenimo draugei.

○ kas kartą buvo tas pats neapsakomas skausmas, kurs vis didėjantiu aštrumu mane žeidė. Ir dabar, uzrakintas, visa-tai iš naujo pergyvenau. Atsiminiau tūlų savo nelabumų. Atsiminiau, kaip pasistengiau juos nuveikti, kaip tai kartais pavykdavo ir vėl nepavykdavo.

Bet vienas ir tas pats dalykas kaip tikriausias kaltintojas nuolatai atsistojo ties manim. Ir kaskart lyg tvirtėjantiu griežtumu. Pirmą kartą pasigriebęs mane, tėveliui mirus, lyg rėkte rėkė, kad aš jam pasilikęs labai kaltas. Ir prie kiekvienos naujos mirties lyg vis skaudesniu balsu man tai priminė.

○ juk maniau kiek galėdamas gerėjas. Nejautiau, kad to vis dar permaža buvo, kad vis to vieno neištengiau teikti. Buvau kiekvienam mirusių savo mylimų daug permaža meilės apreiškęs. Daug daug permaža! Koks tai nusikaltimas neapsakomas! Ar galėtų koks žmogus tai nenumanyti!

Skaudu begalo, kad negaliu kasdienio būdu atiduoti, ką jiems skelu, kurie mane mylėjo. Nebėra pataisoma, kas mano nepadaryta. Menka tai, ką įtariamas pakęsti turiu, prieš visa-tai. Aš lieku nusikaltęs savo mylimiems, nepareiškęs tiek meilės, kiek jie turėjo teisės iš manęs jos laukti. Tuomet maniau gana daug jos apreiškęs!! O dabar? —

Kiekvienas, kiekviena mano mylimųjų buvo Amžinosios Meilės atspindis. O aš tai tuomet nepasisakiau. Būčiau gal

daug geriau branginęs. O dabar, kaip visa-tai aiškiai matau, tos saulelės jau nusileidusios. Nors žinotiau, kas dabar darytina! Mąstiau ir tilau. Ir tad sušvito.

Man dar galima atsilyginti. Galiu būti Amžinosios Meilės atspindis gyvenantiems. Bet ar išgalėsiu? Ar tinkamas tam gana? Ar meilės reikšti ir tiems, kurie mums kenkia? Sunku tai begalo. Bet kad mylėti man pikta darantius ir negalėčiau, tad nors taip, kaip vis ligšiol, jiems pykti nenorėčiau. Sunku ir tai dar labai! Tik ar kitu būdu atitaisyčiau savo kaltes? —

9.

Vidinės Patirtys.

Tur-būt žmogaus jau toks ypatumas, kad jis, negalėdamas iš karto nuvokt, ką visa-tai reiškia, kas jam atsitinka, pradeda daugiau domėtiesi tuo, kas jo vidūje vyksta. Taip ir aš stengiaus vidiniams vyksmams sąmoningėti. Tik pradioje tai nesisekė. Mano vidus likosi tamsus. Buvo tše kažkas tarsi užgesęs. Jautiau tiktai, kad visokios patirtys manęs lyg už durų laukia, ar jos joms neatsivers. Ir išlengvo vėrėsi.

Aiškėjo man tai geriausiai vakarais. Snausdamas pasidariau lyg juslesnis visa-kam, kas slaptia mus siautia. Pradėjau numanyti visą kalėjimą ne kaip savo būklę ir ne kaip mūrinį pastatą, o kaip visokių žmonių gyvumo sambūrį. Buvo kartais, tarsi jį visą patirtiau, visa-ko iš jo regėčiau ir girdėčiau, patekęs kaž-kaip į jų gyvumo vidų.

Vis-dėlto maniau pagaunęs visa savo juslėmis. Buvo man kartais lyg girdėčiau, kaip vieni-kiti sau tyliai ir ramiai, kiti giliai alsuodami miega, vėl kaip kitų vienas kitam dar ką į ausį pašnibžda, kits sau ūžia dėl savo lemties, dar kits gulėdamas dejuoja, kits knarkia, kits kartkartiais garsiai sukeikia, o vienas-antras kartoja maldos žodius. Ypatiai iš apatios, kur moteros kalėjo, su dūsavimais tyliai kilo graudios maldelės.

Atrodė, lyg aš su visu tų žmonių gyvumu sutapęs būčiau, su jų nelabumu, jų atgailavimu, jų nusilenkimu ir su jų pažadomis. Maniau aš visam tam budrėju, kaip auštantieji šviesa rytmetį pagauna viso pasaulio turinį. Ir visa-tai numaniau nuostabioje tyloje. Tada lyg iš kaž-kur grįždamas per visa-tai, kas mano sužinota, girdėjau, kaip tyliai, visai tyliai nešėsi žingsniai. Užvaizda zengė ilguoju prieangiu, sustojo ties mano vietos, pažvelgė pro vilkelį ir zengė tolyn. O aš vis likaus visame tše klausiantioji ausis.

Netrukus kartais ir akis atsivėrė. Tamsa aplink mane pradėjo gyvėti. Ir iš jos kilo manespi tai vienas, tai net kitas žmoniškas šešėlis. Jų veidai aiškiai skelbė visokius nusidėjimus. Kartais atrodė, kad aš tokių žmonių viso būrio apsupamas. O visas dienas buvau kalėjime dar vos vieną-antrą pamatęs.

Atkilo kartais man ir vienos motriškosios šmėkšėjimas. Labai liesas buvo jos veidas ir baisiai nukankintas. Atsistojo ties manim ir žvelgė į mane, tarsi laukdama iš manęs pagalbos, arba gal ir manim gailėdamosi. Neaiškėjo, ką daryt reikėtų. O vis išnaujo rodėsi tie šešėliai, kada dar nebuvau įmigęs arba kada iš miego vėl slinkau į snaudulį.

Giliai įmigdamas iškildavau iš visos tos tamsos ir pamiršdavau vargšų žmonių kantas. Tik neilgam. Pabūsdavau — ir tekdavo tada išnaujo migdinties pakilimui. — Taip vargau tūlas pirmas naktis. Kartais maniau, kad jau iš tos tamsos, kuri glūdo mano aplinkoje ir smelkiasi į mano vidų, į mano nuotaiką, nebeiškopsiąs. Vargintas tardymo, kaupėsi visokios būsenos, kuriose ir skendėjau.

Bet nepasidaviau. Tada nors palengva jautiau lyg mano vidūje kartais jau brėkšta. Pats kambarys pradėjo tarsi nušvisti. Tur-būt tše jau radosi kitas oras, kita dvasia jį užėmė.

Iš pradios nieka kito beveik nemąstęs kaip tai, ko kaltinamas, veltui ieškojau tam pagrindų, apmaudingas pasididiavau arba nusiminiu. O toliau kartais jau galėjau mąstyti vėl daugiau ir apie diduosius gyvenimo uždavinius. Pateisiniu tai, kas man daroma. Supratau įvairiausias pareigas. Ir vis daugiau šviesėjo vidus.

Mano manymas kilo augstyn iki gyvenimo prasmės, iki jo slėpinių, pasistengdamas juos atidengti. Tokiu būdu vis daugiau atsigavau ir tuo laisvėjau, kad kartais vėl galėjau gražiai rymoti jau seniau patirtoje dvasinėje auroje.

Tik ji nesiliko šviesėjanti. Vos pradėjusi brėkšti, vėl ir apsiniaukė. Ir teko išnaujo vargti. Tada kartais rodėsi, kad pagrindas visa-to, kas yra, esąs negyvoji, nieko nejautianti ir nei vieno neuzjautianti amžina tamsa. Iš jos kazi-kokiu būdu iškilęs viskas, kas yra, visas gyvumas su nesukaitomų pavidalų gausa. Bet, vis išnaujo pasistengiant kopti, vėl aiškėjo šviesos tikrovė.

Tokiu būdu mąstant, man praėjo savaitių viena po kitos. Ir pomazu šviesėjo jau ir erdvinė aplinka. Man išnūstant buvusių kalinių šešėliai nuolatai menkėjantiu aiškumu teatkildavo. Ir nebesiautė jų mintys, kurias jie buvo kambaryje

ir visame pastate sukūrė. Vis daugiau jie nyko, kol nebliko ir maziausio jų kvapo. Bet už tai pradėjo kita-kas mane veikti.

Tiesa, jau ir tų šešėlių laiku tai kartais numaniau. Bet išlengvo aiškėjo. Jautiau kartais, kad tūlų žmonių mąstymas lyg spygliais šaudė į mane tam tikrais laikais, tarsi būčiau jų galvojimo taikiny. Su tais nujautimais sijosi ir ypatingos mintys apie tam tikrus kaltinimus. Ir nustebdavau, kad sekantią dieną tardytojas kaip tik juos iškeldavo. Atrodė lyg jis būtų jau vakar apie tai mąstęs.

Po tokių nujautimų, netrukus, mane užnikdavo ir kiti. Jie veikė mane dar kitaip. Rodėsi, lyg būčiau karščiausios neapykantos kibirkščių apibarstomas. Pirma krito ant manęs tik iš vienos-antros vietos, bet greit gausėjo, kad pagaliau maniaų esąs iš visų pusių kerštingo gaisro kaitinamas. Spėjau, kad didis žmonių tytveikas mane baisiai peikia ir keikia.

Paklausiau užvaizdą, ar laikraščiai ką-nors pikta rašė apie mane. Atsakė, kad rašyta tik visai trumpai: esąs suimtas, įtariamasis nusidėjęs devizų įstatymui. Jam taip rimtai tai pasakius, linkau tikėti. O tik atlekiantios nelabumų kibirkštys per skaudiai mane degino. Atrodė, tarsi jau nebeapmatomos ugnys aplink mane pleška dėl Lietuvos rašytojo didio nusi-kaltimo, kurs įrodąs žemą jo dorovės lygį.

Bet pomazu numaniau atkylant ir kita-ką. Pasistengdamas neleist sukilt pyktiui prieš neapykantą, viduje šviesėjau, ir tada aiškiai numaniau, lyg dvelkėlėtų manespi malonus gaivestis. Spėjau, kad mane pasiekė gerų žmonių užuojauta. Ir ji mane pagavusi, lyg iškėlė augšt visų kenksmų. Jautiau, lyg kažki-koks švelnumas atplauktų iš giminingų žmonių gyvumo. Tik abejočiau ar mūsų Lietuviai jau ir ką žino apie mano apkalimą.

Visos šitos patirtys rodė nuolatai ryškėjo. Tur-būt, man iškylant iš mąstymo apie žmonių nelabumą, dar gi linkint gera tiems, kurie nenumano, kas man teikiama, mano vidus pasidarė vis tinkamesnis daugiau pagauti iš žmonių gyvenimo. Buvau tapęs tarsi tobulesniu slapybių imtuvu. Tik nepagavau aitherio bangomis atnešamus garsus, o tiesiog žmonių jausmus, jų nuotaikos būsenas ir jų mąstymus. Dar daugiau jautrėjęs, vis aiškiau numaniau, kiek žmonėse yra ir gerumo. Kartu ir pastebėjau, kad to laiko net mano artimiausios aplinkos žmonės lyg gerėjo, sirdingėjo.

Tada vakarais, kad pradėdavau išnūsti, švitėdavo man visai ypatingi vaizdai. Kartais jau lyg ir girdėdavau, ką kalba.

Būdavo ir beveik regimi tše keli, kitur ir būrelis ir net visas susirinkimas. Kalbėdavo lietuviškai. Tūli atrodė labai nusiminę, kiti giliai susimąstę. Ir maniau, ar tai iš tikrųjų visa tauta manim susirūpintų, kaip dar niekumet! Tik nelaukiau iš to man jokios pagalbos. Žinau, kad Vokietiai paprastai žengia nesizvalgydami nustatytu savo keliu.

Bet į juos nusikreipiant rodėsi, kad ir jų vieni kiti mano, kad man, tur-būt, jau tik perdaug prikišama. Kartais lyg rodėsi, kad vieni kiti dėl manęs net ginšyjas, vieni mane užtardami ir gindami, kiti kaltindami ir smerkdami.

Po tūlų savaitių tad patyriau, kad nujautęs visai teisingai, kaip žmonės apie mane mąstę. Tūli, o gal net gana daug Lietuvių manim labai susirūpinę, o tūli Vokietiai taip pat mane užjautę. Bet gal-būt, kad Vokietių dauguma mano reikšmę Lietuvių tautai daug didesne laiko negu patys Lietuviai. Ir todėl vokiškumui aš esąs nuostolingas.

Iš visų tų vidinių patirčių pasitvirtino man nuomonė, kad visa-kas užplūsta žmogų ir be juslių tarpininkavimo. Žmogus sužino iš viso pasaulio gyvenimo nuolatai, kas atitinka jo vidaus būtį. Jeigu žmogus yra tamsus, apmaudingas, piktas, kerštingas, jį siautia nuolatai tirštėjanti tamsa ir visoks nelabumas. O skaitėdamas, žmogus iš viso to lygio iškyla ir yra sveikinamas visų, kurie yra geros širdies. Tada netenka savo reikšmės, kas vargina arba net kankina. Iškilęs žmogus, tiesa, tai patiria, bet lyg žvelgdamas žemyn iš savo dangaus.

Visa-tam prūsėjęs, stengiausi pasilikti augšt viso, kas žmonėse yra negero, blogo, kas kyla iš pažmoniškumo. Pasisekdavo tai pagaliau ir kalėjime, kada būdavau visai giedrus kaip visados, kada nebuvau nusidėjęs tauriesiems žmoniškumo reikalavimams.

Kartais ties mano sielos žvilgiu šviesėjo ir plito vis ryškiau gyvenimas su visu savo gyvumu, su visais savo vyksmais. Šave tada numaniau kažki-kokiame skaištiame ramume ir tilsme kuriame, visas patirtis priėmus, jos atrodė visai nuostabios kilmės ir reikšmės.

Nebeliko tada Visatoj nei gi velniškumo. Nuolatai tikrėjo man, kad visas gyvenimas, koks jis kartais ir nebūtų audringas ir net pragariškas arba saulėtas, dangiškas, visas jis glūdo nuostabioj globoje, kuri visa nušvietia ir palaimina savo išmintimi, savo Meile ir savo Galia. Kaip gera būtų, galint visumetu taip patirti! — Kad sielai pakilti visados būt sparnų!

Paleidiamas.

Stovėdavau kartais kalėjime ties langu ir žvelgdavau į gatves. Žmonės vaikštojo, o man tai neleista. Kaip keista! Kartais manydavau, taip laikanti mane pagriebusi vieno-antro žmogaus valia. O apmaštius dalyką, tik vėl rodėsi, kad nėra taip. Vokietų gyvenimo tvarkymas su savo įstatymais sustabdė mano gyvenimo raidą.

Dažnai ir manydavau, kad nėra tai jau perlabai sunku. Tik ateitis likosi tamsi. Kada ir aš vėl vaikštiosiu gatvėmis, kaip tie žmonės ten? Tiesa, aš tse nevaikštiodavau, tik žygiuodavau, kad buvo reikalo. Ir mano kojos skubo keltiesi iš gatvių. Vis-dėlto klausimai užnikdavo: Kada ir tai vėl galėsiu? Ar dar būs kartą man tai lemta? Ar dar gyvas išeisiu iš tos būklės?

Ir štai, geguzės 4- po pietų 4 -val. man vienas užvažda pasakė, kad turįs sutvarkyti savo daigtus, 5, val. būsiąs vezamas ligoninėn. Sujudo manyje kažikoks nejaukumas. Būčiau mieliau pasilikęs kalėjime, kol neužbaigta byla. Maniau, mane tse dar laikant, tai greičiau būs padaryta. Rodos, dar išgalėčiau vieną-antrą savaitę. Bet dabar byla galėtų būti vilkinama. O tai būtų labai sunku.

Truputį nušvito mano nuotaika, kaip ligoninėje maloniai buvau sutiktas vyriausiojo gydytojo ir gailėstingos sesers. Spėjau, kad mano būklė būs artesnė laisvės. Bet jau sekantį dieną pastebėjau, kad už durų sėdi policės sargas. Nesupratau iškart, kam tai. Mano kambario langas, tiesa, buvo kaip ir kalėjime užtaisytas geležiniais stiebais. Vakar vėlai dar ir buvo man vieno mane tardiusiojo pasakyta, kad aš ir tse suimtas. Tik maniau, tai esąs paprastas pareiškimas.

O tada mano būtis jau atrodė kitokia. Stengčiau visa suprasti, kaip įstatymų reikalautą. Bet slaptia mintis šnibzdėjo, kad tai tyčia daroma. Turįs suprasti, kad aš nusikaltėlis, kurs turįs būt baudiamas. Prisiminė ir ilgais metais apreikšta neapykanta, kadangi drįsau gyvinti lietuviškumą. O tai tūlų akyse tikriausias prasikaltimas, tarsi Vokietų tautai pati didiausia skriauda. Susiundyta liaudis man tai savo neapykantą gana aiškiai įrodė. Dabar visa dar lyg patvirtinę ir teisdariai.

Todėl ir nesijautiau paleidiamas, kaip geguzės 9-d. prieš piet 11-val. vienas žmogus pareigūnas pranešė, kad „suėmimas nutrauktas“. Tai buvo raštu pareikšta, ir aš turėjau pasirašyti.

Atėjo tuojau ir gydytojas bei gailėstingoji sesuo manęs kaip laisvą pasveikinti. Susivoko tuojau ir mano seselė bei Mrg. K. Buvo teisme jų patirta, kad aš paleistas. Abi buvo labai nudžiugusi. O aš nežinojau ką veikti. Prašiau man dar pietus tše atnešti. Padarė tai Mrg. K. Ir jos akyvaizdoje valgiau paskutinį kartą kalėjime. Tada viską susikraustius ir dar pasikalbėjus su gailėstingąja seserimi, mano seselė su savo drauge Mrg. K. išsivežė po 3-val. po piet namon.

Ižengiau po dviejų mėnesių vėl į savo butą. Susivokiau savo kambaryje. Nuostabus jausmas! Tarsi būčiau ižengęs į šventnamį. Stengiaus gyvai numanyti, kas įvyko. Susimąstiau. O tada ir žvalgiaus. Sienos su vaizdais, ant stalų ir spintų statulos. Tše P. Rimšos Artojas, ten N. Luštinaitės Mergaitė su savo kryžiumi, kitur V. Uogelės drožiniai, M. Lapinskaitės Anykščių Silelis, K. Simonio Atnažavimas, Fidaus, Böcklino, Feuerbacho ir kiti vaizdai ir dar senos pagarsėjusios Graikų ir kt. statulos. O tše mano harfa!

Atsisėdau už jos. Suskambėjo. Pirštai lyg savaime kėlė iš stygų balsus. Kaip tai nuostabu! Skambėjo, virpėjo visoje menėje. Rodės balsai stengtūsi reikšti džiaugsmą, norėtų dziūgauti. O skelbė slaptia skundą mano sielos. — Tik kambarys lyg viltingai klausėsi.

Klausėsi ir abi, kuri -dvi mane parsivežė. Tada išėjo M. K. Pasišnekėjau su sesele viena. Ir sklaidiau suplaukusius laiškus ir laikraštius. Gal aš ir ištikrųjų laisvas, koks buvęs seniau! — Vaikstiojau po kambarius. Žiūrėjau pro langą. Sodai žaliuoja, žydi mediai. O aš, ir paleistas iš kalėjimo, neesu laisvas kaip kiti žmonės.

Prieš vakarą apsilankė Mrg. K. Nuo kovo 30 -d. mano seselė buvo prie jos viešėjusi. Dabar abi pasakojo, kaip visą laiką skausmuose dėl manęs alpdavo. Net naktimis dejuodavusi. Kokia tše man užuojauta! Kiek tše liūdesio ir sielvartos! Tikrai man patiam kalėjime buvo daug lengviau. Vis-dėlto dabar — keista būklė! Ateitis tamsi.

Atguliau 9-val. vakare paprastame savo guolyje verandoje, kurioje atviri langai. Ir tuojau įmigau. Matyt, namiej vis tik geriau kaip kalėjime. Pabudau tik po 5 -val. O sekantią naktį miegojau nepabudęs jau 7 valandas. Taip tada dažnai ilsėdavaus.

Bet ir pirma diena man priminė, kad aš dar nelaisvas. Po piet mane aplankė užtarėjas. Klausinėjo ir apreiškė savo nuomonę. Nelabai ji paguodė. — Atėjo policės žmogus. Sakė norįs žiūrėt, kaip man sekasi. Gal ir rūpėjo mano sveikata. Bet

neįstengiau nusikratyti mintį, kad norėta patikrinti, ar aš nesirengias išbėgti. Toliau kas dieną ateidavo, bet dažniau vis kitas žmogus. Kiekvienas vis mandagiai teiravosi, kokia mano sveikata.

Po vienos-antros savaitės ateidavo manęs žiūrėti tiktai kas antrą dieną, toliau kas savaitę, tik du kartu, tada vieną kartą ir, maž-daug rugpiūtiui pasibaigiant, manęs jie jau neblankydavo. Vis -dėlto slėgė išeigos neaiškumas. Lyg laikytusi pasislėpęs dar koks grėšmas. Labai norėtusi žinoti, kada pagaliau viskas bus baigta.

Rašiau birželio 21 -d. į Staatsanwalta, kurs mane buvo tardęs, atkeliavęs iš Karaliautiaus. Atsakė, kad byla būsianti greit aiškinta. Rašiau antrą kartą liepos 10-d., vieną-kitą dalyką primindamas. Patiriamas kelių Vokietijų, rašiau rugp. 7-d. ir į ministrą, Berlynan. Bet praėjo ir rugsėjis ir vis dar nepaleistas.

Norėčiau darbą dirbti, nevarginamas minties, kad aš vis dar laikomas kalėjime be regimų sienų ir uzrakinamų durų, be grotų iš geležinių stiebų. Aiškus tik vienas dalykas, kad mano asmeniui vartai Lietuvon uzrakinti.

Stengiaus iškilti nors iš slėgiantios nuotaikos. Rūpinaus kiek galėdamas įgyti kūnui stiprumo. Rinkaus ko-tinkamiausią valgi. Atguliau anksti maž-daug 8-val. vakare, atsikėlęs anksti tarp 4- ir 5- val. Ir dieną pagaliau pasirinkau ilsėjimui valandą tarp 12-ir 1 ir vėliau visai nebeilsėjau. Dirbau, rašiau, manydamas, tai mano gyvenimo prasmė. Ir tikėjau tuo iškilti visai iš visokio apkalimo.

11.

Patirta Užuojauta.

Uzrakintas kalėjime ir vienas tse paliktas esi rodos iš žmonių gyvenimo pašalintas. Žinoma, kad tai norėta, kadangi esąs jam žalingas. Bet man veikia viskas kitaip atrodė. Išlengvo vis aiškiau numaniau, kaip jau minėta, kad tuo uzrakinimu aš neatskiriamas nuo esmiškojo žmonių gyvenimo. Sukilo man visokios būsenos, sušvito visokios mintys. O visatai man skelbėsi kaip koks plataus žmonių gyvenimo santykiavimas su manim.

Tiesa, paprastai tikima, jausmai, įvairios būsenos ir mintys pasidarantios mūsų viduje. Todėl, tur-būt, tūliems atrodys visai neypatinga, ką papasakojau apie vidines savo patirtis, kaip savo vienatvėje nujautiau žmonių nelabumą ir palankumą. Manytina, kad tai žinomi kasdienio vyksmai.

Bet ir jie įrodo, kad labai visa-kas ne jau jusių keliu patenka į žmogaus vidų iš aplinkos gyvumo, žmogui sukelia džiaugsmo ir skausmo. Dar ilgai po įvykio jie kartojasi kaip atsiminimai. Bet keista, kad kūno sužeidimas arba jam padaryta žala atmintyje nebėra skaudi, bet visai gyvas yra ir po ilgo laiko patirtasis skausmas arba džiaugsmas, kuriam juslės nieko nereiškė.

Man kalėjime viską numanant, galėjo daug tam reikšti ir atminimai. Tūlais praeitais metais mano gyvenimo aplinkos žmonės buvo įsitikinę, kad turi man skirti savo neapykantą. Siundė juos laikraščiai ir tūli kalbėtojai. Visa-tai iš žmonių atsigarsėjo. Bet labai pastebėtina, kad smarkiausiai tai iškilo iš menkų žmonių, iš girtuoklių, ištvirkėlių, silpnaprotių, nusidėjėlių, vadinasi, iš tokių, kurie mažiau patys esmiškai reiškiasi, veikia yra supami visokių, antplūdių. Kad tai daug reiškia, labai apmąstyta. Menkasis žmogus yra tikrai keista visokių jėgų priemonė.

Giliai mane tuo patiu laiku pataikė ir tai, kad tūli Lietuviai neatsiliko už kitų su visokiais šmeižtais. O kad ir nebuvo tai daroma girdimu žodiu, tai gana dažnai skaitomuoju, būtent, laikraščiuose. Buvo kartais jų pusėje net žemaregiai, žymią vietą užimant žmonės, vienok ir tokie, kuriems buvau ir ypatingą gera padaręs.

Bet iš Lietuvių buvau ir daug malonumo patyręs. O man kalėjant, vieni kiti, tur-būt ko-širdingiau manęs atsiminė. Išleistas ir pasitikrino, ką aš atjautęs buvau. — O ir tai, kaip Vokietių laikraščiai buvo rašę. Lyg liepiami, jie skelbė veikia po mano suėmimo, kokie didi mano prasikaltimai. Tada, žinoma, tūliams tai buvo tikras patenkinimas. Jautėsi pateisinti, man pareiškę panieką.

O kad man labai dar buvo pykstama, patyriau, kaip pirmą kartą patekau vėl į gatvę. Vezamas geg. 4 — po piet iš kalėjimo ligoninės, dėl žmonių spūsties teko autui sustoti, kur dvi gatvi kertasi. Tada greit ir buvau pastebėtas. Ir tuoju vieni kitiems rodė į mane, veidais ir žvilgiais visa-ką apreikšdami.

Kartojosi tai, kaip vėliau reikėjo eiti gatvėmis. Išgirdau tūlus kartus ir gana piktus žodius. Bet nepraėjo ilgas laikas, ir tokių apsiireiškimų beveik nebebuvo. Už tai visai kita-ką patyriau.

Jau tūlus metus tik labai retai tesveikinamas gatvėse, nustebau, kad dabar tiek daug tų senų pažįstamų stengėsi man atsigėrėti. Seniau jų nebesveikinamas, nebesveikinau ir jų. Niekam nenorėjau būti įkyrus. O dabar buvau sveikinamas

dar su žymiu pagarbos mostu. Sveikino net visai nepažįstami žmonės. Girdėjau iš pažįstamų, kad jie buvę klausiami, ar priimtiau sveikinimą ir iš nepažįstamų.

Kartą sutikau parke luosą žmogų, kurs pats vazinėjosi, sėdėdamas vaziuojamame sėdelyje. Artėjęs, sustojo ties manim ir iškėlęs ranką sveikino. Dėkojau lėtai, manydamas, žmogus apsirikęs arba sveikinąs kitą praeivį. Todėlėjau tolyn, nesusipazindinęs su juo. O apsigvalgęs matiau, kad jis galėjo vien mane būt pagerbęs.

Netrukus patyriau, kad dėl paskalbų apie mane išskylą ištikrųjų ginšai. Laikraščių skelbimai tariamų mano nusikaltimų buvę tokie keisti, kad rimtai mąstantiems iškarto atrodė neįtikimais. Nebuvę galima ir netikslu taip nusizengti. Ir vieniems mane peikiant, kiti mane užtarė. Kartais esą įvykę tikri susikirtimai dėl manęs, žinoma, tik zodiais. Iš lengvo tada viskas nurimo. Ir tik labai retai tebuvo neapykanta man apreiškiama. Bet užuojauta rodėsi ir toliau.

Maniau, kad ir Lietuvoje daug kas pasikeitė. Tur-būt, kad niekumet iki tol Lietuviai, kokie jie ir nebūtų ir kur jie negyventų, manęs akies mirksnį su užuojauta tiek ne prisiminė.

Tiesa, buvo jau nuo metų pradios laikraščiuose skelbta, kad norima mano 70-metų sukaktį minėti. Ir kartais kilo man mintis, kad tai kai-kuriems žmonėms netinka. Todėl, gali būt, jie labai buvo patenkinti, kaip žinia pasklido, kad aš užrakin-tas, o gal dar labiau, kad neleista man rengti sukaktuves. Bet gana daug mane sveikino telegramomis ir laiškais, nors jų nebuvo tiek, kiek prieš 10 metų.

Matyt, Lietuvių tauta užjautė mane. Būdamas kalėjime neapsirikau tai beveik regėdamas ir girdėdamas. Išėjęs patyriau, kad tautoje gana ryški užuojauta man buvo sukilusi. Net veikusi tūlū Europos ir Amerikos žmonių nuotaiką.

Ir taip įsirodė, kad žmogus ir kalėjimu negali būti atskiriamas nuo žmonių gyvenimo. Tur-būt ir mirtis tai nepadaro. Atskirtu nuo jo tegali tas laikyties, kurs tiki žmogus esąs niekas kaip tik kūnas. Bet ir tada jam reikėtų suprasti, kad jis kvėpavimu, mitimu, šviesa ir šiluma susietas su visos gamtos gyvenimu.

O žinomas juk yra jausmų antplūdis, mintių spinduliavimas, visokių jėgų susikaupimas, ir kaip visa-tai iš žmogaus reiškiasi. Jis ištikrųjų yra kaip koks atherio virpesių imtuvas. Dar-gi kiekvienas sau kitokios rūšies, kitokio imslumo. Sis daugiau, anš mažiau pagauna, vienas tinka tik stambiausiems ispūdiams numanyt, kits kazi-ką sutšiuopia, kas kitiems nei nesisapnuoja.

O atitinkamai kiekvienas leidia savo gyvumo spindulius į visas Salis.

Žmogus yra daug nuostabesnis kaip minėtasis prietaisas. Jo asmenybė ir jo asmuo turėtų būti suprantama maž-daug kaip koks verpetas srovėje. Visa-kas jame suplaukia ir iš jo dalinasi vėl aplinkai. Iš tėvų ir protėvių jam tenka asmens ypatumai ir jėgos, o jos nuolatai palaikomos gamtos gyvybės. Bet daug nuostabiau yra tai, kas jo asmenybėje susikaupia ir iš jo reiškiasi.

Paprastai žmonės tiki, jie visa patys padarą. O ištikrųjų ne jie ką veikia, bet jų asmenybėje kas vyksta. Žmogus, kurs save vadina zodiacu, yra vienas dalykas, o kas iš jo reiškiasi, kitas, būtent, prigimties, gamtos gyvumas ir jo galios. Žmogus savo sąmoningumu joms suteikia tik paskirą, vadinas, tam tikrą atspalvį ir dažnai net kryptį.

Bet ypatingai daug reiškia patiam žmogui, kas jam tenka iš kitų užuojautos ir neapykantos. Kurs didios minios užjautiamas, tas tarsi auga, svarbėja. Visai nuostabu yra, kaip kartais tada žmogus pakinta. Kurs pradioje savo atrodyme labai skyrėsi nuo savo gerbėjų, išlengvo vis daugiau įgyja panašumo į juos. O jo sumanumas, ryžtingumas ir tvirtumas pasidaro lyg visos minios augštuma. Išigali vis daugiau, kurs laimi didėjantį palankumą. Atrodo kartais, kad visos jo galios, visi jo gabumai nuolatai stiprėja, ir jo zygiai, jo veikimai yra laiminami geriausio pasisekimo. Tik reikia žmogui saugoties to; ką Graikai vadina zodiacu hybris, būtent daimonišku pasididiavimu. Kad žmonės nusikreipia nuo išdidusiojo, jis lyg susmunka, nors būtų buvęs ir esmiškai stiprėjęs. Bet jam pasiduodami, jie žūva. Taip rodos likimas lemia. Istorė, bet ir mūsų laikai tam turi pavyzdžių.

Antraip vėl tasai dažniausiai nyksta, kuriam vien tenka kitų nelabumas ir neapykanta. Įvyksta tai tikriausiai, jeigu jis į tai lygiu būdu, vadinas, su neapykanta atsiliepia. Tuo jis lyg atsiveria naikinantioms jėgoms.

Iš viso to aiškėja esminis žmogaus gyvenimo uždavinys. Žmogus turi esmiškai išgalėti. Atitinkant jam ir tenka neapykanta ir meilė, panieka ir pagarba. Išduodamas vien tai, kas į jį plaukia, jis bus žmonėms geras ir nelabas. Bet galima ir visai kita-kas. Nelabumo pastangas nušvietiant išmintingumu, jos visai pakinta. O palankumas, užuojauta, taip atliepiamu, taurėja.

Žmogus gyvena, jeib esmiškai šviesėtų, žmoniškėtų. Kelias tam neabejotinas vienas. Reikia pasistengti nusimanyti

Amžinojį Išmintyje — Meilėje — Galioje. Šią gyvai patiriant, žmogaus esmė subunda. Visa neapykanta ir užuojauta jam tada yra lyg tam akstinimai. Ir jis nebeatliepia, kas, į jį įplaukia, bet iš esmės reiškiasi kaip viso gyvenimo užuojauta ir laiminimas. — O tik gaila labai, kad mes toli dar nuo tos augštumos!

12.

Prasmė — Reikšmė.

Paleistas dar toli nebuvo laisvas. Būklė likosi gana keista. Giedrėjusi nuotaika greit vėl niaukėsi. Seniau iš tokios padėties iškildavau, pasistengdamas apreikšti vidinius savo sušvitimus kalbamu arba rašomu žodiu. Namon parėjęs, tai tuojau ir bandiau padaryti.

Kalbėt viešai nebuvo progos. Bet rašyt galėjau. Ką kovo 11-d. buvau pradėjęs, ėmiau iš seniau užbręztų mintių išnaujo apsakyti. Tokiu būdu pasidarbuodamas atsigavau. Ir kūnās kiek atkuto. Galėjau lengviau darbuoties, rašiau nesustodamas. Tik veikiai vėl daugiau pradėjo slėgti ateities neaiškumas.

Daznai sustojau prie to, kas man lemta buvo. Aušo ir niaukės visa-to prasmė ir net reikšmė. Iš jaunų dienų linkau ir mažiausiuose atsitikimuose prasmę atspėti. Tai jos ir dabar ieškojau. Tūli žymesni mano gyvenimo nuotykių sutapo su didiaisiais įvykiais pasaulyje tautų ir artimų Lietuvių gyvenime.

Aišku, kad ir mano uzrakinimas gal turėti tautinę prasmę. Mūsų gyvenamu laiku tautų sąmoningėjimas prikilo ypatingą laipsnį. Jis turėtų būti geriau išmanomas. Suprasta ne vien kraujo ypatumas, bet jo grynumo reikšmė, ir kaip svarbu, jo gyvenimo sąlygas tvirtinti.

Rodos, kad tokį tautinį budimą žadina kosminės galios. Juk jautiama, kaip mes visi dabar kvėpuojame labai tvankiu nuotaikos oru. Perkūnas kaupia ir sklaido galias, svaido žaibus ir gaivina žmones atslūgio lytumi.

Tokią valandą buvau uzrakinintas. Priežastis tam, kaip aiškinta, Vokios gyvenimui labai svarbūs piniginiai reikalai. Ir mano uždarymo prasmė tai, kad galėtų aiškėti be jokių trukdymų, kuo aš įtartas.

Bet kad, man vos kelias dienas pabuvus kalėjime visai Vokiai tarsi liepiamai paskelbta, koks aš nusidėjėlis, teismui savo žodio dar netarus, tai jau kažką reiškia. O tad ir dar laikytas du mėnesiu, tam prasmė ieškotina. Sakyta kartais, kad norėta žymų Lietuvį ir tuo Lietuvių tautą į panieką nuversti.

O gali būti, kad tše vieno kito karštuolio kas padaryta ir viskas daugiau atsitiktinai įvyko. Juk Vokiai rodos nebūtų prasmės mane taip varginti. Paprastai tik tše taip tvirtai kibta, kur įstatymai ištikrųjų pažeisti.

Bet kad byla mėnesių mėnesius liekasi neuzbaigta, veikiau turbūt, dar kita-kas tam pagrindas. Gal ir manoma, kad aš laisvas, kad man visai gera. O pati Vokia ziniuose apie mane tik tiek tebuvusi paliesta, kiek labai sukilusias jūrų bangas mažas vėjo pūstelėjimas margina.

Žinoma Lietuvių tauta turėjo tą įvykį kitaip atjausti. Jis jai buvo jau ypatingos prasmės. Kaip tūli kiti dalykai, galėjo ir šis jai atrodyti pasikėsiniu ant lietuviškumo. Todėl ir gal suprantamas jos susirūpinimas mano likimu. O man rodos, nebūtų to reikėję.

Vokietiai vykdo, kam pasiryžę, be nukrypimo. Jų taip lengvai nieks nesugundys atsisakyti nuo savo tikslų ir tuo, ką savo įstatymais apsprendę. Ypatiai tada jie tvirti savo žygiuose, kada dar mato kitų menkumą, ištigimą, jauslumą. Net jėga, galia jiems nedaug tereiškia. Bet kur mato didingumo, išmintingumo, teisingumo ir patvaros, tše jie atsizvelgia ir sustoja.

Lietuviams tai nuvokus iš mano kalėjimo, jiems jis būtų pasidaręs prasmingas. O jiems pasistengiant išauginti visokias reikiamas ypatybes, tam galėtų būt akstinimas mano kalėjimas, jis būtų net reikšmingas. Bet ir kita-kam reikėtų iškilti.

Tur-būt ne tik vienam dingtelėjo, kam tauta manęs-dėl jaudinasi. Ar aš ištikrųjų tautai kiek daugiau reiškias negu eilinis žmogus? Teigiamą atsakymą suradus, gal bus ir pradėta mąstyti ir tą mano reikšmę tirti. Ir taip galėtų pasidaryti, kad mano įnašas į tautą įgytų daugiau svarbumo ir jai daugiau suteiktų, kaip tai ligšiol buvo galima. Vieni-kiti pasiims gal vieną antrą mano raštų ir skaitys, o ne tik vieną kartą. Ir paaiškės rodos visokie žmogaus gyvenimo klausimai ir uždaviniai.

Žinoma visų daugiausiai reikšmės mano kalėjimas man patiam turi. Daug apie tai jau pateikęs vis dar šis-tas lieka pasakyti. O paskutinė reikšmė tik nei nebūtų aiškintina. Lengvai suprantama, kad mano veikimas buvo sustabdytas. Ugrakintas ne-ką išstengiau padaryti. Keli savo vaikalėlio kalbos pataisymai, kelios pastabos, kuriomis naudojausi šiam rašteliui, tai beveik viskas, ką tuo laiku parašiau. Visos patirtys manyje likosi, kaip debesyse lytaus lašeliai.

Perdaug visa-kas mane užplūdo. Lyg nebetekau noro dar ilgiau gyventi. Nebmatydamas ar dar galėšias kurti, nebmatiau savo gyvenimui prasmės. O kur jos nėra, tše savaime nyksta gyvybės galia.

Todėl ilgiau tardomas, visai nebegeidavau, kad išeitų viskas gerai. Ir lyg sutikau, jeigu reikėtų kalėjime baigti gyvenimą. Prisiminė man Graikų išmintius Sokratas. Ir jam buvo suėję 70 metų, kaip pateko į kalėjimą. Reikėjo net laidoti už jį, kad nepabėgsias. O jis sakė, kad vis-delta iškilsiąs, ir bitiuliai turi laidoti, kad nepasiliksiąs, mirdamas išeinąs. Taip ir aš maniau, kaip man teisėjas sakė, kad turis kalėti, jeib nepabėgtiau arba būtiau išvezamas. Ir turėjau šypsoties. Juk aš kaip dvasinė esybė jokio kalėjimo nesulaikomas.

O tada susipratau. Ir taip manyti netinka. Geriausia yra laikyties augšt nuotaikos bangavimų. Tiesa, ko-augštiau žmogus iškilęs yra, to-gyviau patiria džiaugsmus ir skausmus. Bet likdamas nepajudinamas visame, kas jam lemta, jis įgyja vis daugiau jėgos ir šviesumo visam, kas jį gyvenime pasitinka.

Ir tokiu būdu laisvėja, nors ir būtų kalėjime. Visai keistas yra dalykas, nujautiant, kad ne kalėjimas paima žmogui laisvę, bet visokios pažmoniškos jėgos. Jau patys įprotiai žmogų apkala. Daznai jie, tiesa, labai naudingi, jeigu nezemina, nesvaigina žmogaus. Įprasti darbai lengviau, sklandiau pavyksta. Net kalba įprotais laikosi ir reiškiasi. Bet įpratimai gali būt ir kenksmingi, kada esmišką žmogų laiko ankštume arba net sega prie niekingumo.

Vyriausiai reikšmingas man kalėjimas buvo tuo, kad mane lyg prievarta iškėlė augšt viso gyvenimo. Prisiminė dazniau mylimi mirę žmonės. Ir pasidarė savaime, kad žvelgiau į pragyventus metus lyg iš kazi-kokios augštumos. Pastebėjau tše visa-ką, visokias menkybes ir svarbybes, niekybes ir vertybes, pralaimėjimus ir laimėjimus. Kalėjime tokiam žvalgymui lyg buvo teikiama vis daugiau šviesos ir stiprėjo regėjimo galia. Gyvenimo įvykiai pasirodė visai nuostabios prasmės. Visur matėsi, kaip žmogus maloniai vadiojamas gyvenimo keliu, kurį Amžinoji Išmintis nušvietia.

O pagaliau radau ir savo veikimui naują nusistatymą. Iš pat mažų dienų buvau labai veiklus, tikras nenuorama, kaip panašiai motinėle sakydavo. O dabar sustabdytas! Tai kaž-ką tai reiškia, šūktelėjo mano siela. Ir kazi-koks balsas sakydavo, kad nesiširdytiau, kad ramus lauktiau išeigos. Likdamasis

tinkama priemone Kūrybos vyksmui, būsiu ir pastatytas prie darbo.

Vis išnaujo prisiminiau, kad kiekvienas dalykėlis, gyvas ar negyvas, glūdo Visatos galių jūrose, kurios juo naudojasi tam, kam jis tinka. Jeigu žmogūje dar neviešpatauja žmoniško pradas, jis liekasi pažmoniško jėgų zaislu. O rodos, ir menkiausias žmogus kartais ilgstasi būti Amžinosios Išminties — Meilės — Galios tarnyboje... Bet kurs numano, ką tai reiškia, linki visiems žmonėms visai sąmoningai joje gyventi ir iš jos veikti.

13.

Vykmai pasaulyje ir mano patirtys po kalėjimo.

Praėjo metai. Jau 1940-tųjų ruduo. Visai su atsidėjimu pasidarbavęs, vėl atsizvelgiau į artimą praeitį. Tse kalėjimas ir byla. Nebaigta ji lyg pasislėpusi slėgia. Kreipiaus laiškais, kaip jau minėjau, į tam tikras vietas. Bet vis teko laukti ir toliau gyventi tarsi prietemoje.

O dar lyg daugiau tamsėjo gyvenimas. Ne mane vieną likimas užniko, bet jau visą Lietuvį tautą ir net veik visą žmoniją. Jau kalėjime patyriau, kaip Lenkai privertė Lietuvą su jais santykiauti. Ir ji tegalėjo nusileisti. Bet vos šusivokęs buvau savo name, kaip nauja skaudi žinia iš Lietuvos parlėkė. Geguzės 10-dieną 1938-metų nudegė didi Palangos dalis. O Palanga buvo ta vietovė, kurioje maž-daug prieš 40-metų pirmą kartą viešėjau Lietuvoje.

Dar atrodė labai reikšminga, kad gaisras kilęs iš kunigo namų, pirma juos sunaikino, tada tūlas valdiškas įstaigas ir pagaliau daug Žydų trobų. Ir mačiau, kas gal atsitiks dar Lietuvai toliau. O dabar, rudenį 1940- mt., jau dalis šio tarsi simboliško gaisro vyksta visoje Lietuvoje. Ir plinta lyg be sustojimo.

Patiam dar visa-kas atsitiko. Išėjęs iš kalėjimo, norėjau geguzės 17-d. siųsti paštu skeliamus pinigus, ir buvau pašte valdininkų sulaikomas, kadangi jam padėjęs netikrą 50 markinį popierių. Buvau jį ka-tik parsinešęs iš Taupomosios Tilžės Kasos. Tuoju pašaukti Policės pareigūnai atėjo, tardė mane ir nusivedė į Taupomosios Kasos įstaigą. Tardė ir ten žmones ir vėl mane. Paaiškėjo, kad ten neapsiziūrėta, paimta netikrą pinigą ir vėl išleista. Tada po maž-daug 2 valandų galėjau grįžti į namus. Buvau vėl paleistas.

Beveik reikėtų manyti, aš sekiojamas nelabojo. Bet žmonių neapykanta visumet ir nenoromis sukelia slėpingai neapken-

tiamajam visokius sunkumus. Ir geidiau pagaliau kaip nors gauti ramumą. Dėl bylos užbaigimo rašęs į Karaliautiaus Staatsanwaltą birželio 23 -d. ir paklausęs ar galėčiau po viso gyventi Silutėje, savo gimtiniame krašte, gavau atsakymą, kad byla būsianti nepoilgo baigta ir kad nebūtų tikslu dabar nukilti į Silutę.

Kad lyg iš tikrųjų dalykai baigiasi, rodėsi ir iš to, kad Tilzės Staatsanwalts birželio 29-ir 30-d. grąžino man paimtus laiškus bei raštus. Bet skaudu buvo, kad neatgavau visų. Rašiau todėl į Tilzės ir tada į Karaliautiaus vietas. Tilzėje nieko nebesą. O Karaliautius atsakė, kad visa būsią atiduota po bylos. Ir teko laukti.

Kaip jau minėjau, kreipiausi ir į ministrą, kad atsauktų, kas paskelbta laikraščiuose. Bet nieko nepadaryta, byla pasiliko kybanti. Lapkritio 7-d. 1938 -mt. gavau net pakvietimą naujam tardymui lapkritio 9-Tilzėje. Buvau neskelbęs Anso Bruozio palikimo tai, kai 1931-mt. sugriuvęs bankas man skelėjo, o apie ką paskutiniaisiais tūlais metais jokios žinios nebeturėjęs.

Tardė Staatsanwalts, tyčia tam iš Karaliautiaus atkeliavęs, bet mane pasitiko labai žmoniškai.

Paklaustas sakė, kad galįs dabar keliauti, kur tik norįs. Tai tą patią dieną ir rašiau į Tilzės Pol. Direktorių, prašydamas leidimo keliauti iš Tilzės, gal ir į Klaipėdos kraštą. Atsakyta neigiamai. — Dėl neatgautų raštų dar kartą kreipiausi į Karaliautių. Ir vėl pranešta man, kad visa būsią atiduota, bylai užbaigus. Rašiau tad gruodio 8-d. į Generalstaatsanwaltą, kad leistų keliauti Berlynan pas seseres ir į gydyklą. Ir gruodio 13-d. atėjęs pareigūnas pareiškė, kad galįs keliauti. Užsirašė seserų gyvenamos vietos ir gydyklos antraštį.

Tai ir keliavau gruodio 20-d. Keistas jausmas, kad man tai dabar jau galima. Viešėjau pirma seserėse ir tada nuo gruodio 29-iki 1939 mt sausio 21-d. gydykloje Priesnitz Haus Mahlow, netoli Berlyno. Pabuvimas, kad ir tik trumpą laiką man iš naujo priminė, kas reikalinga sveikatai stiprinti. Vėl viešėjau seserėse ir tyriau mūzėjuose, kas rašomam mano veikalui apie Žmonijos Sąmoningumą jos tikybinuose padavimuose, šventraščiuose ir šventuose žymženkliuose buvo svarbu. Dar ir pasitaikė, kad galėjau garsaus Vokietų menininko Franz Stasseno veikalus pasiziūrėti, kuriais jis vaizduoja tikybinius senųjų Germanų padavimus. Jų parodą jis paruošė nuo vasario 5-iki 13 dienas, jam sukankant 70 metų vasario 13-d.

Dar ypatiai reikšminga man rodėsi esą tai, kad vasario 14-d. teko viešėti ir pietus valgyti Lietuvos pasiuntinio Skirpos

namuose kartu su Sofija Kymantaite-Tišiurlioniene. Aiškiai nujautiau, kad tai labai reikšminga, bet negalėjau atspėti, kodėl taip. Buvo man tarsi tai koks atsisveikimas arba kažkas baigiasi, o tik vis tvirtinausi viltį.

Iškeliavau iš Berlyno vasario 15-d. Sustojau Elbingoje prie jaunų laikų draugo, toliau Braunsberge labai man prielankioje Seimoje ir parkeliavau į Tilžę vasario 17-d. Sulauktas stotyje draugiškos asmenybės ir nulydėtas į namus, greit vėl buvau paliktas savo vienatvėje. Ir vėl jautiau, kad gyvenu kardomojoje nelaisvėje.

Praėjo ziema, ir pavasaris aušo. O vis dar nebuvo aišku, kas man dar būs lemta. Jau ir priėjo mano diena, būtent kovo 22-, kuri jau tūlus kartus Lietuvių tautai buvo reikšminga. Taip ir atsitiko tais metais. Vokia atsiėmė iš Lietuvos Klaipėdos kraštą. Visa-kas mane vertė nuoširdiai linkėti, kad nebūtų nelabumų pareikšta pasižymėjusiems Lietuviams, kad Vokietiai elgtusi, kaip to reikalauja vokiškumo reikšmė žmonijoje. Patyriau, kas atitiko mano viltį, bet teko ir labai nuliūsti.

Taip ir baigėsi pilni metai, kaip mane paleido iš suėmimo. Ir kaip tik tą dieną, būtent 1939-mt. gegužės 9 d. gavau iš Karaliautiaus teismo pakvietimą ateiti gegužės 15- bei 16-d. 9-val. ryte į Tilžės teismo rūmus, kur būsiąs teisiamas abi dieni. Skaitiau tuojau ir atsiųstą kaltinimą. Baisiai įtariamas, tarsi būčiau tikriausias nusidėjėlis, kuriam šventi įstatymai nieko nereiškia ir kurs labai esąs skriaudės Vokią. Bet gobšumas nebuvo man primetamas.

Iškarto visa-tai mane pataikė kaip koks smūgis. Bet greit manyje sukilo net lyg koks išdidumas. Visi kaltinimai atrodė pagrįsti tiktai įstatymo zodiais, o ne jojo prasmės. Maniau, kad norėta įrodyti, koks nieksas yra Lietuvių net viena žymesnybė Rodos, ir tai nei nenujėgta, kad vyriausias mano nusidėjimas įvyko, man nenorint vokiškąji garbingumą zeisti, Vokiai skirdamas Lietuvių sudėtus pinigus, jeib ji galėtų užmokėti Lietuvoje perkamas prekes. O tardomas ir sakiau, kad, Vokietiams sugriovus lietuviškąsias draugijas, tuo panaikintas pinigų rinkimo tikslas, ir jie nebegalėjo būt reikalaujami.

Ir štai, gegužės 12-d. gavau antrą laišką. Byla esanti atidėta, nereikią man stoti į teismą. Visai nustebau. Tokie smarkiai gresią kaltinimai, dvi dieni skirti teismui, nors kviesti tiktai 4 liūdininkai, o tada nuo visa-to staiga atsisakyta. Nenumaniau iš karto prasmės tokio pasielgimo su manim. Buvau tikėjęs teisme galėsiąs viešai pasiaiškinti, ką tai reiškia, kas man primetama ir taip gal viešumui įrodyti, kaip aš neteisingai

apskelbtas esu. O dabar tam galimumo nepalikta. Bet gal visa tik laikinai atidėta.

Ir lyg vėl daugiau aptemo man ateitis. Bet niaukė ją veikiai dar tamsesnės debesys. Nelabumo dvasia aistringėjo ir vis daugiau įsigalėjo tūlose tautose. Tai ir visokie gąsdinimai mane užnikdavo dėl Lietuvos. Raminaus girdėdamas ir skaitydamas, kaip Vokietiai palankiai pasireiškia apie Lietuvių tautą. Vis-dėlto neapykantos liepsnos tautose baisiai bauginamos pleškėjo, kad labai skaudu pasidarė, nebegirdint žmoniško žodžio. Malonu dar buvo skaityti Lietuvos Aides ramius ir žmones raminantius rašinius. Bet nenutilo man mane varginas klausimas, ar kylantiose galingųjų tautų audrose Lietuva ir galės išlikti viešpatinga.

Todėl panorėjau dar greit nukeliauti į Lietuvą, kol tų audrų žaibai bei griausmai dar nebūs tikrai pradėję siausti. Prašiau leidimo rugpiūčio pabaigoje, bet gavau atsakymą, kad šiuo įtampos laiku turis pasilikti Tilžėje. Tai sau ir toliau guodiais savo vienatvėje. Tik netrukus pasaulio smarkavimo ir skausmų bangos pagavo mane nuolat smarkiaus supti. Karas prasidėjo. Trenkė Lenkiją, ir po kelių savaitių ji vaitojo po savo griuvėsiais. Ir audra metėsi į kitas šalis.

Net kietame nakties miege ji man sukėlė baisius regėjimus. Tada prieš visa-tai asmeniškasis mano vargas atrodė man kaip menkas smėkstelėjimas. Ko-labiau dar tada, kaip kilo prieš Lietuvą naujas grėšimas. Rusai su 20 000 vyrų įsigrūdo į ją. Sakyta, Rusija norinti patvirtinti savo saugumą. O aišku buvo, kad ji kėsina į Lietuvos viešpatingumą.

Tiesa, kaip Rusijai iš Vokios laimėjimo teko rytinė Lenkų valdoma šalis, Lietuvai buvo atiduota Vilnius su tam tikru apskritiu. Lietuvių dauguma dziūgavo. Bet man vis daugiau niaukėsi Lietuvos padangė. Karo gaisrai plito per tūlas žemes. Vokietiai užbėgo Anglams už akių Danijoje, Norvegijoje, užėmė Olandiją, Belgiją ir didią Francijos dalį, O Rusai puolė Suomii, Suomalainų kraštą. Taip kruvinai, kaip 1939-mt. baigėsi, prasidėjo ir 1940-mt.

Vis išnaujo manyje atsiliepė karų pataikintų žmonių skausmai, tarsi aš pats patirtiau, ką tėvai kentia, netekę sūnaus, moters likusios be vyro, sesers be brolio, vaikai be tėvo, draugai be draugo. Ir gal dar skaudiau mane žeidė tai, su kokia velniška neapykanta tautos ir atskiri žmonės prieš viens kitą apsireiškė. Vargau visa-to tiesiog draskomas kaip koks kankinys. Dar man labai kenkė ir žiemos šaltis. Teko tada

labiau rūpinties savo sveikata, prisiruošti kiek galima tinkamą maistą, mankštinties, bėginėti patšiužomis arba vaikštioti, drabuzius valyti, maudyties karštai, guolį ko-geriau pasitaisyti, ir t. t. O vis ir stengiaus svarbesnio ką parašyti.

Tuo tarpu įvyko, kuo nesitikėjau. 1940-mt. vasario 24-d. man teko laiškas iš Generalstaatsanwalto iš Karaliautiaus. Priėmiau laišką be jokio sujudimo, tarši nepranešęs man nieko blogo. Atvėriau. Laiškas rašytas vasario 14-d. išleistas 22-Skaitiau: Teisingumo Ministras, įgaliotas Führerio, paliepia nutraukti bylą dėl mano nusizengimų prieš devizų įstatymus.

Norėjosi ir beveik džiaugties, o tik nematiau tam tikro pagrindo. Rašiau į Generalstaatsanwaltą, pareikšdamas pasitenkinimą už bylos nutraukimą, bet ir visa-ko dar klausinėjau. Vyriausiai norėjau aiškumo, kodėl po taip smarkiai grėsiančių kaltinimų byla nutraukta. Gavau palankų atsakymą. Bet vyriausias dalykas paliktas neaiškume. Laukiau ir viešo paskelbimo, kad byla nutraukta. Bet laikraščiai, kurie taip labai buvo pasiskubinę pranešti skaitytojams, kad aš suimtas dėl didių nusikaltimų, dabar nieko nepranešė. Nebuvo nujausta, kaip labai tai negarbinga žmogų įtarti esant didiu nusidėjėliu, ir tam nepasitikrinus, žinios neatšauktos. —

Siam mano vargūi nuslinkus, maniau tik dar keliauti Lietuvon. Ruošdamas vėl spaudai naujus raštus, vis dar palikau šią kelionę vėlesnei dienai. Tada ir pasiprašiau pasą ir gavau jį po tūlų susirašinėjimų birželio 14-d. O kaip tik tos dienos vakarą Rusai visa savo galia užplūdo Lietuvą. Vis-dėlto keliavau birželio 18-d. Klaipėdon pasiimti Lietuvos vizos. Gavau jį birželio 19-d. Bet man tūlų patarta nekelti. Galėtų kažkas atsitikti. Gal nepoailgo paaiškėsia, kas tše darosi. Laukiau ir grįžau Tilžėn tęsti savo darbą, kurs buvo dabar jau žiūrėti, ką raidių rinkėjai atlikę. Liepos 5-d. vėl keliavau Klaipėdon. Bet žinios buvo dar blogesnės. Tai apsistojau Giruliuose. Maniau tše galėsiaš nors kiek savo sveikata stiprinti ir gal nors kelias dienas paviešėti Lietuvos paribyje. Nebuvo tai lemta. Iš visų pusių man patarta to nepadaryti. Taisės leidimą savo rašto Giruliuose, grįžau Tilžėn liepos 22-d.

Vėl būdamas visumet beveik sau vienas, išnaujo aiškiau nujautiau skaudiuosius vyksmus pasaulyje. Kilau iš jų kiek tik įstengdamas. Vis dėlto labai gyvai atsiliepė manyje žmonijos sopuliai ir kantios. Kvietiamam dar kartą teko keliauti Klaipėdon. Pasiėmiau rugsėjo 28-d. man Lietuvos dovanojamo Adomo Varno tepliūtą mano atvaizdą. Naujai aptverdinęs jį

pakabinau tarp dviejų Vokietų menininkų seniau dar prieš pirmąjį didįjį karą kurtųjų.

Iš tų trijų kūrinių man patiam lyg atsispindi mano gyvenimo tūris. Vienas vaizdas, menininko Max Wendricho, man turint vos daugiau kaip 40 metų, rodo mane kaip maldingą jaunuolį, antrasis, Profesoriaus Richard Pfeifferio tepliuotas, kaip man jau buvo praėję 45 metai, mane vaizduoja kaip kokį žynį. Bet Lietuvos kūrinys, man suėjęs 68 metus, skelbia iš mano veido lyg mano sieloje apsireikštų visas žmonijos liūdesys. Tikriausiai jis mane visais metais ir siautė, bet ne dėl savo, o dėl Lietuvos tautos ir visos žmonijos skausmų. Bet Adomas Varnas norėjo mane vaizduoti kaip menininką. Mane rodė skambinantį savo harfa.

Be visų minėtųjų patirtųjų mane pagaliau pataikė dar kiti. Visame krašte, kur gyvenu, lietuviškumas buvo išputiamas kaip nudegusi žvakė. Likaus tarsi bezado atsimindamas, kad Vokietiai visur pasaulyje, kur jie tik gyvena, reikalauja teisės samoningėti ir žmoniškėti savo kalba ir savo būdu. O Lietuviams tse, kur jų gyvenama iš senų laikų, to nebeleidama.

Maniau, kad tai daroma dėl didių politikos būtinumų. Juk dar pernai, 1939-mt., vienas ministras pareiškė, kad Lietuviams Vokios ribose būsiąs paliekamas galimumas kultūrintiesi savo kalba ir savo būdu. Bet tūli žmonės kaip seniau ir dabar pareiškė, kad kiekvienas, kurs lietuviškumu rūpinasi, laikomas Vokiečių priešu.

Buvau 1939-mt. pavasarį išitiekęs priemonę, kad galėčiau nors kartais pasiklausyti elektros bangų atnešamą lietuvišką žodį, kuriuo tėvai ir protėviai reiškė savo dvasinį gyvenimą ir savo meilę. Bet karo griausmams prasidėjus trenkti, uždrausta pasiklausyti nevokiškų žinių. Suprasdamas, kad tai labai prasminga karo laiku, nebsiklausiau lietuviškų pranešimų. Maniau, kad po karo vėl galėsiąs išgirsti lietuvišką žodį.

Bet visokios mintys mane užgrūdavo. Rodos, kad kitur lietuviškumas tikrai baisiu būdu bus naikinamas, jeigu jau Vokioje jis gedinamas. Tai bandiau raminties, mąstydamas apie skaudųjų esamų laikų vyksmų prasmę. Nėra kitaip suprantamas visas gyvenimas, kaip kad jis pagrįstas Kūrėjo valios. O ji visaip apsireiškianti, bet gal geriausiai numanoma kaip skaisti Išmintis, esmiškiausia Meilė ir visa valdanti Galia. Vis-dėlto skaudu begalo, numanant esamo laiko tiek gyvumo naikinantius vyksmus.

Įskilimo valandos

Visi gyvenimo nuotykių žmogui yra tos reikšmės, koku būdu jis juos pasitinka. Kurs jiems be atostangos pasiduoda, neapsireikšdamas savaip, tą jie supa kaip jūrų bangos laivelį, iškelia kartais į dziūgavimo dangų o tada vėl į niūrų skausmų bedugnį. Bet kurs, jausdamas žmoniškąjį savo pašaukimą, atsiliepia į gyvenimą esmišku savo apsireiškimu, tas kiek-vienu savo žygiu ir darbu iškyla augštai iš visų gyvenimo sūkurių ir šėlimų.

Vargas, kad žmonės būna dažniausiai tik atgarsiu to, kuo laikas iš aplinkos juos užninka. Juk žmogui pridera visuose vyksmuose laisvą savo esmei tapti reikšmingu veiksmu. Yra tam galimumo. Žmogus turėtų viduje susikaupti, nepaisydamas gyvenimo vėtrų bei audrų, ir gyventi dvasiniame lygyje su išmanymo sušvitimais, su dvasinėmis galiomis, su kūrybingu darbu ir gaivestiu. Tada jis stiprėtų, išgalėtų gyvenime ir jį veiktų net be tam tyčia dedamų pastangų, nors pasekmės aiškėtų ir tik labai palengva. Bet jam patiam alvienu tokiu būdu praleista valanda būdų iškilimas, laisvėjimas.

Norėjau taip gyventi iš jaunų dienų. O vėlesniais metais dar labiau. Kalėjime tai man buvo jau lyg būtinumas. O tikriausiai dar išleistam iš jo. Tik sugrįžus į savo butą visokie gyvenimo reikalai manęs laukė. Reikėjo visa-ką sutvarkyti. — Viešėjo, tiesa, mano name jaunesnioji mano seselė, iš Berlyno atkeliavusi man dar kalėjime būnant, ir mane aptriūsė. Bet buvo ir tai dar gana to, ką tik aš pats atlikti tegalėjau. O seselė dar skaudiau atjautusi, kas man buvo lemta pakeisti, nuolatai to ir prisiminė. Ir visa-tai lyg išnaujo mane pataikė. Reikėjo tada ko-ryžtingiau stengtiesi pakilti. Tai ir tuojuo emiausi kūrimo darbo.

Seselei iškeliavus birželio 28-d. Berlynan pas vyresniąją seserį, ko-labiau jam skyriausi. Buvau jau 1937-mts. spaudai piruošęs du seniau parašytu savo vaikalu. Vienas, būtent, Pasiilgimas, jau kurtas 1898-mts. Dėl jo mano norėta, kad dabar būtų dar širdingesnis pasveikinimas Lietuvių tautai kaip tuomet. Maniau jį Lietuviams teikti kaip duoklę, man sukakus 70 metų. Antrasis veikalas, Pasiilgtas Auksas, parašytas 1924-mt., dar kitaip galėjo būti tautai reikšmingas.

Atidavęs Pasiilgimą į spaustuvę birželio pabaigoje, skyriau savo mintis visiems, kurie man raštu, pareiškė užuojautą, ir rašiau jiems laiškus. Tada pasiėmiau du seniau užbrėžtu

rašinių, vieną Akademikui, antrą Dienovidui, ir iš naujo parašiau. Tuo tarpu iš spaustuvės jau ir gavau savo Pasiilgimo nuotrauką, jeib jas skaityčiau raidių rinkėjų klaidoms pataisyti. Tam tikslui siuntiau nuotrauką ir į Lietuvą. Tada atidaviau ir Paslėptąjį Aukšą į spautuvę.

Visais tais darbeliais kilau mąstymo bei regėjimo laipsniais į dvasinį gyvenimą, kuriame plasto tautos širdis. Ir taip save teikdamas tautai, jautiausi to gyvenimo veiksmu. Buvo man tai jau kilimas iš asmeniškų patirtų slopinimo į gaivinimą. Bet kas dieną tik kelias valandas. Vis teko grįžti į juslinio gyvenimo reikalus.

Turėjau kaip ir vis dar turiu pats apsitriūsti, zygiuoties dėl visokių dalykų ir visokius maž-mozius atlikti. Nėra man lemta patogiau gyventi. Negalėtų man padėti bet-kuri asmenybė jau dėl mano mitimo augmenų doviais. Nuolatinėje artybėje maloni būtų ir tik labai tauri žmogysta. Dar visokiais kitais atžvilgiais esu vargšelis. Mat, man lemta būt vienuoliu, kurs turi ko-maziau laiko aukoti kūno reikmenėms.

Savo rašymu pagaliau ir iškilau dar augstiau už tautišką gyvumą. Jaunose dienose jau buvau mąstęs apie augstiausius žmoniško sąmoningumo dalykus ir tyręs visokių tautų tikiybinius mokslus. Ir brėsdamas vis daugiau domėjausi tų mokslų raštais. Vis rodėsi man, kad tikiybiniais mąstymais žmogaus dvasia patenka į giedriausią dvasinio gyvumo šviesą. Ruošiausi ir jau seniai apie tai raštu pasireikšti. Kalėjime skaitydamas visokius raštus, mąstiau kaip tik apie tai.

Seniau jau buvau todėl skatinamas versti į Lietuvių kalbą garsųjį Chinietų išmintiausio Lao-Tsės veikalėlį Tao-the-King. Bet negalėdamas tai padaryti iš Chinietų kalbos ir turėdamas naudoties keliais vertimais į Vokietų kalbą, atidėjau šį darbą. Rodėsi, kad ir dėl kitų pagrindų geriau būtų versti pirma į Lietuvių kalbą Hindų mėgstamiausią Sventraštį, Bhagavad Gita, kurios kalboje, būtent Sanskrite, nors kiek susivokiau. Bet Bhagavad Gita turėjo būti tik priedėlis veikalo apie Žmonijos Sąmoningumą. Todėl pirma dar papildiau ir iš naujo parašiau seniau užbrėžtus mąstymus apie tikiybos klausimus. Ir tik tada ėmiausi vertimo darbą.

Pirmą kartą jį baigęs ir sustojęs, grįžau į kasdienio gyvenimą. Ir vėl mane supo atsiminimai to, kas mano neseniai patirta. Tai stengiausi ir juose priėti gyvenimo augstumą ir tai raštu atšviesti. Liepos mėnesio 1938-mt. pirmas dienas jau ir rašiau apie savo kalėjimą. Smukau, tiesa, tuo vėl į savo gyvenimo prietamą, bet stengiaus kaip tik joje išvyst dangiškas

zvaigzdes. Ir maniau, kad skaitydamas tai ne tik vienas būs raginamas augstyn pažvelgti.

Toliau tada teko darbus nuolatai pakeisti. Iš Lietuvos grįžo mano sukaktių veikalo nuotraukos su parašytomis pastabomis. Jomis pasinaudodamas priruošiau galutinai Pasiilgimą spausdinimui. Tą patį padariau ir su antru veikalu, su Paslėptuoju Auksu. Tada vėl rašiau apie savo kalėjimą. Jo prisiminimo gyvėjimas vis mane ypatingai veikė. Bet man dabar lyg vėre sielos akis esmiškam gyvenimui. Jį apreiškiau, vėl rašydamas apie Žmonijos Sąmoningumą ir išnaujo versdamas Bhagavad Gitą.

Matiau reikalą kartotinai skaityti visokius mokslininkų raštus apie tikybinius tūlų tautų padavimus, apie kitų tautų Sventraštius ir pagaliau apie Sventuosios žmonijos žymzenklus. Tokiu būdu labai įvairiai pasidaravau. Bet kiekvienu darbu jautiausi lyg pakylęs. Senovės žmonių išmanymai mane tiesiog šventino. Ir taip visi tie mano darbai man suteikė tikras iškilnių valandas.

Žinau, kad mūsų laikais tikyba dažnai nelabai vertinama, kartais laikoma net žmogaus proto apniaukimu. Bet sąmoningėjusiam visai aišku, kad tikybos gyvumas yra skaisčiausias žmoniškumo sušvitėjimas, kurs, tiesa, nėra lygaus skaidrumo atskiruose žmonėse ir tautose, ir nėra to paties dvasinio lygio jų Sventraštuose. Bet susipazinant su visokiais tikiniais žmonijos mokslais, aiškiai patiriamas iškilimas į esmiškąją žmonijos gyvumą. Kasdienis gyvenimas su visais ir skaudiais nuotykiams tarsi išnyksta pamiršime.

Tiriamuose mokslininkų raštuose radau kartais ir tokių nuomonių, kurios toli atsilieka nuo senovės išminties. Vis dėlto ir jos man padėjo prikopti anų laikų žmonijos sąmoningumą. Vis išnaujo sušvito man slėpiningasis viso esimo pagrindas ir mane taip veikė, kad kartais nebejautiau nei savo paties, nei tautos ir pagaliau nei esamų žmonijos vargsmų.

Skaitymą ir tyrimą pakeisdavau savo rašymu ir Bhagavad Gitos vertimu. Bet grįžau vėl ir prie savo Kalėjimo. Rašiau dar ir vieną antrą rašinėlį Lietuvos laikraščiams. Jau 1938 m. suteikiau vieną Akademikui ir kitą Jaunajai Kartai. Apie kalėjimą rašęs dar gruodio mėn. tais metais, atidėjau tą veikalėlį. Reikėjo laukti dalyko išeities. Ir tai liko vyriausiu darbu raštas apie Žmonijos Sąmoningumą ir Bhagavad Gitos vertimas.

Į Berlyną keliąudamas vežiaus abu veikalus su savim ir visokius dėl jų reikalingus raštus. Net gydykloje tęsiau rašymą

ir skaitymą. Parašęs rašinį arba išvertęs skirsnį, matiau veikiai, kad reikėtų dar geriau apsireikšti. Ir pasiėmiau darbą iš naujo. Dar ir kalbos sklandumas man labai rūpi. Neturint santykių su lietuviškai kalbantiais, labai nelengva gražiai ir paprastai apsisakyti.

Grįžęs į savo namus 1939-mt. vasario mėn., galėjau pilnesniu atsidėjimu dirbti. Sau vienas gyvendamas gali tarsi lengviau pakilti į šviesią nuotaiką. Prašomas dar ir kūriau rašinių Lietuvos Adui, Naujajai Romuvai. Bet vis grįžau prie vyriausiojo ir rodos svarbiausiojo savo tų laikų darbo.

Taip ir aušo 1940-mt. ir įpusėjo. O vis dar tobulinau savo kūrinių. Bhagavad Gitos vertimą buvau baigęs paskutinį, būtent 5-kartą jau 1939-mt. vasarą. Prašiau tada Dr. A. Salį, kad žiūrėtų ar taisyklingi yra mano vartojami nepaprasti zodiai. Pazadėjo. Nusiuntiau jam veikalą. Bet audringi laikai tur-būt jam neleido ištesėti savo pažadą. Neturiu savo jam įteikto vertimo ir praėjus 1940 -mt gruodžio mėn. Bet raštą apie žmonijos sąmoningumą atidaviau į spaustuveį jau pavasario laiku. Ir teko man vienam žiūrėti, kad atspausdinant nepasiliktų visokių klaidų. Bet išleisti atspausdinto rašto dar negalėjau. Tenka laukti sutikimo tam tikros Vokios įstaigos.

Rašiau 1940 -mt. dar ir vieną rašinį Dienovidui ir pagaliau birželio mėn. vieną Naujajai Vaidilutei. O prieš rudenį, pasiryžau papildyti ir užbaigti savo raštą apie paskutinių metų gyvenimą. Tokiu būdu buvau visaip užimtas. Bet ir menkesniais rašinėliais pakildavau į vidinį, šviesesnį gyvumą. Daugiausiai, žinoma, man reiškė susivokimas žmonijos sąmoningumo augstumoje.

Vis-dėlto asmeniškiausios laisvėjimo valandos buvo dar kitos. Mąstymai, tyrimai, mokslai gali žmogų ištikrų patraukti į augštesnį dvasinį lygį. Bet daug daugiau reiškia, kad žmogus pats savo viduje kyla į slėpiningąjį esmiškumą.

Visi, ypatiai senesniausieji tikybos mokslai apie tai kalba. Bet ju pareiškimus pasiskaitant, žmogui nedaug dar tetenka. Pati žmogaus širdis turi atsikreipti ir jo siela turi kilti į tą Išmintį, į tą Malonę bei Galią, kuri visą Esimą nušvietia, savo globoje laiko ir ją nuolatai kurdamą kelia savespi.

Sitą išmanant, reikia nors kas rytą ir kas vakarą Jai pasišvęsti ir savo sieloje Jojoje susivokti. Taip tada žmogus švęstų tikriausias ir šviesiausias laisvėjimo iškilmų valandas, kurios išlengvo taptų nuolatine švente.

Žvilgterėjimai į Amžiaus Kelią.

Subundanti praeitis. Rodosi, kad žmonės gana retai tepa-
mano, ką tai reiškia, kad gyvena. Kartais, tiesa, ir girdėt
sakant: laikas bėga. Tur-būt, manyta, kad patsai kalbantysis
stovi vietoje ir žiūri į laiko skubėjimą. Bet pasiimdamas darbą
arba atsiduodamas pomėgiui, jis pamiršta save ir laiką. Tik
pasiekus augštesnį amžių, metai tarsi savaime stabdina ir vertia
pamąstyti, kas tai buvo, ką patirti teko amžiaus laikais. Žmogus
tada lyg sau patiam paliekamas, o dar ko-atiskiriau, kada jis
patenka į vienatvę. Belieka jam tada susimąstyti ir stebėti
savo amžiaus kelią.

Tokia kaip tik yra mano lemtis. Jau užrakinamas jautiausi
savo gyvenime sustabdytas, bet išlengvo numaniau, kad aš
toliau iš jo iškyly ir žvelgiu į jį lyg iš kokios augštumos žemyn
į tekantią srovę. Toli ten vos bematoma smėkšėjanti pradžia,
kiek artiau gyvėjančios ir šviesėjančios jaunatvės dienos, vaiko
ir jaunuolio metai, tad plintantios ir švintantios bangos pri-
brendusio žmogaus laikų ir štai, jau esamos, o lyg greičiausiai
lekiantios valandos, man paliktam visai vienam.

Gyvenimo srovė srauni. Matau ją po savim. Visiems pa-
prasta, kad vakarais įmigdami, jie iš jos iškyla. Laikas tada
yra pranykęs. Bet pabudami, jie vėl jo pagaunami. O aš
pabudęs lyg nebepatenku visiškai į jį, ir tarsi iš kažikur
žiūrėčiau, kaip valandos viena kitą veja, o ko greičiau, kada
stengiuosi jomis kaip-nors dar apsireikšti.

Vis-dėlto nušimanau stovįs ir žvelgiąs tai į amžiaus pradią,
tai į aušusių dienų, mėnesių ir metų eilę ir pagaliau į esamus
vyksmus. Nuostabiai nušvinta tai ten visokios patirtys. Kartais
tiesiog stebiuos, kokie aiškūs yra net visai maži atsitikimėliai
iš pirmųjų amžiaus metų. Tarsi regėčiau ir girdėčiau motinėlę
ir tėvelį, vyriausį savo brolių ir tada jaunesniuosius bei seseli-
dvi. Spindi visa, kaip draugavome, darbavomės, žaidėme,
kalbėjome ir dainavome susėdę vakarais ir tada giedojome
pamaldose, toliau kaip dienų metu ruošėmės, kad galėtume eiti
tam tikras pareigas gyvenime.

Jau veik po 7-metų mąstiau apie ypatingus savo uždavinius.
Maniau, man skirtas nepaprastas pašaukimas. O tada atrodė,
lyg tik neesą taip. Po 15-metų išėjau iš tėvų priežiūros, iš jų
vadovavimo ir saugumo globos. Teko gyventi su svetimais
žmonėmis. Ir keisti nuotyčiai mane supo. Buvo man kiti
mokiniai bei mokytojai ir šiaip dar žmonės draugiški. Matiau

daug to, kas man jau iš mažų dienų rodėsi vengtina ir negera. Bet kartais ir pastebėjau, kas buvo tikrai kilnaus dorumo.

Sukako pagaliau man 21-metai su man uzdedamomis pareigomis. Beveik visai pamiršau, ką vaikas būdamas tikėjau, kam esąs pašauktas. Turėjau eiti kitų man nutiesiamais takais. Bet ir tada stengiausi savo gyvumu nušviesti platesnio gyvenimo sritį. Kartais pageidavau ir kažki kur nukilti, o patekau tarsi savaime į Tilžę, lydimas malonios asmenybės, kuri visai atsidėjusi stengėsi stiprinti mano sveikatą.

Beveik be tyčia dedamų paties pastangų buvau Tilžėje po neilgo laiko patraukiamas į lietuviškumo gyvenimą. Jautiausi kažkaip skatinamas rašyti lietuviškai ir kurti, kas galėtų zadinti Lietuvius šviesesniajam dvasiniam lygiui, žymesniajam taurumui ir garbingumui. Teko vadovauti chorui ir sukelti lietuviškų giesmių bei dainų skambumą bei vaidinių reikšmingumą. O jauna ir labai maloni Lietuvaitė tvirtino nuostabiū būdu lyg likimo liepta manyje mano pašaukimo nusimanyimą. Dėl tūlių priezastių turėjau pagaliau atsisakyti nuo paprastų pareigų.

Tūlus kartus, būtent 1896 -mts. ir sekantių metų vasaras nukakęs į kelis Vokios mokslo židinius, po visų ir į Berlyną. Tad jau ir pradėjo siausti žmonijoje vėtros. Berlyne teko tuomet spręsti tam tikrus uždavinius. Grįžęs kartais Tilžėn, galutinai tse pasilikau 1919-mt. Vis rodėsi, kad mano lemtis reikalauja iš manęs skatinti Lietuvos sąmoningumą tauresniajam žmoniškumui. Sukilo iš to prieš mane karstėjanti neapykanta. Netrukus ilgai, ji man ir siaurino mano veiklos galimumus ir pagaliau juos visai panaikino. Liko tik pasireiškimas rašymu, bet vien ateitiai.

Kentė man mylimos asmenybės rodos daugiau negu aš pats. Sirgo ir iškilo iš žemiško gyvenimo. Buvo skaudu. Ir jų atminimas lydi mane visu gyvenimo keliu. Gera dar, kad joms neteko sulaukti, kaip neapykanta mane pagaliau įrakino į vienatvę, net į kalėjimą.

Iš jo, tiesa, išėjau. Ir galėjau atsiduoti vėl savo pašaukimui. Rašiau, kas rodoš jo iš manęs reikalaujama. O mano vienatvė pasidarė vis tylesnė negu kada nors. Tokia būdama ji mane vertia vis daugiau savyje susikaupti ir pakilus zvelgti ir spėti, kas tai žmogaus amžius, ir ką jis reiškia, kas jame vyksta.

Kūno gyvumo pakitimai. Keista labai, atsiminimuose save matyti mažu vaiku, kurs stengiasi vaikštioti ir jau bėginėti. O vis nori stiprėti ir visokius darbelius dirbti, tokiu būdu dirbinėti, kaip mato dirbant suaugusiuosius. Vos keturių metų

jau pradėjo malkas kapoti mažu jam padovanotu kirveliu. O vos pasiekęs septintus metus, jau bandė arti ir akėti. Dar vieni antri metai, ir jau kirto žolę ir kūrė spragilu javus su vyrais. Tėvo bet buvo dar daugiau raginamas mokyties iš visokių raštų. Ir jau galvojo pats apie rašinių kūrimą.

Vaikas aiškiai ir nusimanė stiprėjas. Bet jis norėjo ir užaugti didis. Mastavosi kaip ir broliai bei seseri-dvi prie durų staktos. Ir stebėjos, kad vyresnysis brolis daugiau augstėjo negu jis. Dėl valgio buvo vargas. Pavalgęs nevisai tinkamo, apalpdavo. Kankino ir tai dar jaunuolį, kol nesiliovė mėsos valgęs.

Aiškėjo jau tuomet, kad kūnui daug reiškia, kuo jis minta. Maistu jame visokios jėgos sukkeliamos, kurios savaip spalvina ir žmogaus dvasią. Vis pasidaro jautiama, kad tos jėgos iš paties gyvenimo slėpiningumo susivokia ir apsireiškia. Toliau ir numanyta, kad su naujais amžiaus laikais kartu ir skirtingos jėgos kūne atsiranda ir iš jo veikia. Todėl kiekvieno žmogaus gyvumas ir visas būdas su metais pakinta.

Teko dar ir visokiomis negalėmis vargti iš mažų dienų. Keturių metų vaikelis sirgo rauplėmis. Tėvo buvo gydomas homeopatiškai ir motinos maitinamas žaliais vaisiais. Vėl po skiepyjimo, pasiekus 13-metus, pradėjo tūlose liaukose atsirasti pūliavimui, ir pagaliau, miegant drėgname šaltame kambaryje maždaug nuo 17- iki 20-, ir toliau iki 23-metų kraujas plūsdavo iš plautių.

Veliau kūnas sveikėjo ir net stiprėjo. Visai jo buvo pasirūpinama. Vis-dėlto rodėsi, kad nelemta pasiekti augštesnį amžių. Bet geriau išmanius, kaip reikia gyventi protingam žmogui, norint sveikam išlikti, prikilti 40-tieji metai, po tūlų svyrinėjimų 50-tieji, toliau 60-, 70- ir sekantieji.

Tik visos paskutinių dvidešimtmetių patirtys labai veikė ir kūną. Buvo skausmų dėl sergantių ir mirštančių mylimų, o kartu ir dėl labai liūdninantių tam tikrų žmonių nelabumų ir jau nežmoniškumų. O kalėjimas pagaliau jau lyg ruošė net galą. Bet jam tai nepavyko. Išgalėta.

Tiesa, kūnas dar daugiau sulyso. Svėrė pagaliau tik 82 svaru. Tada ir maži zygiai pasunko, net maži namų ruošos reikalai. Kojos lyg neteko jėgų. Rankos taip jau nebebuvo tokios stiprios kaip seniau. Motina apie vaiką anuomet sakydavo, kad jis rankomis tverias kaip replėmis. Vis-dėlto šiais, būtent, 1940 -mts. prieš rudenį, jau buvo jautiamas atsigavimas ir žymus stiprėjimas.

Bet, žinoma, visa-kas primena metus. Nebeesu toks lankstus kaip seniau. Lygsvara nebetaip lengvai išlaikoma, staiga apsisu-

kant arba pasiūžomis bėginėjant. Rankos nebetokios grabnios, kokios vis būdavo. Iš miego pabudus, lyg sunkiau kūną pagauti kaip savo gyvumo priemone apsireiškimui daigtiškume. Atrodo, lyg jis būtų pradėjęs sutingti ir jau toliau atsilikti nuo dvasinio žmogaus, kad nebe taip lengvai patenka į jo valią.

Norint ką gerai pamatyti, reikia ilgiau stebėti kaip įprasta. Taip ir ausys netaip greitai leidia numanyt, kas girdimo pasakymo yra prasmė, nors jis visai aiškus. Žinoma, tše daug reiškia ir kalbantiojo sąmoningumas. Jeigu jis menkas, sakinio prasmė neaiškiai teprasiskverbia.

Pagaliau atmintyje nepasilieka, kas staiga pamąstius padaryta. Norint atsiminti tokių veiksmų, reikia visai sąmoningai pasekti jų vyksmą. Dvasiniai skatinimai jau nebepalieka kūne savaime įspūdių.

Vidinio gyvumo vyksmai. Smaigusis dvasios žvilgis pastebi ir nuotaikos būsenų pakitimus. Kaip dar mažas vaikas buvau, labai greit manyje suliepsnodavo papykis, lengvai ir susijaudinau, būdamas labai užgaulus, bet stengiaus neverkti kitų akivaizdoje. Numanydamas, kad man nepridera tokie menkumai, anksti pradėjau tvirtinties ramume, malonume, skaidrioje nuotaikoje. Bet su metais daugėjo visokios būsenos, sukilo visokie geidavimai ir net geiduliai, stiprėjo aistringumas. Tada dažnai nenuvokiau, kaip iš visa-to galėčiau išskopti. Jau vaiko metais sapnavęs apie kilnumą, jaunuolis norėjo būti koptauresnis ir didingesnis.

Dažnai ir pasisekė nuveikti, kas žeminti galėjo, ir gyventi augštai už visokių jėgų prasiveržimo. Bet kaip vis daugiau kaupėsi kūno jėgos ir sukilo visokios naujos būsenos, buvau ir vis galingiau visa-to veikiamas. Visokios patirtys iš anų laikų sušvinta, tarsi būtų man kaip tik dabar tekusios. Bet labai keista, kad visos, kuriose išėjau laimėtoju, tuojau išgęsta iš atminties, o tos, kuriose tuokart jautiausi patenkintas jų daviniais, dabar vis išnaujo prisimena ir mane vargina, kad vis-dėlto pasirodęs menku. O kur jau visai nesielgiau, kaip rodos man priderėjo, to niekaip negaliu pamiršti ir kientiu tikrą slėgimą.

Vargina mane nūdien dar ir anų laikų mazmoziai, kuriuos būčiau geriau padaryti galėjęs, vienok to nepadaręs neapsimąstydamas. Dažnai mintys apie tai mane dienų dienas sekioja. Bet kas mano gera manyta ir padaryta, tai pranyksta iš atminties kaip koks menkas švystelėjimas. Kartais jau rodosi, kad kaip metai daugėja, taip ir nemalonūs atsiminimai mano vidiniame gyvume kaupiasi. Vis išnaujo vaizduojasi, kad

buvęs nelabs iš mažų dienų iki paskutinių laikų, kad ne vis išsilaikęs pasiektų žmoniškumo augštumo. O atitaisyt rodos nebėgaliau. Bet pamažu aiškėja, kad visas tas vargas buvęs iš tikrųjų lėtas ir lėnas brendimas.

Būdamas mažas, vaikas jautiausi ypatingai laimingas, kad galėjau kitus padziuginti, jiems ką gera padarydamas. Ir stengiausi vis tvirtinti sutikimą ir malonius santykius tarp artimųjų. Tiesiog nusigąsdavau, kad savo staigumu juos kartais pats suardiau. Taip labai to nenorėjau, o pasitaikydavo, tarsi kokia slėpinga galia mane norėtų pažeminti. Kitų gerovė, jų džiaugsmas ir laimė man vis rodėsi pagrindu viso ir mano gyvenimo nušvietimo. O subrendęs išmaniau, kad tai ir tik yra, kas pridera kilniam žmogui.

Užuojauta kitiems buvo gal man prigimta. Bet rodos ji vis dar gyvėjo. Pagaliau pasidarė toki opi, kad kentiu, matydamas žmogų pavojūje būt sužeistam arba jau jam ir esant sužeistam. Kartais net maniau, kad man patiam tai esą atsitikę. Dėl kitiems galimos nelaimės neretai tiesiog esu kankinamas, kad reikia ryžtingai nuguldyt sukylantius jausmus. Nors gera, kad tai išmokau. Bet girdint, kas kare vyksta, rodos užuojauta visoms motėroms, tėvams, vaikams, seserims, kurioms zuvo mylimas asmuo, kaip kokia banga mane užlieja. Ir liūdesys niaukia visą nuotaiką. O tik sukyla lyg dar didesnis, kada patiriu, kaip nežmoniškai, žvėriškai ar net velniškai gali tūli žmonės kartais elgtiesi.

Metams daugėjant lyg pasidariau dar jautresnis visam, kas anapus juslių jutrumo glūdo. Kaip dar jaunuolis buvau, rodėsi man, kad žmonės pasiliesdami, ypatiai lūpomis, kaž-kaip viens kitą aplieja. Beveik regima būdavo, jeigu zaidime berneliui ir mergaitei teko pasibutiuoti, kad juodu viens antrą tarsi kaž-kuo užplūsta ir pasidaro priklausomu arba net nešvariu. Todėl man rodėsi, kad reikia to būtinai vengti. Bet vėliau nujėgiau, kad ir be palietimo tarp žmonių lyg koks oras plaukia.

Paskutiniais tūlais metais, numaniau ir tai ypatiai aiškiai, kapi mane siautė aplinkos neapykanta. Tik šiais metais ji jau žymiai švelnėja. Per jos drumstumą, tiesa, gana dažnai ir skverbėsi gerų žmonių malonumas ir sveikino mane.

Opėjus mano jauslumui, man vis sunkiau pasidarė, ką-nors naikinti. Jau vaikas būdamas nenorėjau skinti zolelės be tikslo, o maniau ugdyti, kas gyva. Bet dabar ir sklypelį popieriaus nenaikinu, jeigu juo kas-nors dar by-kaip galėtų naudotiesi. Savo nuotaikos gyvenime pasidariau kaip koks gyvis, kurs būtų netekęs odos ir visas būtų virpanti žaizda. Tada tenka

kiek tik jam galint dvasiškai tvirtėti, jeib nebūtų persunku gyventi.

Protavimo suvokimai. Amžiaus laiku dar esmiškesnės reikšmės negu pasikeitimai nuotaikos gyvenime yra įvykiai mąstymo srityje. Pazvelgdamas į savo amžiaus pradią, girdiu mažą vaiką klausinėjant tėvus ir kitus suaugusiuosius, kas tai, kas jo pastebima. O atsakymai jo vis nepatenkina. Jam rodosi, kad už viso, ką mato, girdi, užuodžia, ragauja, nutčiuopia, kas nors paslėpta. O kaip tik tai jis noris prieiti. Bet niekas tame jam nepadedą.

Išlengvo vaikas pamiršta, kad visame, ką jis patiria, yra slėpiningumo. Lyg tatau nyktų iš to, ką juslės praneša, tarsi tokio ir visai nebūta. Aiškėja, kad daigtas dažniausiai žmonėms tik vien tai, kas matoma, kas sutčiuopiama. Kita-ko neesą. Apie tai mąstyti nepriderą gabiems vaikams.

Moksleivis apie tai ir nebegalvojo. Reikėjo visokias žinias atmintimi pagauti ir palaikyti. O klausinėti kaip seniau, būtų lyg niekų plepėjimas, pasireikštų tuo nesusipratimas ir nežinojimas. O sieloje giliai vis-dėlto rūseno nepatenkinimo ugnis.

Po metų aušo man tad jau ir šviesesni nusimanymai. Suprasta atskirti išpūdį nuo mąstymo davino, daigtiškumą nuo dalyko prasmės. Ir pradėta savo išmanymams, savo vidiniams sušvitimams kurti išraiškas. Pagaliau, o gal ilgiausį amžiaus laiką, vidinis dvasinis budrumas buvo nuolatai šviesėjas regėjimas. Pastebėję tai mokslininkai ir sakydavo, kad aš išvystas tūlių veiksmų arba vyksmų santykius, kurie paprastai laikomi nesamais arba nors esą labai slapti, ir tik sunkiu galvojimu tesuprantami.

Pasidarė man ir galima teisingiau apspręsti žmonių apsireiškimus. Matiau, kaip dauguma gyvena įprastomis mintimis arba pasireišdami ir kalbėdami tiktai kitus pamėgdziodami arba savo prigimties veikiami. Daug retiau buvo pastebėt sąmoningi žmonės. Taip apskritai žiūrint, žmonių žinojimas dažniausiai tėra kartojimas to, ką kiti skelbia, o tik vos kartais patių išmanymai. Dar aiškėjo man ir skirtumas tarp žinojimo iš daigtiškumo išpūdio pagavimo ir iš sąmoningėjimo.

Rodėsi, kad jau ir iš žmogaus išvaizdos galima numanyti dvasinį jo budrumą. Bet iš to, kaip jis apsireiškia ir ką jis pasako, pastebimas jo ir sąmoningumo lygis. Labai žymu tai jau iš jo kalbos. Nesvarbu tiktai koks jos skambumas, bet koks jos prasmingumas. Ir visai tyliai kalbantįjį galima gerai išgirsti, jeigu jis yra šviesaus sąmoningumo. Tada, tiesa,

kalba ir yra žymiai gražaus skambumo, jeigu nėra kūnui kokių trūkumų. Netikslūs, neprasmingi zodiai vengiami kiek tik pajėgiant, dar ypatiai kuriamuose raštuose.

Paprastai žiūrima ir į kiekvieną kaip į kūrėją visa-to, ką jis mano, sako ir daro. O jau ilgą laiką man rodėsi, kad jo asmuo ir net jo asmenybė tėra priemonė slaptos tam tikras žmonių minias veikiantios galios, kuri panašiai kaip jūrų bangos lašelius pavienius žmones taško ir šlaksto į visas šalis ir vertia juos į visokius apsireiškimus. Toji galia yra kartais šviesesnė, kartais niuresnė. O tai matyt iš viso žmogaus gyvenimo ir elgesio. Esamais laikais ta galia greičiausiai pastebima iš budantio tautiškumo su jo taurėjimu arba žiaurėjimu.

Visos tokios patirtys išlengvo man pasidarė nuolatai stipriau bei slėpiningai vaizdingos. Už viso, ką pastebėti galima, vis aiškiau reiškėsi julsėmis nepagaunamas gyvumas. Todėl ir labai kentiu su tais, kuriems grėšia nelaimė, ar kurie jau jos ištikti. Nenorint būt silpninamam, reikia tvirtumu atsigręžti nuo tokių vaizdų.

Bet jie kartais labai stangūs. Leidus vienai mintiai išsivyventi, ji kartojasi tam tikrais atvejais nuolatai, panašiai kaip laikrodio švytuoklė juda. Tiesa, daug tam reiškia ir pasiklausimas elektros bangų skelbimų. Jie veikia smagines, kad kartą suvirpintos dar ilgai supasi. Vienok svarbiau dar yra tai, koks sąmoningumas kuria mintį. Šviesesnysis jai ir suteikia daugiau gyvumo. Tada ji uoliai laikosi, kaip savigas gyvis, kurs juk visumet stengiasi gyvas išlikti.

Susvitusi mintis todėl gana dažnai mano tuojau ir vykdoma. O tada ir atsitinka, kad veiksmas nekartą yra netikslus. Bet atsimenant susitūrėti, tenka kiek pasvarstyti, kas daryti geriau būtų. Taip ir būna kalbant arba rašant. Todėl vis reikia prieš apsireiškiant pagalvoti, o rašinius tūlus kartus taisyti ir pagaliau išnaujo rašyti. Gal tai jau yra ir senėjimo pažymiai. Jie mano ir kituose pastebėti.

Išibingėjęs vaizdavimas dar ir visai keistai apsireiškia. Mirusiųjų savo mylimų dažnai atsimenu. O kada tokiuose atminimuose kiek parimstu, visos man brangios asmenybės pasidaro lyg regimos, tarsi būtų visumet mano artybėje. Bet yra ir dar kitaip. Visai nutylant vidiniam gyvumui, vaizduojasi man visokie žmonės, draugiški, artimi, pažįstami, bet ir nedraugiški ir visiškai svetimi. Kartais būna, tarsi juos išgirstiau ir kalbant, neretai ir svetimomis man nesuprantamomis

kalbomis. Atsitinka tai dažnai, kad pats migdinuosi, bet ir bundant tam tikroje būsenoje.

Mokslininkai tokias patirtis greit įvardija svetimu žodiu, bet patys nemoka aiškinti, ką tai ištikrųjų reiškia. Dar vis yra labai jie pasidavę prietariams. Tokiu būdu gana ypatingas man kartais atrodo mano amžiaus kelias. Uzgimęs smelkiausi kūnu, bet pamazu ir dvasia vis tvirtiau į daigtiškumą. Pradioje jis vis dar likosi kiek atstus, toliau jame pradėjau skendėti, o pagaliau vėl iš jo kopstu ir stengiuosi susivokti esmiškume.

Sąmoningėjimo vyksmas. Daug dar visako ir keistų dalykų reikėtų minėti, ką sielos akys, žvelgdamos į amžiaus kelią, pastebi. Tik visa-tai trumpai minint, nebūtų aišku, kas įvyko. Bet vieną dalyką vis-dėlto norėčiau paliesti.

Minėjau pakitimus savo asmenyje ir kas buvo vyksmai mano asmenybėje, bet rodos giliausiame ir viduje likausi lyg nepakitęs, kaip kad paprastai žmogus laikų srovėje jautiasi pasiliekęs vis tas pats. Tiesa, kad savo nusistatyme prikopti gyvenimo prasmę, likaus iš mažų dienų iki dabar lyg nepajudomas. Atsispindėjo tai ir tame, kad norėjau visumet, ką pažadėjęs ir ištesėti. O pagaliau tik pastebėjau ir pakitimą savo esmės. Visą amžių rodos sąmoningėjau, nors gana dažnai sąmonė ir niaukėsi.

Aiškiai atmenu, kad mažas vaikas būdamas visai nestebėjau savęs, bet aplinką ir visą daigtiškumą, kuriame jautiausi susivokęs. Į jį įaugau savo kūnu, į jį siekau savo julsėmis ir savo mąstymu. Kad pats buvau sau slėpingas, dar nenumaniau. Išlengvo kūnas pasidarė lyg manim. Pradėjęs kalbėt, sakydavau burna norinti valgyti. Tada užuot žodį burna, sakydavau vardą. O pagaliau pareiškiau, kad aš pats noris valgyti, įprasdamas žodį aš pavartoti.

Tada vis daugiau sąmoningėjau ir išmokau šį aš numanyti kaip kit-ką negu kūną. Bet kaip žmonėms paprasta, žodio aš reikšmė sutapdavo vis dar su kūno ir tad vėl su vidiniu gyvenimu. Toliau jau ir jautiausi savo gyvumo pradų, kurs visa-ką gali kurti ir kaupties, kas nedaigtiška, visokias zinius ir patirtis. Kaip kūnas geidauja maisto, taip aš tų zinių norėjau, lyg iš jų gyvėčiau. Ir beveik godiai griebiausi jų ilgiausi savo amžiaus laiką. Bet ir vis aiškiau pastebėjau, kad visos zинios, visokios patirtys manęs dar nepatenkina, nepasidaro mano esmės dalykais.

Nusimaniau išlengvo esas dar kita-kas kaip tų zinių šviesa ir visų patirtų gyvumas. Rodos, vis geriau atsikliudiau nuo

viso, ką kaupiausi savo asmenybėje. Suvokiau galimumą krypti į aplinkos daigtiškumą ir vėl atsitraukti nuo jo į save. Pasidariau tiesiog judresniu savo asmenyje ir toliau net savo asmenybėje, savo vidiniame gyvume. Išmokau savo nusistatymu kaip laisva dvasinė galia slinkti kūne į kokią tik pamatytą jo dalį, į rankas, į kojas ir kitur, ir vėl iš tse traukties atgal į savo esmiškumą.

Kartais man buvo jausmas, kad bręstas kaip riešuto branduolas, kurs pradioje auga lyg vienas ir tas pats su kevalu, o tad išlengvo nuo jo skiriasi susikaupdamas nokti Pasisekė panorėjus ir visai atsitraukti nuo viso daigtiškumo, kurs jusles veikia. Žinoma yra, kad atsitraukimas iš jo įvyksta įmingant. Bet reikėtų išmokti tai savo valia padaryti. Kada julės nieko nebepalietiamos, akys žiūredamos pastebi tik patią tamsą, juodiausią juodumą ir tse kiek parimsta, kūnas jau ir lyg palaidai ir giliau alsuoja kaip visumet miege. Tada tereikia paleist akis iš įtampos, ir įmigta.

Bet reikėtų išgalėt ne vien taip atsitraukti iš aplinkos supimo, bet ir tiesiogiai kreipties į neapsakomą vidinę Sviesą, kuri numanoma jau ir tada, kad savo vidūje visišką nurimimą sugebame užvesti. Daugiau pasiekiamo, kada kreipiamasi į patį didįjį Slėpiningumą, iš kurio mūsų esmė yra kilusi, kaip koks slaptas jojo atspindis.

Esmės pakitimas lengviausiai iš to numanomas, kas žmogų gyviau domina, metams praeinant. Kūniškai silpnėjęs ir senėjęs tūlas žmogus pagaliau nieku nebesidomėja. Bet sąmoningėjantiam žmogui vis nuostabesni pasidaro pagrindiniai gyvenimo reiškiniai. Jis išlengvo iškyla iš visų kasdienio menkumų į tai, kas anapus erdvės ir laiko veikia ir pabunda patiam Didiajam Slėpiniui.

Žmogaus esmės pakitimas pasireiškia sąmonės Sviesėjimu. Kada sąmonė smeigiasi į visokius niekingus dalykus, ji aptemsta, kada ji skiriasi vidiniam tylumui, esminiam slėpiningumui, tada išlengvo vis geriau aiškėja, kad visi mes ir nežinodami gyvename nuostabioje Sviesoje, būtent, neapsakomame Sąmoningume, dieviškoje Išmintyje, gyvename neapribotosios Meilės globoje ir esame kiekvienas apraiška visų galių Galios.

Taip sąmoningėjęs, žmogus yra savo amžiuje brendęs. O kad jis mirdamas kūną palieka, jis palaiminamas galimumu visiškai susivokti tojoj maloniojoje Augštiausiojo Sviesoje. Amžiaus keliasi baigiasi jam dieviškame išganingume.

Zodiai

iš Graikų Išmintiaus Pythagoro¹⁾ pasiskelbimų, kurie nuolatai lydėjo uzrakintas dienas, verst. iš Vokietų kalbos.

a) Kas Pythagorui Pythios²⁾ pranašauta.

Dievo tu mylims esi, kaip jo ir tarnų numylėtas,
lemta vienok tau, anapus gyvent taimingumo.

Sventąją naktį prikelfo Lykitnio³⁾, tiesą, jis tau siuntė
dziūgauti kurstantį sapną, būsimų vyksmų skelbimą,
bet skelbimu ir teliko. Jau kartą tau buvo apsakes,
kokią jis lėmęs tau laimę, bet nesupratai, ką tai reiškė,
susimąstei apsiniaukusiu žvilgiu, kaip spindintios akys
jauno laimėtojo sveikino po vainiku iš alyvų.

Tai ir pamirski Lykoreios⁴⁾ sapną! Bet-kad atsiskleis,
jui papūtus, tau Syras, tada tu prikopsi palaimą.

b) Pythagoro Patarimai.

Pirma būs Dievui garbė! Nusilenki amžiniems dėsniams!
Sventu laikyk ką prisiekęs, šventais ir tauriuosius didiūnus!
Skirki pagarbą ir galioms, veikiantioms iš žemiškumo!
Ir nepamirski tėvų, nei savo visų giminių!

Tą pasirink bitiuliu, kurio būs dorumas tauriausias!
Vertink švelnumo zodius ir veiksmus labdaringų žmonių!
Draugui nepyki per greit, kurs mažą tik tau nusikalsta!
Ir neskaityk jo klaidų! Juk prievarta kartais užklumpa.
Visa-tai pildyk gerai! — Toliau tada ryškis įprasti
vis sutūrėt savo pilvą, gašlumą ir staigų pykimą!

Peiktino veiksmo nepasirinki nei su kitais,
neigi sau vienas! Kas gėda, vis priderėtų atjausti.
Nuoširdiai būki teisingas visu, ką kalbi ir veiki!
Nieks neturėtų galėti tau liepti pakešt niekšiškumą.

¹⁾ Pythagoras gyveno 581—507 pr Kr.,

²⁾ dvasininkė, ³⁾ dieviškasis vaikas, ⁴⁾ Parnaso kalno viršūnė.

Vis atsiminki, kad niekas taip tikra, kaip kad mums reik mirti.
Žemiški lobiai, vos tik sukrauti, jau ir vėl žūva.
Bet kai nelabos galybės nelaimių užvertia žmogui,
ką tu ir pats sau kaupei, pakęski ramus, nerūgodams!
Žinoma, visa taisyti, kiek įstengi, turi, bet žinoki,
kad neperdaug likimas gerajam užded skausmų!
Būsi, tiesa, apskelbiamas visaip, maloniai ir piktai,
vis-dėlto nenusigąski ir nesileiski būt slėgiamis!
Piktžodiais apkeliamas, būk atlaidus, tyliai sau šypsodams!
Bet ir daugiau dar reikės sužinoti, jeib tu tobulėtai.

Priešinkis pagundoms, žodių bei veiksmų viliojimams,
kam pasakyti, padaryti, ką pats negalėtai pagirti!
Visą apmąstęs imk veikti, jeib nepasidarytų tau rūkų,
ir tu galėtai be atgailos nors pasidžiaugti visu, ką nuveikei!
Juk tik nenaudėlis kalba ir veikia visai neprasmingai.
Ką padaryti gerai negali, nepradėk ir mokinkis,
kad prisiruošęs būtai tiksliausiai! Tad veikti būs lengva.

Neprasizengki, gadindams sveikatą, tau suteiktą Dievo,
valgydams, gerdams be saiko, veikdamas taip ir lenktynėse!
Saikas būs visa, kas niekad nepriveikia, kas nei nekrikdo.
Kūna laikyki švariausiai, bet jokių būdu jo nelepink!
Brangiu pasipuošimu nereiktų sukelti pavydą.
Aparą kuklų dėvėki! Bet-gi grožės neturėtų jam trūkti.
Vengt reik šykštumo, būti saikiam visame, tai geriausia.
Pats nesikenk lengvabūdiai! Veik tik visa, apsvarstęs!

Tegul, nuvargus tau, miegas akių niekumet neužmerkia,
kol neapmąstęs kartotinai, ką tu tą dieną nuveikei,
ką nepadares, ką gal atlikei, ką nepabaigęs!
Taip nuo pradios apgalvok iki galo tu visa, o jeigu
pikta-ką būtai padares, išgąski, geru bet-gi džiaugkis!
Nesigailėki tam triūso, kas gera! Pamilk tai labiausiai!
Geras vis nuveda žmogų augštesios dorovės taku.
Tam tu prisieki, kurio mums paskirtos keturios šalys,
kūrimui būt mums versmė! Sukilk pasišventęs veikimui!

Melski ir Dievą pasisekimo! Bet visa pasiekus,
sąlygos tau tuoj būs aiškios, kaip Dievūje reik susivokti,
kurs visame numanyt ir tše veikia ir valdo galingai.
Tau tad aiškės nustatyta darna sravėjantio vyksmo,
kurs apsaugoja nuo bergzdios vilties ir slaptingų pavojų,
ir pamatysi, kaip žmonės vis vargsną tik patys sau kaupia,
net jau artėję augštiausiajam labui, kenksmingai apakę
ir-gi apkurtę nebžino, kas išvaduoja iš pikto.

Jų palaidumas juos greitai įsiantia į apsiniaukimą.
Sūkuriais jie tada vertiami pat į nelaimių bedugnį.
Jiems pasilieka neaiškus baisumas vidinio nedraugo,
kurs juos sekioja, kurs dar vilioja, o vengt jį turėtų.

Dieve, mūs Tėve! Išplėstai kiekvieną iš vargsmo skausmų,
jeigu tą moną išvyst sugebėtų, kurs juos puldinėja.
Bet gi raminkis! Skaistusiai žmogus yra kilęs iš Dievo.
Tai jo šventoji esmė pamokys jį pati, kas jam reikia.
Jai atsiduodams iškopsi laimingas iš savo menkumų.
Tuo ir išgydydams sielą, ją iš visų išvaduosi piktybių.

Tik tu vis vengki pradių, kurias rodiau! Skaistints darnumo,
kvoskisi pats, atsirišdamas pantius! Vainiką uždėki
savajai veiklai, skirdamas išmintį jai vadovu!
Taip tu, palikdamas kūną, iškilsi į šviesų skaistumą,
būsi nemirštams, Dievo palaimints, nebžemės žmogus.

T U R I N Y S.

Grižus į Namus	3
I. Ugrakintas	3
II. Žmonės	7
III. Užimtas	12
IV. Sveikata	15
V. Nuotaika	19
VI. Mąstymai apie tautų ypatumus ir pinigų reikšmę . .	23
VII. Prasikaltimai	28
VIII. Susimąstymas	33
IX. Vidinės patirtys	37
X. Paleidiamas	41
XI. Patirta užuojauta	43
XII. Prasmė — Reikšmė	47
XIII. Vyksmi pasaulyje ir mano patirtys po kalėjimo . .	50
XIV. Iškilimo Valandos	56
XV. Žvilgtelėjimai į Amžiaus Kelią	60
XVI. Žodiai iš Graikų Išmintiaus Pythagoro pasiskelbimų .	69